

Příčiny delikventního chování mládeže

Bc. Tereza Mužíková, DiS.

Diplomová práce
2010

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Tereza MUŽÍKOVÁ, DiS.**

Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Příčiny delikventního chování mládeže.**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace výzkumu.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

DUNOVSKÝ, J., et al. Sociální pediatrie: Vybrané kapitoly. 1. vyd. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-254-9.

FISCHER, S., ŠKODA, J. Speciální pedagogika: Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním. 1. vyd. Praha: TRITON, 2008. ISBN 978-80-7387-014-0.

KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. Vzpoua deprivantů: O špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci. 1. vyd. Praha: Makropulos, 1996. ISBN 80901776-8-9.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence. 2. aktualizované vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-226-2.

VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-678-0.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Eliška Zajitzová**
Ústav pedagogických věd
Datum zadání diplomové práce: **12. ledna 2010**
Termín odevzdání diplomové práce: **30. dubna 2010**

Ve Zlíně dne 12. ledna 2010

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně*30.4.2010*.....

.....*Muškovič*.....

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

²⁾ Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy;

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Cílem práce je zmapovat některé společné charakteristiky a zkušenosti delikventní mládeže, které do jisté míry předurčují jejich asociální vývoj.

V teoretické části jsou na základě relevantní odborné literatury sumarizovány dostupné teoretické poznatky týkající se příčin delikventního chování mládeže.

V praktické části práce je popsáno výzkumné šetření, analýza získaných dat a závěry. U zkoumaných jedinců jsou sledovány biologické, osobnostní a sociální rizikové faktory, ale také jejich subjektivní pohled na delikvenci.

Klíčová slova: delikvence, mládež, biologické, osobnostní a sociální rizikové faktory

ABSTRACT

The aim of this diploma paper is to map common characteristics and experiences of delinquent youth, which, to some extent, predestine their asocial development.

In the theoretical part, available theoretical knowledge related to causes of delinquent behavior of youth is summarized based on relevant specialized literature.

In the practical part, there is detailed description of research inquiry, analysis of the collected data and conclusions. Studied individuals are monitored with respect to biological, personality and social risk factors, moreover even their subjective view of offensive behavior is taken into account.

Keywords: offensive behavior, youth, biological, personality and social risk factors

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji Mgr. Elišce Zajitzové za odborné vedení, rady a pomoc při vypracování této diplomové práce.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 DEFINICE VÝCHOZÍCH POJMŮ	13
1.1 SOCIÁLNÍ NORMA	13
1.2 SOCIÁLNÍ DEVIACE	14
1.3 KRIMINALITA	15
1.3.1 Trestný čin a provinění.....	15
1.3.2 Kategorie trestných činů.....	16
1.4 PREKRIMINALITA	17
1.5 PŘESTUPEK.....	17
1.6 MLÁDEŽ	18
1.7 DELIKVENCE	19
2 ZÁKLADNÍ TEORETICKÉ PŘÍSTUPY ZKOUMÁNÍ PŘÍČIN DELIKVENCE	20
2.1 KLASICKÁ KRIMINOLOGICKÁ ŠKOLA.....	20
2.2 BIOLOGICKÉ TEORIE	21
2.2.1 Kriminálně-antropologická škola.....	21
2.2.2 Konstituční typologie	22
2.2.3 Zkoumání chromozomální struktury	23
2.2.4 Studie dvojčat a osvojených dětí	23
2.2.5 Neurofyziologické faktory.....	23
2.3 PSYCHOLOGICKÉ TEORIE	24
2.3.1 Psychoanalytické koncepce	24
2.3.2 Psychologie morálního vývoje	25
2.3.3 Teorie sociálního učení	26
2.3.4 Rysové teorie	26
2.4 SOCIOLOGICKÉ TEORIE	26
2.4.1 Teorie anomie.....	27
2.4.2 Subkulturní teorie.....	27
2.4.3 Chicagská škola.....	28
2.4.4 Teorie sociální kontroly.....	28
2.4.5 Etiketizační teorie (labeling)	29
2.5 MULTIFAKTORIÁLNÍ PŘÍSTUP.....	29
3 BIOLOGICKÉ A OSOBNOSTNÍ PŘÍČINY DELIKVENCE MLÁDEŽE	30

3.1	POHLAVÍ.....	30
3.2	VĚK.....	31
3.3	ETNICKÁ PŘÍSLUŠNOST	32
3.4	SYNDROM HYPERAKTIVITY.....	32
3.5	ROZUMOVÉ SCHOPNOSTI	33
3.6	TEMPERAMENT.....	34
3.7	VOLNÍ JEDNÁNÍ	34
3.8	AGRESIVITA	35
3.9	SEBEHODNOCENÍ.....	36
3.10	PORUCHY CHOVÁNÍ.....	36
4	SOCIÁLNÍ PŘÍČINY DELIKVENCE MLÁDEŽE	38
4.1	RODINA	38
4.1.1	Charakteristické znaky rodiny v současné západní společnosti.....	39
4.1.2	Poruchy rodiny ovlivňující delikvenci	40
4.2	VRSTEVNICKÉ SKUPINY	43
4.3	ZPŮSOB TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU	44
4.4	VZDĚLÁNÍ A ŠKOLNÍ ÚSPĚŠNOST.....	45
4.5	ZÁVISLOSTI	47
4.6	PROSTŘEDÍ	48
4.7	MÉDIA.....	48
II	PRAKTICKÁ ČÁST.....	51
5	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	52
5.1	CÍL VÝZKUMU	52
5.2	DÍLČÍ CÍLE VÝZKUMU	52
5.3	VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	52
5.4	VÝZKUMNÝ SOUBOR A VÝBĚR SOUBORU.....	53
5.5	METODY SBĚRU DAT	54
6	VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	56
7	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ.....	80
	ZÁVĚR	84
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	86
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEKCHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.	
	SEZNAM PŘÍLOH.....	89

ÚVOD

Delikvence mládeže je sociálně patologickým problémem a zároveň specifickým jevem vykazujícím určité zvláštnosti. Jde o problematiku interdisciplinární a mohou se s ní setkat všichni, kdo s mládeží pracují.

Téma mě zajímá i osobně, neboť s delikventní mládeží již několik let pracuji jako kurátorka pro mládež Městského úřadu Valašské Meziříčí. U některých jedinců se jedná o dlouhodobou kontinuální sociální práci, kdy mám možnost hlouběji poznat jejich rodinné a školní prostředí, způsob trávení volného času, seznámit se s psychologickými a etopedickými zprávami, apod. Na základě těchto informací je pak možné vysledovat vlivy, které jedince formovaly.

Cílem mé práce je tedy zmapovat některé společné charakteristiky a zkušenosti těchto dětí, které do jisté míry předurčují jejich asociální vývoj. Na základě relevantní odborné literatury sumarizovat dostupné poznatky a zároveň je obohatit o data získaná výzkumem.

Závěry diplomové práce by měly sloužit především sociálním pedagogům, sociálním pracovníkům a dalším odborníkům pracujícím s delikventní mládeží, a to zejména v oblasti prevence.

Práce je pro přehlednost rozdělena do dvou částí, a to na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je dělena do pěti kapitol. V kapitole první jsou vymezeny základní pojmy důležité pro pochopení kapitol následujících, jako je sociální norma, sociální deviace, delikvence, kriminalita, trestný čin, přestupek, dítě, mladistvý, mládež apod. Na ni navazuje kapitola druhá, která čtenáře seznamuje se základními přístupy při zkoumání příčin delikventního chování. Kapitola třetí je věnována biologickým a osobnostním faktorům, jako jsou věk, pohlaví, etnická příslušnost, syndrom hyperaktivity, rozumové schopnosti, temperament, volní jednání, agresivita, sebehodnocení a poruchy chování. Závěrečná kapitola teoretické části je věnována sociálním příčinám, zejména vlivu rodiny, vrstevnických skupin, způsobu trávení volného času, školní docházce, závislostem, prostředím a médiím.

V praktické části práce je popsáno výzkumné šetření, analýza získaných dat a závěry. Zvolena byla kvalitativní výzkumná strategie, konkrétně případová studie. Z technik sběru dat byla použita technika nestandardizovaného narativního rozhovoru a analýza dokumentů (artefaktů). Tyto techniky umožňují u zkoumaných jedinců do hloubky sledovat biologické,

osobnostní a sociální rizikové faktory, které u nich mohly být příčinou delikventního chování, ale také zjistit jejich subjektivní pohled na vlastní život a delikvenci.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 DEFINICE VÝCHOZÍCH POJMŮ

Práce se zabývá delikvencí mládeže, proto je na začátku nutné tento pojem definovat. Předtím je ale důležité vymezit i další základní pojmy, se kterými je v následujících kapitolách pracováno. Nejprve je pozornost věnována sociálním normám a sociální deviaci, na ně navazují pojmy kriminalita, prekriminalita, přestupek a mládež. Jde sice o pojmy obecně užívané, je ovšem potřeba jim určitou pozornost věnovat, neboť u většiny je možné nalézt více používaných definic a záleží tedy na autorovi, jak příslušný pojem uchopí, zda zvolí širší či užší vymezení.

1.1 Sociální norma

„Sociální normy jsou soborem psaných i nepsaných předpisů ovlivňujících chování lidí“ (Matoušek, 2003, s. 209). Zahrnují tedy formální i neformální ustanovení dané společnosti, vychází z jejího hodnotového systému a mají různou váhu. Liší se také podle toho, kdo je jejich tvůrcem.

Z hlediska regulace sociálního chování jsou sociální normy členěny na morální, zvykové, obyčejové, náboženské a právní. *Morální normy* jsou většinou méně určité neformální ustanovení, jejich dodržování je spojeno především se svědomím jedince a veřejným míněním. Morální normy ale zároveň mohou být i normami právními. *Obyčeje, zvyky a tradice* představují ustálené, ritualizované a dlouhotrvající zkušeností ověřené vzorce lidského chování. *Náboženské normy* jsou jedny z nejstarších norem a zahrnovaly zároveň i morální a právní příkazy, postupnou sekularizací společnosti ale ztratily svou univerzalitu a vyvinuly se z nich nynější právní normy. *Právo* má v moderních společnostech prioritní postavení, jde o obecně závazná formální ustanovení upravující různé oblasti lidského chování. (Komen-da, 1999).

Od jedince se očekává, že se bude sociálními normami řídit. Většinu norem lidé dodržují, neboť jim v průběhu socializace¹ uvykli. Jednají podle nich aniž by nad nimi museli pře-

¹ Socializace je celoživotní proces, během kterého se jedinec postupně začleňuje do společnosti. Probíhá-li socializace úspěšně, jedinec si postupně osvojí sociální normy, hodnoty společnosti, ale také sociální role (Helus, 2007).

mýšlet, protože si je většinou osvojili už v ranném dětství. Další skupinu norem lidé dodržují, neboť to považují za správné (Giddens, 1999). Tato skupina norem přímo navazuje na hodnotovou orientaci jedince. Hierarchii hodnot si ale jedinec opět vytvoří v socializačním procesu.

Dodržování sociálních norem je zajišťováno *sankcemi*. Jedná se o celou škálu reakcí, které můžeme rozdělit na pozitivní, jako jsou odměna, pochvala, ocenění či negativní zahrnující kritiku, pokutu, odnětí svobody, apod. Dále také mohou být děleny na formální, představující sankce definované legislativou a neformální, vycházející ze společenského života (Giddens, 1999).

Se sankcemi úzce souvisí termín *sociální kontrola*, která zahrnuje všechny mechanismy jimiž se společnost, v zájmu udržení sociálního konsenzu, brání porušování sociálních norem (Munková, 2004). Sociální kontrola je vykonávána zejména školskými zařízeními, orgány činnými v trestním řízení, správními orgány apod. (Matoušek, 2003). Je ovšem potřeba najít optimální míru sociální kontroly tak, aby na jedné straně nedocházelo k destabilizaci společnosti, ale na straně druhé ani k její stagnaci.

1.2 Sociální deviace

Pokud jsou sociální normy naplňovány, hovoříme o *normalitě*, dojde-li k jejich porušení, mluvíme o *sociální deviaci*.

„Sociální deviace představuje podtřídu sociálního chování a současně termín k označení odchylky od očekávaného standardizovaného a institucionalizovaného chování, které předpisuje sociální norma, platná v určité společnosti, skupině, sociálním útvaru“ (Odrejkovič a kol., 2000, s.10).

Hranice mezi normalitou a deviací ovšem většinou není zcela jednoznačná. Může se stát, že tentýž jedinec je mnoha oblastech naprosto konformní a mnoha zase deviantní. Nikdo totiž nedodržuje všechna pravidla a zároveň nikdo všechna pravidla neporušuje (Giddens, 1999).

Většina jedinců se ovšem chová tak, že je možné je považovat za konformní osoby. Extrémní projevy jsou totiž málo časté. Existuje ale i tzv. *toleranční limit*, kdy společnost toleruje určité odchylky od stanovených norem chování (Odrejkovič a kol., 2000). Příznacným příkladem může být věrnost mezi manželi. Jde o normu morální, náboženskou a

zároveň ukotvenou i v zákoně o rodině, současná společnost je ale k jejímu porušování poměrně tolerantní.

Deviantní chování můžeme dělit na *pozitivní* a *negativní* (Giddens, 1999). Rozdíl mezi nimi lze docela dobře ilustrovat na požívání alkoholických nápojů. Pít alkoholu je v naší společnosti běžné, pokud se ale člověk stane na alkoholu závislý nebo jej na druhé straně zcela odmítá, jedná se o deviaci. V prvním případě půjde o deviaci negativní, ve druhém o pozitivní. Delikventní chování, které je předmětem této práce je typickým příkladem negativní sociální deviace.

1.3 Kriminalita

Kriminalitou nebo-li *zločinností* jsou označovány činy, které jsou sankcionované trestním právem (Zoubková, 2002). Dle platné legislativy České republiky se jedná o trestné činy a v případě mladistvých pachatelů o provinění.

Kriminalitě, jejím pachatelům, obětem a kontrole se věnuje samostatná vědní disciplína, kterou je *kriminologie* (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

1.3.1 Trestný čin a provinění

Trestný čin je vymezen v zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, jenž stanoví, že „*trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. Trestné činy se dělí na přečiny a zločiny. Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny; zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let*“.

Pojem *provinění* je vymezen v zák. č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), jenž stanoví, že „*trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá provinění*“. Termín trestný čin byl u mladistvého nahrazen pojmem provinění pro svou větší vhodnost. Není totiž tak odsuzující a stigmatizující. Pojem trestný čin totiž zcela přesně nevyjadřuje podstatu jednání mladistvého, jelikož v tomto případě je za takové jednání spoluodpovědná i společnost, a

to tím, že se jí nepodařilo vytvořit vhodné výchovné prostředí nebo chyběly výchovné zásahy do narušeného rodinného prostředí jedince (Šámal et al., 2004).

1.3.2 Kategorie trestných činů

Celkovou kriminalitu je ale potřeba rozdělit na dvě části – registrovanou a latentní. *Registrovaná kriminalita* byla odhalena a objeví se tedy ve statistikách orgánů činných v trestním řízení. *Latentní kriminalita* nikde registrována není, neboť odhalena nebyla a její výskyt se pouze odhaduje. Její rozsah ovlivňuje zejména míra formální a neformální kontroly, tolerance poškozených, právní vědomí občanů, závažnost spáchaného činu, obtížnost odhalování, apod. (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

Vývoj trestné činnosti zachycují kriminální statistiky Policie ČR, statistiky státního zastupitelství a soudní statistiky. Mezi nimi jsou ovšem rozdíly. Policejní statistiky sledují zjištěné trestné činy a pachatele těchto činů (stíhané osoby). Kriminalitu rozdělují podle druhu na obecnou a jinou. Dále pak sledují činy spáchané dětmi, mladistvými, recidivisty, ženami a počet trestných činů spáchaných pod vlivem alkoholu. Statistiky státního zastupitelství vykazují kriminalitu stíhanou. Soudní statistiky zase sledují pachatele trestné činnosti v jednotlivých stádiích soudního řízení a vybrané kategorie trestných činů. Celková kriminalita je pak zjišťována kriminologickými výzkumy (Zoubková, 2002).

Kriminalitu je možné, jak je uvedeno v předchozím odstavci, dělit podle druhu na obecnou a jinou. Obecná kriminalita zahrnuje kriminalitu násilnou, mravnostní, majetkovou a ostatní. Jiná kriminalita zahrnuje hospodářské trestné činy, vojenské trestné činy a zbývající trestné činy.

Majetková kriminalita, jak již vyplývá z názvu, směřuje proti majetku fyzických i právnických osob a představuje největší podíl celkové kriminality. Nejčastěji zahrnuje krádeže, podvody a zpronevěry. Rozdělit by se dala do tří základních skupin – skutky směřující k obohacení pachatele, skutky vedoucí k poškození věci a podílnictví, kdy pachatel využívá trestné činnosti páchané jinou osobou (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

Pro *násilnou kriminalitu* je charakteristické užití fyzického násilí nebo pohrůžky násilím, vůči druhé osobě, a to ve smyslu útoku na jeho fyzickou nebo psychickou integritu. Jedná se zejména o vraždy, loupeže, úmyslné ublížení na zdraví, vydírání. (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

Mravnostní kriminalita se vztahuje k sexualitě a odlišují se dvě základní skupiny. Jednak je to sexuální kriminalita zahrnující překročení okruhu sexuálních partnerů nebo přípustných sexuálních jednání, jde tedy o společnosti netolerované způsoby ukájení pohlavního pudu. Nejčastěji se jedná o znásilnění, pohlavní zneužívání a soulož mezi příbuznými. Druhou skupinu tvoří kriminalita spojená s prostitucí. Prostituce sama o sobě není trestná, často je ale spojena s různými způsoby obohacení se cestou uspokojení sexuálních potřeb druhého. Jde zejména o kuplířství a obchodování s lidmi (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

Hospodářská kriminalita narušuje nebo ohrožuje hospodářský řád a jeho fungování. Charakteristická je také závažnost způsobených škod. Jedná se zejména o pojistné podvody, krácení daně, korupci, padělatelství. (Novotný, Zapletal a kol., 2004). Mládež se těchto činů dopouští zcela výjimečně, nejčastěji se jedná o trestný čin padělání a pozměňování peněz.

Ostatním druhům trestných činů není potřeba se blíže věnovat, neboť představují méně zastoupené trestné činy, či se jich mládež prakticky nedopouští.

1.4 Prekriminalita

Dalším důležitým pojem je *prekriminalita*, která zahrnuje činy jinak trestné. Rozumí se jimi činy, které jsou ve smyslu trestního zákoníku relativně beztrestné, neboť je spáchaly osoby trestně neodpovědné, i když za jiných okolností by trestnými činy byly (Zoubková, 2002).

Prekriminalita tedy zahrnuje skutky spáchané osobami mladšími patnáctého roku věku. Vzhledem k tomu, že nejsou tyto osoby trestně odpovědné, není je možné ani trestně stíhat. To ale neznamená, že se těmito činy orgány činné v trestním řízení nezabývají. Jedná se ale o zcela odlišné postupy a přístup a jde o tzv. řízení ve věcech dětí mladších patnácti let. Je to zvláštní typ řízení, jehož cílem není řešení sporu, ale upravení právního postavení nezletilých dětí (Šámal et al., 2004).

1.5 Přestupek

Přestupek je méně závažným porušením práva. Dle zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, je přestupkem „zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v zákoně o přestupcích nebo jiném

zákoně, nejde-li o jiný správní delikt postižitelný podle zvláštních právních předpisů anebo o trestný čin“.

Přestupky jsou děleny na několik kategorií (Červený, Šlauf, 2009):

- *přestupky proti pořádku ve státní správě a v územní samosprávě* (např. přestupky proti bezpečnosti a plynulosti provozu na pozemních komunikacích, na úseku ochrany před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, na úseku školství a výchovy mládeže),
- *přestupky proti veřejnému pořádku* (např. rušení nočního klidu, neuposlechnutí výzvy veřejné osoby),
- *přestupky proti občanskému soužití* (např. ublížení na cti, ublížení na zdraví) a
- *přestupky proti majetku* (např. neoprávněné užívání cizího majetku, způsobení škody na cizím majetku).

Stejně jako trestní stíhání i přestupkové řízení je možné zahájit až proti osobám starších patnácti let, tedy trestně odpovědným.

1.6 Mládež

S pojmem *dítě* se můžeme setkat v různých právních předpisech. V souladu s Úmluvou o právech dítěte se dítětem rozumí osoba, která nedosáhla osmnáctého roku věku (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte). V občansko právních předpisech se tato osoba nazývá nezletilou, a to za předpokladu, že zletilosti nenabyla dříve (dle platné legislativy České republiky je to možné pouze uzavřením manželství). Podle občanského zákoníku zletilost, tedy způsobilost vlastními úkony nabývat a brát na sebe povinnosti v plném rozsahu, vzniká dosažením osmnáctého roku věku (zák. č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

V trestně právních předpisech se dítětem rozumí osoba, která nedosáhla osmnáctého roku věku. Dále tyto předpisy rozlišují děti na *mladistvé* a *děti mladší patnácti let*. Mladistvým pak je osoba, která již dovršila patnáctý rok věku, avšak nepřekročila osmnáctý rok věku. Pod termínem *mládež* jsou zahrnuty obě tyto skupiny (zák. č. 218/2003 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

1.7 Delikvence

Pojem *delikvence* je v kriminologické literatuře používán od konce 19. století a obecně se používá pro označení protiprávního jednání (Zoubková, 2002).

Vzhledem k tomu, že tento pojem není závazně definován v žádné právní normě, lze se setkat s několika vymezeními. Delikvence může být na jedné straně chápána jako synonymum pro trestnou činnost (Klimeš, 2005) nebo na straně druhé může být vymezena velmi široce jako mravní narušení jedince (Vykopalová, 2002).

Pro potřeby práce je použita definice, která delikvenci vymezuje širěji než kriminalitu, ale zároveň ani není tak obecná.

„V převládajícím pojetí se za delikvenci považují všechny typy jednání, jež porušují společenské normy chráněné zákony, tedy všechny trestné činy a přestupky včetně protispolečenských činů, které spáchali nezletilí, kteří ještě nejsou trestně odpovědní“ (Matoušek, 2003, s. 28).

Delikvence mládeže tedy zahrnuje kriminalitu, prekriminalitu a přestupky spáchané osobami, které nedosáhly osmnáctého roku věku.

2 ZÁKLADNÍ TEORETICKÉ PŘÍSTUPY ZKOUMÁNÍ PŘÍČIN DELIKVENCE

Zkoumání každého problému má svou historii a i v této práci je důležité popsat etapy vývoje zkoumání příčin delikventního chování jedince. Nejde o detailní popis a periodizaci, ale o stručné nastínění základních přístupů. Jednotlivé níže popsané teorie se navzájem liší zejména vlivy, které považují pro vznik delikventního chování za determinující.

2.1 Klasická kriminologická škola

Jako historický mezník je možné označit vznik tzv. klasické kriminologické školy v druhé polovině 18. století, která usilovala zejména o reformu soudnictví. Do té doby v trestně-právní teorii i praxi stále přetrvával středověký přístup a praktiky, včetně útrpného práva. Osobnost pachatele či vliv prostředí byly zcela opomíjeny, neboť delikventní chování bylo spojováno s posedlostí ďáblem (Čírtková, 1998).

Za zakladatele této školy je považován italský ekonom a právník *Cesare Bonesana, markýz Beccaria* (1738 – 1794). Ve svém díle *Dei delitti e delle pene* (O zločinech a trestech, 1764) usiloval o zlepšení postavení odsouzených, rovnost před zákonem, vystupoval proti posuzování zločinců podle náboženských dogmat či vůle panovníka, kritizoval kruté tresty a trest smrti. Příčiny delikventního chování spatřoval v člověku samotném. Spáchání takového činu je dle něj projevem svobodné lidské vůle. Všichni lidé jsou tedy stejnou měrou schopni odolávat zločinnému záměru a zaslouží si stejný trest, na který reagují stejně. Zabýval se ale také prevencí a za nejúčinnější prostředek považoval výchovu (Komenda, 1999).

Dalším významným představitelem této školy je anglický právník a filosof *Jeremy Bentham* (1748 – 1832). Své myšlenky publikoval v díle *Introduction to the Principles of Moral and Legislation* (Uvedení do zásad morálky a zákonodárství, 1789). Dle něj je lidské chování založeno na principu hédonismu; lidé tedy jednájí tak, aby maximalizovali rozkoš a brání se takovému, které by jim přineslo bolest. Přišel dokonce s tzv. kalkulem štěstí, vzorcem k měření stupně rozkoše a bolesti. Účelem trestu pak je jednak zabránit páchání zločinů v budoucnosti, člověku by tedy měl přinést více bolesti než případný zisk ze spáchaného kriminálního činu, ale také poskytnout poškozenému zadostiučinění. Bentham se

věnoval i prevenci, kterou dělil na speciální (partikulární), namířenou přímo k pachateli a generální, směřovanou k celé společnosti (Komenda, 1999).

2.2 Biologické teorie

Dle biologických teorií, ať už jde o teorie jednofaktorové či multifaktorové, je delikventní chování jedince determinováno především biologicky. Delikventi jsou nositeli určitých dědičných predispozic. Výchova či vliv prostředí nejsou tak určující. Delikventní chování je u pachatelů zakódováno a jejich abnormalitu, kterou se odlišují od normálních jedinců, lze prokázat (Komenda, 1999).

2.2.1 Kriminálně-antropologická škola

Hlavním představitelem kriminálně-antropologické školy je italský lékař *Cesare Lombroso* (1853 – 1909). Své poznatky popsal v díle *L'uomo delinquente* (Zločinný člověk, 1876). Vycházel z předpokladu, že zločinecké založení lze identifikovat na základě vnějších znaků. Závěry, ke kterým došel, podepřel výzkumem odsouzených pachatelů, u kterých sledoval určité fyzické anomálie, ovšem bez antropometrických měření v kontrolní skupině. Nejprve přišel s teorií rodilého zločince (*reo natto*), na základě které se lidé jako zločinci rodí a svými znaky se odlišují od většinové populace. Později svou teorii revidoval a rozlišoval šest typů kriminálních osobností – rozený delikvent (tělesně a psychicky stigmatizovaný), pachatel z vášně a náruživosti, šílený pachatel (duševně nemocný), příležitostný pachatel, recidivující pachatel (s kriminálním návykem, přechod od normálního jedince k rozenému zločinci), zdánlivý pachatel (spáchání deliktu je způsobeno nešťastnou shodou okolností) (Čírtková, 1998).

Dalším představitelem je *Enrico Ferri* (1856 – 1929), podle něhož zločin vzniká jako následek mnoha faktorů. Ty rozdělil do tří skupin – faktory antropologické (pohlaví, věk, zaměstnání, výchova, stavba těla), faktory fyzické (příslušnost k etniku, podnebí, úrodnost půdy) a faktory sociální (demografický růst, migrace, náboženství, zvyky) (Neumann in Novotný, Zapletal a kol., 2004). Dále přichází s tzv. zákonem kriminální saturace – rozsah kriminality je předem dán a při nezměněných podmínkách zůstává stejný (Komenda, 1999).

Třetím významným představitelem této školy je *Raffaello Garofalo* (1852 – 1934). Dle něj je zločincem jen ten, kdo v důsledku absence základních morálních schopností škodí spo-

lečnosti. Příčina delikventního chování tkví v osobnosti pachatele, další faktory jako prostředí jsou druhořadé a pouze umožňují rozvoj vrozené deviace (Komenda, 1999).

Na italskou větev kriminálně-antropologické školy navázala větev americká, někdy také nazývána jako *neolombrosianismus*. Jejimi představiteli byli např. Arthur MacDonald či Earnest A. Hooton (Komenda, 1999).

2.2.2 Konstituční typologie

Německý psychiatr *Ernst Kretschmer* (1888 – 1964) ve svém díle *Körperbau und Charakter* (Stavba těla a charakter, 1921) rozdělil na základě tělesných a duševních vlastností jedince na tři základní typy (astenický, pyknický a atletický) a jeden typ smíšený (dysplastický). Východiskem pro toto dělení byla na základě antropometrických měření souvislost mezi tělesnou konstitucí a charakterovými vlastnostmi jedince. Dle Kretschmera mají jednotlivé konstituční typy tendenci páchat určité trestné činy a podílejí se na kriminalitě v tom samém poměru jako v celkovém počtu obyvatelstva (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

Na Kretschmerovu typologii navázal americký profesor psychiatrie *William H. Sheldon* (1898 – 1977) se svou typologií. Jedince rozdělil do tří typů (endomorfni, mezomorfni a ektomorfni). Jednotlivé typy se od sebe odlišují stavbou těla, temperamentovými vlastnostmi a mentální úrovní. Největší předpoklady k delikventnímu chování má pak mezomorfni typ. Pro něj je typická výrazná muskulatura, zdatnost, smělost, je neustále v pohybu a postrádá zábrany. Pokud ale tyto vlastnosti využije pozitivním způsobem, může se stát např. velmi úspěšným politikem či obchodníkem (Komenda, 1999).

Dalšími představiteli tohoto přístupu jsou *Scheldon* (1896 – 1980) a *Eleanor* (1898 – 1972) *Glueckovi*. Manželé Glueckovi se kriminálním chováním zabývali celý život a uskutečnili v této oblasti čtyři velké výzkumy. Při svých výzkumech zjišťovali nejen tělesnou stavbu jedinců, ale také zdravotní stav, inteligenci, mentální či osobnostní vlastnosti. Jedná se tedy o vícefaktorový přístup. Na základě uskutečněných výzkumů dospěli k závěru, že určujícím faktorem k páchaní trestné činnosti je věk. Začátek kriminální kariéry se objevuje v mladém věku a s postupujícím věkem pak slábne. Klíčovou roli v tom, zda jedinec nastoupí na kriminální dráhu sehrává rodina, zejména laxní výchova s nejednoznačně stanovenými tresty, malým dohledem a slabou emocionální vazbou mezi rodiči a dětmi. Dalšími klíčovými faktory je školní prostředí a vrstevnické skupiny. Na základě provedených výzkumů byly sestaveny různé predikční tabulky, které měly např. pomoci vybrat děti, které

se pravděpodobně stanou delikventy, aby u nich mohlo dojít k včasné intervenci (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

2.2.3 Zkoumání chromozomální struktury

V šedesátých letech 20. století dochází k novému rozvoji biologických teorií, a to zejména vlivem rozvoje genetiky. U některých mužů byl totiž objeven *abnormální chromozomální řetězec* (tzv. 47-XXY chromozóm), považovaný za příčinu delikventního chování. Pozdější výzkumy ale tuto spojitost nepotvrdily. V osmdesátých letech 20. století pak byla zkoumána především *struktura DNA* s cílem identifikovat geny, které vedou ke kriminálnímu chování (Komenda, 1999).

2.2.4 Studie dvojčat a osvojených dětí

Tyto studie navázaly na výzkum chromozomální výbavy jedince. Při *zkoumání dvojčat* byly sledovány a srovnávány dvojčata jednovaječná a dvojevaječná. Tyto výzkumy vycházejí z hypotézy, že pokud neexistuje dědičná dispozice k delikventnímu chování, pak by měla být četnost spáchaných trestných činů stejná u obou skupin dvojčat, v opačném případě by muselo být takové chování častější u jednovaječných dvojčat, neboť jsou biologicky identické, než u dvojevaječných. Provedené výzkumy pak potvrdily vyšší shodu u jednovaječných dvojčat (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

V případě *osvojených dětí* se jednalo o zkoumání míry působení sociálního prostředí a zděděných dispozic. Zkoumání byli především chlapci a byla zjištěna významná korelace mezi delikventním jednáním biologických rodičů a jejich dětí (Komenda, 1999).

V souvislosti s dědičností byla také zkoumána i inteligence a její vliv na delikventní chování. Většina provedených výzkumů se shoduje v tom, že čím nižší má jedinec IQ, tím je u něj pravděpodobnější delikventní jednání (Komenda, 1999).

2.2.5 Neurofyziologické faktory

Jedná se především o zkoumání *centrální nervové soustavy* jedince a zahrnuje studium mozkových nádorů, mozkových vln, poruchy pozornosti spojené s hyperaktivitou a studium neurotransmiterů (Komenda, 1999).

Zkoumána je také *činnost žláz s vnitřní sekrecí*, které ovlivňují centrální nervovou soustavu a tím i temperament jedince (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

2.3 Psychologické teorie

Narozdíl od biologických teorií považují psychologické teorie za determinující faktor vzniku delikventního chování především psychiku a duševní pochody jedince. Stejně jako biologické teorie i psychologické teorie považují delikventy za nositele určité abnormality. Většina těchto přístupů vychází z psychiatrie či psychoanalytické a behavioristické tradice (Komenda, 1999).

2.3.1 Psychoanalytické koncepce

Psychoanalýza měla dominantní postavení zejména v první polovině 20. století a je spojována zejména s jejím zakladatelem *Sigmundem Freudem* (1856 – 1939). Dle něj je jednání člověka ovládáno pudovými silami, přičemž základní je pud sexuální a pud destruktivní. Pokud jsou tyto pudy potlačeny, může u jedince dojít k frustraci, vzniku neurózy a konfliktu se společenskými normami. Freund sám se ale delikvencí zabýval jen okrajově. Kriminálního chování se dle jeho názoru jedinci dopouštějí v případě, že přestanou ovládat své superego, které je odpovědné za kontrolu pocitů viny a úzkosti (Komenda, 1999). S delikventním chováním souvisí i smysl pro morálku. Ta se vytváří u dětí v oidipovské fázi vývoje², kdy se jedinec musí naučit sebeomezením (Giddens, 1999).

Z Freudovy struktury osobnosti dělené na id, ego a superego, vychází i teorie ze 40. let 20. století *Richarda L. Jenkinse* (1903 – 1991), který pachatele trestných činů rozdělil do tří typů (Komenda, 1999):

- typ I. „nesocializovaný agresivní“ (agresivní, útočný, impulzivní pachatel, těžko se ovládá a mění své chování, proto je jeho resocializace velmi obtížná),

² Psychoanalýza rozeznává několik psychosexuálních vývojových stádií osobnosti jedince, skrze oidipovský komplex, který se u dítěte objevuje v předškolním věku, se dítě jednak identifikuje s rodičem stejného pohlaví a zároveň u něj dochází k rozvoji superega (Hartl, Hartlová, 2000).

- typ II. „socializovaný agresivní“ (typický člen pouličních gangů, ke kterým je loajální, lze jej pozitivně formovat),
- typ III. „úzkostný, do sebe ponořený dysforik“ (uzavřený, plachý, hypersenzitivní, úzkostlivý jedinec),

k těmto třem typů byl později *H. C. Quayem* připojen ještě

- typ IV. „nezralý“ (roztržitý, nesoustředěný, impulzivní pachatel, s nedostatkem pozornosti, často se oddávající snění).

John Dollard (1900 – 1980) pak přišel s *frustrační teorií agrese*. Ta vycházela jednak z psychoanalýzy, ale i teorie učení. Dle ní má každý jedinec určité vrozené instinkty, které ovlivňují jeho vývoj. Sociální podmínky sehrávají spíše negativní než-li pozitivní roli, neboť brání lidské přirozenosti. Tím vyvolávají frustraci, která může uvolnit agresivitu. Míra agresivity je pak přímo úměrná míře frustrace (Vykopalová, 2002).

V 50. letech 20. století vyšla z psychoanalýzy, neodarwinismu, genetiky a etologie *teorie vazby a mateřské deprivace Johna Bowlbyho* (1907 – 1990). Dle jeho závěrů potřebuje dítě během prvních sedmi let života pocit emocionálního bezpečí, které mu poskytuje zejména matka. Pokud není tato jeho potřeba adekvátně naplněna, může se vyvinout v psychopatickou a deviantní osobnost. Skrze vřelý a důvěrný vztah s matkou se také dítě učí vytvářet si bezpečné a láskyplné vazby s ostatními lidmi (Komenda, 1999).

2.3.2 Psychologie morálního vývoje

Jedním z prvních, který se otázkou morálního vývoje zabýval, byl švýcarský psycholog *Jean Piaget* (1896 – 1980). Ten morální vývoj jedince rozdělil na dvě stádia – heteronomní stádium, kdy je jednání dítěte určováno normami převzatými od druhých, zejména od rodičů a autonomní stádium, kdy již jedinec jedná pod vlivem zvnitřněných norem a volí mezi různými alternativami (Komenda, 1999).

Odlišné dělení morálního vývoje popsal americký psycholog *Lawrence Kohlberg* (1927 – 1987). Stádia nazval prekonvenční, konvenční a postkonvenční. Každé ze stádií dále rozdělil na další dvě podúrovně. Většina delikventů pak má myšlení odpovídající prekonvenčnímu stádiu, kdy jedinec ještě dostatečně nechápe a nepodporuje pravidla a očekávání společnosti (Komenda, 1999).

2.3.3 Teorie sociálního učení

Zastánci této teorie tvrdí, že delikventní chování je naučené stejně jako chování nedelikventní, a to zejména prostřednictvím rodiny, subkultury a masmédií. Hlavním představitelem tohoto přístupu je *Albert Bandura* (1925 –), jenž připisuje význam zejména imitaci, kdy dítě napodobuje chování pozorovaného modelu a identifikaci, která představuje vyšší stupeň sociálního učení. Dítě během tohoto procesu přebírá způsoby chování modelu, se kterým se ztotožňuje. Nejde o pouhé kopírování chování, ale vytvoření si škály možných způsobů chování. Tyto naučené způsoby chování jsou dále posilovány systémem odměn a trestů (Čírtková, 1998).

2.3.4 Rysové teorie

Ty vycházejí z analýzy struktury osobnosti a za nejdůležitější dispoziční k delikventnímu chování považují psychické vlastnosti člověka neboli rysy. Jedná se o dispoziční člověka reagovat různým způsobem. Asi nejznámější je typologie *Hanse Jürgena Eysencka* (1916 – 1997). Ten osobnost jedince posuzoval na základě dvou dimenzí – extravertze/introvertze a emoční labilita/emoční stabilita (neuroticismus). Později pak ještě přidal dimenzi psychotismu a inteligence. Dle Eysencka je delikventní chování přirozené, neboť přináší jedinci potěšení. Člověk je hedonisticky zaměřený, většina populace ale pravidla neporušuje, neboť mají různě silné svědomí. Jde o podmíněný strach a vytváří se v průběhu dětství klasickým podmiňováním. Pro delikventní jedince je typická přítomnost vyšších faktorů extravertze, neuroticismu a psychotismu, kteří nemají dostatečně vyvinuto svědomí a nemají tak dostatečně zvnitřněny sociální normy. Nemají vytvořeny zábrany, které by jim v páčání bránily (Koudelková, 1995).

2.4 Sociologické teorie

Stejně jako předchozí přístupy, i sociologické teorie zkoumají faktory, které delikventní chování ovlivnily, zároveň ale zdůrazňují i vliv takového chování na fungování celé společnosti. Dle těchto přístupů je delikventní chování determinováno především patologickým prostředím, ve kterém jedinec žije (Komenda, 1999).

2.4.1 Teorie anomie

Pojem anomie zavedl francouzský sociolog *Emile Durkheim* (1858 – 1917) a označoval jím stav společnosti, ve které přestaly platit všeobecné hodnoty a normy, je porušen sociální konsensus a dochází k sociální desintegraci. Durkheim považoval určitou míru kriminality za normální a nutnou, neboť se tím ve společnosti zvyšuje kolektivní vědomí (Munková, 2004).

Durkheimovu teorii anomie dále rozpracoval *Robert King Merton* (1910 – 2003), který anomii rozumí rozdíl mezi společensky proklamovanými cíli a cestami vedoucími k jejich dosažení. Zejména příslušníci nižších tříd pak k jejich dosažení volí kriminální prostředky (Novotný, Zapletal a kol., 2004). Jedinec si může zvolit z pěti možných způsobů reakcí (Giddens, 1999):

- konformismus (přijetí hodnot i prostředků vedoucích k jejich dosažení),
- inovace (přijetí hodnot, ale odmítnutí konformních prostředků),
- ritualismus (podřízení se společenským normám bez vědomí jejich smyslu),
- odpadlictví (odmítnutí norem i konformních způsobů k jejich dosažení) a
- rebelie (odmítnutí hodnot i prostředků a aktivní snaha nahradit je novými).

2.4.2 Subkulturní teorie

Subkulturní teorie shledávají příčinu delikventního chování v příslušnosti jedince k určitým subkulturám, jejichž členové vyznávají hodnoty a normy, které jsou v rozporu s hodnotami a normami většinové společnosti. Nejznámějším představitelem tohoto přístupu je *Albert K. Cohen*. Dle něj jsou delikventní subkultury výsledkem konfliktů mezi kulturou nižších tříd a střední třídy (Komenda, 1999). Cohen se zabýval zejména kriminalitou chlapeckých městských gangů. Klíčovým okamžikem je přitom dle něj zahájení školní docházky, kde si dítě poprvé uvědomí svůj status. Příslušnost k delikventní subkultuře pak může jedinci umožnit získání alternativního statusu a také odplatit společnosti skutečnost, že jej označila za neúspěšného (Munková, 2004).

Na Cohena navázal *Richard A. Cloward* a *Lloyd E. Ohlin* se svou koncepcí nelegitimních příležitostí. Dle nich je delikvence záležitostí především měst a nižších tříd. Gangová subkultura vzniká na základě legitimních a nelegitimních příležitostí v prostředí, ve kterém

jedinec žije. Delikventní subkultury pak dělí na kriminální, konfliktní a únikové (Komenda, 1999).

2.4.3 Chicagská škola

Na Chicagské univerzitě vznikla ve 20. a 30. letech 20. století tzv. *chicagská sociologická škola*, jejíž hlavní přínos je v ekologických studiích zaměřených na geografické rozložení kriminality. Ukázalo se, že nejvyšší výskyt kriminality je v chudinských průmyslových čtvrtích s vysokou koncentrací černošského obyvatelstva a přistěhovalců (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

Ekologické studie jsou spojené s teorií sociální dezorganizace. Ta vzniká v těch městských částech, kde je narušena sociální kontrola, a následkem toho dochází k deviantnímu chování a také ke změně ve vnímání toho, co je považováno za deviantní (Komenda, 1999).

Další teorií pocházející z chicagské školy je teorie diferencované asociace *Edwina H. Sutherland* (1883 – 1950). Dle něj se delikventní chování kulturně přenáší v malých sociálních skupinách skrze sociální učení. Jedinec přebírá určité vzory chování, kterou jsou buďto konformní nebo kriminální. V souvislosti s tím může být kriminalita diferencovaná a lišit se podle sociálního statusu jedince (Munková, 2004).

Daniel Glaser Sutherlandovu koncepci modifikoval a vytvořil teorii diferencované identifikace. Ta vychází z předpokladu, že rozhodující je osobnost jedince, neboť záleží na každém, zda se ztotožní s konformními nebo delikventními vzorci chování (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

2.4.4 Teorie sociální kontroly

Teorie sociální kontroly se objevily na konci 60. let 20. století. Jejich základní tezí je, že jedinci dodržují normy právě díky mechanismům sociální kontroly. Ty jsou děleny na vnitřní, představující zvnitřněné společenské normy a vnější, zastoupené sociálními odměnami a tresty (Komenda, 1999).

Představitelem tohoto přístupu je například *Travis Hirshi*, který se domnívá, že k delikventnímu jednání dochází tehdy, když je poškozena sociální vazba jedince, tedy jeho připoutání ke společnosti (Munková, 2004). Pachatelé jsou orientováni na rychlé uspokojení svých potřeb, mají malou sebekontrolu a k druhým jsou lhostejní (Čírtková, 1998).

2.4.5 Etiketizační teorie (labeling)

Dle etiketizačních teorií kriminalita jako taková neexistuje, ale jde o společenský konstrukt. Určité činy jsou společností označeny jako trestné a jejich pachatelé jsou nazváni zločinci či kriminálníci (Novotný, Zapletal a kol., 2004). Takto stigmatizovaní lidé se totiž mohou začít chovat tak, jak od nich očekává okolí, jelikož nemají šanci dokázat opak (Čírtková, 1998). Edwin Lennert nazývá první prohřešek jedince primární deviací. Sekundární deviací pak situaci, kdy jedinec negativní označení přijme a začne sám sebe i takto vnímat (Giddens, 1999).

2.5 Multifaktoriální přístup

Na základě výzkumů jsou v současné době příčiny vzniku a rozvoje delikventního chování označovány jako multifaktoriální, což znamená, že takové jednání je vždy výsledkem interakce biopsychosociálních faktorů a vnějších okolností, tedy konkrétní situace, kdy k takovému chování došlo (Vágnerová, 1999).

K biologickým prediktorům patří především pohlaví, věk, etnická příslušnost, syndrom ADHD, dispozice na bázi temperamentových složek osobnosti a mentální schopnosti (Fischer, Škoda, 2008).

Co se týče psychických charakteristik těchto jedinců, jedná se především o motivaci a způsoby uspokojování potřeb, kdy typickými znaky jsou nezdrženlivost a egocentrismus (Vágnerová, 1999).

Mezi sociální faktory pak patří zejména rodina, vrstevnické skupiny, problémy související se školní docházkou či ztroskotání v povolání, závislost na alkoholu nebo jiných omamných a psychotropních látkách, městské prostředí (Fischer, Škoda, 2008).

Vnějšími okolnostem se práce nevěnuje, neboť jsou zásadně určující pouze v krajních případech.

3 BIOLOGICKÉ A OSOBNOSTNÍ PŘÍČINY DELIKVENCE MLÁDEŽE

Biologický základ jedince je vzhledem ke své povaze předem daný a prakticky neměnný. Každý jedinec se rodí s určitými dispozicemi a genetickou výbavou, které jsou neovlivnitelné. V případě osobnostních dispozic je situace podobná. Struktura osobnosti každého jedince je vrozená a v průběhu života se příliš nemění. Nicméně do určité míry ji ovlivnit lze, a to v období dětství a dospívání, neboť osobnostní vývoj je zcela dokončen až v dospělosti.

3.1 Pohlaví

Delikventního chování se častěji dopouštějí muži než ženy. Co se chlapců a dívek týče, vzájemný poměr pachatelů se pohybuje asi 20:1 (Zoubková, 2002).

Příčiny jsou nejčastěji spatřovány ve větší tendenci k agresivitě u mužů vzhledem k mužskému pohlavnímu hormonu testosteronu a dále jiným vzorcům chování. Pro muže má větší význam v případě seberealizace bezohledné dravé jednání (Fischer, Škoda, 2008). Svou roli ale sehrává i výchova, dívky jsou obecně pod větší sociální kontrolou, jsou více vázány na rodinu a méně na vrstevnické skupiny (Vykopalová, 2002).

Na delikventní chování má tedy vliv jak geneticky daná příslušnost k mužskému či ženskému pohlaví, tak genderově³ dané femininní nebo maskulinní vlastnosti (Helus, 2007).

Rozdíl je také v druhu páchané trestné činnosti. Nejčastěji se ženy podílejí na méně závažné majetkové trestné činnosti a především hospodářské kriminalitě, jako jsou např. podvody. Závažnějších trestných činů se dopouštějí především jako spolupachatelky nebo podílnice (Novotný, Zapletal a kol., 2004). Dívky se stejně jako ženy dopouštějí méně závažné majetkové trestné činnosti bez použití násilí, např. drobné krádeže (Zoubková, 2002).

³ Termín gender označuje rozdíly mezi muži a ženami na základě působení sociokulturních vlivů, jde tedy o sociální konstrukt a výsledkem jsou femininní nebo maskulinní vlastnosti jedince. Pojem pohlaví označuje biologicky (anatomicko-fyziologicky) dané rozdíly mezi muži a ženami. Gender ovšem vždy nemusí odpovídat biologicky danému pohlaví. V českém prostředí nejsou tyto termíny pokaždé odlišovány a pojem pohlaví se používá pro obě kategorie, v anglické literatuře se užívají pojmy gender a sex (Fafejta, 2004).

Kriminalita žen má ale vzrůstající tendenci, a to včetně delikventního jednání dívek (Marešová in Novotný, Zapletal a kol., 2004). V tomto případě se může jednat o negativní důsledek emancipace a postupného stírání rozdílů mezi společenskými rolemi mužů a žen.

3.2 Věk

Co se týká věku, je delikventní chování typické pro mladou populaci a počátek takového chování až v dospělosti je výjimečný (Vágnerová, 1999).

Největší skupinu delikventů tvoří osoby do 30 let. Z celkového podílu známých pachatelů tvoří více než 50 %. Na této realitě se nejvíce odráží skutečnost, že mladí lidé jsou fyzicky zdatní a často orientovaní na konzumní způsob života. U pachatelů z řad mládeže hraje velkou roli i psychická a sociální nezralost. To vše pak vede k tomu, že se tito lidé nejčastěji dopouštějí majetkové trestné činnosti (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

S přibývajícím věkem postupně dochází ke spontánnímu vymizení delikventního jednání, jedinci se stávají konformními a zařadí se do většinové společnosti. Dospívající a mladá generace je totiž vždy radikálnější nejen ve svých názorech, ale i činech. Problematičtí pak ovšem zůstávají recidivisté, pro něž není delikventní jednání epizodické, ale pravidelně se opakující. Právě proto je velmi důležité věnovat zvýšenou pozornost zejména pachatelům z řad mládeže a mladým dospělým.

Každá věková kategorie má také převažující skupinu páchaných trestných činů. Pro mládež je typická majetková kriminalita, ale také drogové delikty jejíž cílem je opatřit si drogu (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

Trestná činnost mládeže také vykazuje určité specifické znaky. Zejména to je páchání trestné činnosti ve skupině, nedokonalá příprava, kdy je k dosažení cíle použito neúměrných prostředků, devastování, konání je poznamenáno nedostatkem vědomostí a schopností, pachatelé z řad mládeže jednají více emotivně než rozumově, živelně pod vlivem momentální situace, některé znaky způsobu spáchání trestného činu souvisejí se somatickými znaky pachatele (vyšší rychlost pohybu, mrštnost, obratnost), při recidivě se opakují znaky z předchozí trestné činnosti (Zoubková, 2002).

3.3 Etnická příslušnost

Migrace obyvatel je v posledních letech stále častější, takže je potřeba zabývat se i tímto faktorem. Zastoupení cizinců jako pachatelů trestné činnosti se v České republice pohybuje mezi 5 – 6 %, přičemž nejpočetnější skupinu tvoří slovenští státní občané. Co se týče druhu páchané trestné činnosti, převládá majetková trestná činnost, dále pak násilná a hospodářská trestná činnost. Zvýšený podíl mají také příslušníci etnických menšin na organizovaném zločinu. Některé trestné činy mohou být i kulturně podmíněné, neboť příslušníci etnických menšin vyznávají jiné hodnoty a normy, které nemusí být vždy v souladu s hodnotami a normami většinové společnosti (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

Specifické postavení mají Romové. Pověštinou se sice jedná o české státní občany, ale etnicky o zcela odlišnou skupinu. Kriminalita romské populace u nás byla sledována pouze do roku 1993, od té doby jsou údaje pouze odhadovány. Problémem také je, že není znám skutečný počet Romů, neboť ti se ke své národnosti nehlásí. Podle posledního sčítání lidu v roce 2001 se k této národnosti přihlásilo necelých 12.000 osob. Předpokládá se ale, že skutečný počet je mnohem vyšší a tato národnostní menšina tvoří 3 % populace. Kriminalita romské populace nepřesahuje obvykle udávanou míru kriminality cizinců, zvýšená je ale kriminalita dětských a mladistvých pachatelů. Romská mládež se dopouští zejména majetkové trestné činnosti, ovšem častěji než majoritní mládež páchá také násilnou a mravnostní kriminalitu (Zoubková, 2002).

Důvodem tohoto stavu může být celkově nízký sociální status této minority (vyšší nezaměstnanost, nízká úroveň vzdělání, nižší příjmy, nižší úroveň bydlení), diskriminující přístup ze strany majoritní společnosti i degradace vlastní kultury (Matoušek, Kroftová, 2003). Opouštějí tradiční způsob života, jazyk, zvyky a hodnoty, které ale nejsou nahrazeny novými. Normy většinové společnosti znají, ale přijímají je většinou jen formálně (Vágnerová, 2002).

3.4 Syndrom hyperaktivity

Syndrom hyperaktivity, neboli též syndrom ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) je poruchou aktivační úrovně kombinovanou s poruchami pozornosti. Nejčastěji se projevuje hyperaktivitou (nadměrná aktivita, ale také rychlá unavitelnost), impulzivitou (neschopnost plánovat a ovládat své chování), hyperexcitabilitou (sklon k extrémním cito-

vým reakcím) a poruchami pozornosti (neschopnost delšího a kvalitnějšího soustředění). Děti s tímto syndromem jsou často, vzhledem ke svým projevům, okolím považovány za velmi obtížné a rušivé (Vágnerová, 2002).

Problémy hyperaktivních jedinců ovšem přetrvávají i v období dospívání a dospělosti. Co se týče delikventního chování mládeže, udávají některé studie výskyt syndromu ADHD až u 30 % pachatelů (Matoušek, Kroftová, 2003).

Postižení tímto syndromem bývají častěji chlapci než děvčata, a to v poměru 5 – 6 chlapců na jednu dívku. Celkově je takto postiženo asi 5 – 10 % populace (Matoušek, Kroftová, 2003).

Syndrom ADHD se většinou nevyskytuje samostatně. U více než 40 % takto postižených jedinců se vyskytuje i některá další porucha, nejčastěji se jedná o specifické poruchy učení. Syndrom ADHD přitom nemá souvislost s úrovní rozumových schopností (Fischer, Škoda, 2008).

Příčiny vzniku syndromu mohou být různé, většinou jde o odchylku funkce centrální nervové soustavy, může ale také vzniknout v průběhu perinatálního a perinatálního období. Svou roli sehrává i dědičnost (Vágnerová, 2002).

3.5 Rozumové schopnosti

Delikventního chování se také obecně častěji dopouštějí osoby, které mají nižší rozumové schopnosti (Matoušek, Kroftová, 2003). To může být zapříčiněno jednak nižší úrovní intelektových dispozic, ale také výchovnou zanedbaností (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

Může se také jednat o mentálně retardované jedince či duševně nemocné, kteří nejsou schopni se adekvátně orientovat v sociálních a právních normách společnosti, plně chápat jejich význam nebo své chování potřebným způsobem ovládat (Vágnerová, 1999). Tyto osoby však z hlediska trestního práva často nejsou trestně odpovědné, neboť nesplňují podmínku přičetnosti.

Při testování dosahují delikventní jedinci často lepších výsledků v neverbálních subtestech než verbálních, což může souviset se selháváním ve škole. Vůdci gangů zase vynikají nadprůměrnou sociální inteligencí (Matoušek, Kroftová, 2003). Jsou-li pak srovnávány rozumové schopnosti delikventních osob podle pohlaví, byl větší deficit prokázán u žen (Koudeřková, 1995).

3.6 Temperament

Temperament je složkou osobnosti a jedná se o dispozice jedince určitým způsobem reagovat a jednat. Tyto dispozice jsou dány geneticky, ale mohou také vzniknout v průběhu prenatálního a perinatálního období. U delikventních jedinců se jedná především o zvýšenou dráždivost, vyšší impulzivitu a nižší míru frustrační tolerance. Takoví lidé pak bývají emočně nestabilní, citově chladní, se sklony k afektivním reakcím. Mívají rovněž omezenou schopnost empatie a soucitu s druhými. Často jim také chybí pocit viny. Litují sami sebe a příčinu svého chování hledají v okolí (Fischer, Škoda, 2008).

Temperament je sice vrozený, může se ale v průběhu života měnit a vliv na něj mají i životní zkušenosti. Už u velmi malých dětí lze pozorovat rozdíly v aktivitě, vzrušivosti, reakcích na okolí a rušivé podněty, potřebě mazlení (Hartl, Hartlová, 2000).

Temperamentové vlastnosti mají vliv i na kvalitu vazby mezi rodičem a dítětem. Thomas a Chessová rozdělují děti do tří temperamentových typů – přizpůsobivý, pomalu se přizpůsobující a rizikový. Přizpůsobivý typ zahrnuje asi 70 % dětské populace. Pomalu se přizpůsobující je zastoupen asi 15 % a takové děti jsou ustrašené, závislé. Zbývajících 15 % náleží k rizikovému typu. Tyto děti mají sklon k neklidu, zlosti a jsou obtížně uklidnitelné. Častěji jsou také svými rodiči zanedbávané, zneužívané a trestané. Dojde-li k tomu, pak je u těchto dětí vyšší pravděpodobnost, že se u nich objeví poruchy osobnosti a delikventní chování (Matoušek, 2003).

3.7 Volní jednání

Vůle je naučená autoregulační schopnost člověka, usměrňuje tedy jeho chování a zahrnuje jak rozhodnost, tak schopnost tato rozhodnutí realizovat (Vágnerová, 1999).

Volní jednání je cestou vedoucí k dosažení určitého cíle. Toto směřování je podmíněno přítomností motivu čili pohnutky k jednání a uspokojení potřeby. Jedinec má ale ve způsobu saturace potřeb možnost volby. Tu ovlivňuje zejména hodnotový systém, zkušenosti, schopnosti a dovednosti jedince (Hartl, Hartlová, 2000).

Delikventní jedinci jsou ovšem často výrazně orientováni na přítomnost a nejsou schopni uspokojení si svých potřeb odložit. Charakteristická je pro takové osoby především nezdrženlivost a egocentrismus. Aktuální potřebu, která ovšem nemusí být vždy v rozporu se společenskými cíli, tak uspokojují nelegitimními způsoby a prostředky, často bezohledně a

agresivně (Fischer, Škoda, 2008). Chovají se tak, aby zvýšili možnost bezprostředního uspokojení svých potřeb bez ohledu na možný trest či získání odměny v budoucnosti (Kouřelková, 1995).

3.8 Agresivita

Agresivita je osobnostním rysem projevujícím se jednáním, které poškozuje věci nebo osoby stojící v cestě k uspokojení potřeby (Matoušek, 2003).

Každý jedinec má k agresivnímu chování určité vrozené dispozice. Tato dědičná složka se ale rozvíjí učním, a to pozitivním posilováním agresivních tendencí a nápodobou. Dítě si tak osvojí způsoby jak prosazovat vlastní přání, v opačném případě se naučí sebeovládat a agresivní projevy regulovat. Na agresivní chování mohou mít ale také vliv některá postižení mozku nebo může jít o symptom duševního onemocnění (Vágnerová, 1999).

Riziko, že se bude jedinec projevovat agresivně se zvyšuje, pokud je jedinec frustrován nebo vystaven jiné zátěžové situaci. Agresivní jednání může být také reakcí na omezení osobního teritoria (prostorového, časového, mezilidských vztahů). Agresivita se tak stává obranným mechanismem, ale může být i náhradním zdrojem uspokojení (Vágnerová, 1999). Agresivní jednání také posiluje pocit moci a v některých skupinách i prestiž (Matoušek, 2003).

Agresivita může být skrytá, odehrávající se ve fantazii a myšlení jedince nebo otevřená. V takovém případě se může projevit sociálně přijatelným způsobem, za kterou je považována asertivita, soutěživé prosazování, kritika či sportovní fandovství nebo způsobem, kdy jsou porušovány sociální normy, práva a city druhých (Hartl, Hartlová, 2000). Zda se jedná o první či druhou variantu je podmíněno zejména kulturně (Vágnerová, 1999). Různé společnosti uznávají jiné hodnoty a z toho vyplývající sociální normy, co je v jedné společnosti tolerované, v jiné může být naprosto nepřijatelné.

V souvislosti s delikvencí se často používá pojem násilí. Agresivita a násilí jsou v mnoha ohledech totožné. Pokud jde o odlišení těchto pojmů, můžeme říci, že agresivita je tendence prosazovat vlastní zájmy bez ohledu na druhé, kdežto násilí je jejím konkrétním projevem, nejčastěji ve vztahu pachatel – oběť (Vykopalová, 2002).

Současná západní společnost je také výrazně orientovaná na úspěch a individuální sebeprosazení. Pokud pak jedinec z nějakého důvodu v tomto směru selhává a nedokáže se prosa-

dit společensky přijatelným způsobem, může se uchýlit k jinému, společensky negativnímu způsobu seberealizace.

3.9 Sebehodnocení

Sebehodnocení je prožívání vlastní sociální pozice. Souvisí se sebezpojetím, tedy představou jedince o sobě samém. Významným činitelem je rodina, neboť pohled jedince na sebe sama se ve většině případů utváří právě na základě vztahů v orientační rodině (Hartl, Hartlová, 2000).

Většina mladistvých delikventů má negativní sebezpojetí, sami sebe si neváží, jejich sebehodnocení je zmatené a protikladné. U výrazně menší skupiny delikventních jedinců se naopak můžeme setkat s nerealisticky zvýšeným sebehodnocením. (Matoušek, Kroftová, 2003).

Přitom recidivisté mají v průměru nižší sebehodnocení než ti, kteří se porušení zákona dopustili jen jednou. To ale může být způsobeno i opakovaným výkonem trestu, neboť pobyt ve vězení je způsobem, kterým společnost jedinci dává najevo jeho sníženou společenskou hodnotu (Matoušek, Kroftová, 2003).

Potřeba uznání je nejvíce patrná právě v období dospívání, kdy si jedinec vytváří vlastní identitu. Jestliže není tato jeho potřeba naplněna, může se uchýlit k delikventnímu chování jen proto, aby na sebe připoutal pozornost a tímto způsobem svou hodnotu zvýšil (Koudelková, 1995).

Tento motiv může být důležitý i v případě dětí a dospívajících s anomálií ve vzhledu nebo zdravotním stavu. Tyto osoby jsou pro svou odlišnost často vyřazeny ze skupiny vrstevníků nebo vystaveny posměchu. Jejich frustrace pak může přerůst v delikventní chování (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

3.10 Poruchy chování

Vzhledem k tomu, že vývoj osobnosti jedince je plně dokončen až v ranné dospělosti, nelze u dětí a dospívajících diagnostikovat poruchy osobnosti tak jako u dospělých osob, i když se tyto poruchy obvykle manifestují už od dětství nebo dospívání a pokračují v dospělosti. V případě mládeže se tedy raději hovoří o poruchách chování (Koukolík, Drtilová, 1996).

10. revize Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN-10) podává přehled diagnóz, které jsou seřazeny podle alfanumerického kódu, a to tak, že každý znak obsahuje jedno písmeno a dvě číslice. Psychické poruchy jsou pak označovány písmenem F. Poruchy chování a emocí se začínají v dětském věku a dospívání jsou označeny F90-98 a zahrnují širokou škálu těchto poruch.

Porucha chování je charakterizována jako chování překračující sociální normy u dětí a mládeže. Jedná se o skupinu poruch, které se projevují opakujícím se a přetrvávajícím obrazem agresivního, asociálního nebo vzdorovitého chování, přičemž takové chování musí být trvalejšího rázu, nestačí tedy ojedinělý čin nebo činy a musí být výrazně závažnější než běžné zlobení, vzdorovitost nebo rebelství. Typickými projevy pak jsou rvačky, tyranizování, šikana, trápení zvířat, ničení majetku, krádeže, opakované lži, záškoláctví, útoky z domova, neobvykle časté a silné výbuchy vzteku (Hartl, Hartlová, 2000).

Poruchy chování v dětském věku a dospívání mohou být pouze přechodného charakteru, zároveň ale také mohou předznamenat závažnější poruchu v dospělosti. Poruchy chování jsou přitom mnohem častější u chlapců než u dívek (Vágnerová, 1999).

4 SOCIÁLNÍ PŘÍČINY DELIKVENCE MLÁDEŽE

Znalost sociálních příčin je pro práci sociálního pedagoga nejdůležitější. Na rozdíl od biologických a osobnostních dispozic nejsou vrozené a při výkonu své profese s nimi může pracovat a ovlivnit je.

4.1 Rodina

„Rodina je malá primární společenská skupina, založená na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a dětí či vztahu jej substituujícím (osvojení), na společné domácnosti, jejíž členové plní společensky určené a uznané role vyplývající ze soužití, a na souhrnu funkcí, jež podmiňuje existenci tohoto společenství a dávají mu vlastní význam ve vztahu k jedincům i k celé společnosti“ (Dunovský a kol., 1999, s. 91 – 92).

Rodina je bezesporu nejvýznamnějším faktorem ovlivňujícím delikventní chování. Je také nejvýznamnějším socializačním činitelem. Jedinec si zde uspokojuje své potřeby a utváří vzorce chování, má zde zázemí a získává zkušenosti, které nemůže nabýt nikde jinde (Vágnerová, 1999).

Rodina plní několik funkcí, které je možné rozdělit do několika hlavních oblastí (Havlík, Kořa, 2007):

- biologická a reprodukční funkce – rodina zajišťuje nejen reprodukci lidského rodu, ale v rámci rodiny jsou uspokojovány i biologické a sexuální potřeby jedince, i když pohled na předmanželskou sexualitu a sexuální vztahy obecně se v zejména v druhé polovině 20. století změnil, rodina je stále považována za hlavní formu společensky schváleného sexuálního soužití,
- ekonomická funkce – rodina svým členům zabezpečuje materiální zajištění, ale také péči, a to na principu solidarity, prostředky jsou ovšem získávány převážně mimo rodinu a tak se tak stala zejména spotřební jednotkou, závislou především na výrobní činnosti společnosti,
- emocionální funkce – rodina poskytuje všem svým členům citové zázemí, s tím souvisí i tvorba domova, jako mezilidského, duchovního a materiálního prostoru, jde o nejzásadnější funkci dnešní rodiny,

- socializační a výchovná funkce – rodina je prvním a nejdůležitějším socializačním činitelem, tato funkce spočívá v kvalitní péči o dítě, jeho výchově, vzdělávání, předávání hodnot a rozvoji schopností dítěte.

4.1.1 Charakteristické znaky rodiny v současné západní společnosti

Rodina byla tradičně považována za nejstabilnější společenskou instituci. Zejména od druhé poloviny 20. století ale prošla mnoha podstatnými změnami a dále se mění. Tyto změny jsou viditelné a dotkly se i základních charakteristik rodiny. Příčin, které k nynějšímu stavu přispěly, je hned několik, většinou mají hluboké kořeny a souvisejí s širšími společenskými změnami (Možný, 2008).

Především se celkově a dlouhodobě snižuje stabilita rodiny. V posledních desetiletích dochází k nárůstu rozvodovosti, která v současné době dosahuje téměř 50 % (Kraus a kol., 2001).

Manželství přitom bylo dlouhou dobu považováno za prakticky nezrušitelné a rozvod byl povolen jen ve výjimečných případech. Dnes už se téměř nestává, že by bylo manželství uzavíráno z majetkových důvodů, ale dominuje osobní přitažlivost a oboustranná citová náklonnost. Následná realita je ale dost často jiná. Očekávání hodnotného a smysluplného vztahu přinášejícího osobní uspokojení tak zůstávají nenaplněná. Vliv má také ekonomická nezávislost obou partnerů, takže v případě rozvodu je pro oba snazší než dřív vytvořit samostatnou domácnost. V současné době už také rozvod neznamená společenské stigma. Vždy má ale dopad na děti, je totiž prokázáno, že děti po rozvodu emocionálně strádají. Do jaké míry je ale rozvod rodičů poškozující závisí na věku, intenzitě konfliktů mezi rodiči, zda má sourozence či vytvořené vazby na prarodiče nebo jiné příbuzné (Giddens, 1999).

V souvislosti s rozvodovostí se někdy také mluví o sériové monogamii. Současné západní společnosti připouštějí pouze monogamii, jedinec ale může mít postupně i několik manželských partnerů, neboť je umožněn rozvod a následné založení nového manželství. Toto se ale týká jen zákonných manželství, nikoli sexuální praxe, poněvadž část populace udržuje i mimomanželské sexuální styky (Giddens, 1999).

Manželství již dlouhou dobu nemá monopol na legitimní sex. Postupně ale také ztratil monopol rodiny na reprodukci a socializaci potomků. Zvyšuje se tak podíl rodin založených na soužití partnerů bez uzavření manželství a počet dětí, které se rodí mimo manželský svazek

(Možný, 2008). Také osoby stejného pohlaví již dnes mohou žít v trvalých svazcích a uzavírat registrovaná partnerství, případně také vychovat děti (Giddens, 1999).

Současná rodina je nukleární. Klesá počet dětí v rodině i vícegenerační soužití. To ovšem neznamená, že by byly rodiny izolované od ostatních příbuzných. Pokles porodnosti je dán zejména rozšířením antikoncepce a z toho vyplývajícím plánování rodičovství. Rodiči se lidé stávají ve vyšším věku, po určité době trvání manželství (Kraus a kol., 2001). Svůj podíl na tomto má i emancipace žen, které se svobodně rozhodují, kdy budou mít děti. Vliv má také růst vzdělanosti žen a na to navazující kariéra (Giddens, 1999).

Vzhledem k dvoukariérovým manželstvím a pracovnímu vytížení obou rodičů ubývá společně stráveného času a vytrácejí se společné činnosti (Dunovský a kol., 1999).

4.1.2 Poruchy rodiny ovlivňující delikvenci

Poruchy rodiny mohou vznikat už v období před početím nebo během prenatálního života dítěte a míní se tím především připravenost rodičů na rodičovskou roli. Rodiče delikventní mládeže do manželství nebo jiného soužití často vstupují relativně mladí, emočně nezralí, po krátké známosti, na základě neplánovaného těhotenství. Nechtěné dítě je ještě před narozením vystavováno skrze matku stresu a po narození představuje pro své rodiče přítěž. Vyrůstá v nestabilním a neklidném prostředí a dost často také dochází k brzkému rozpadu rodiny (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

Zejména v důsledku rozvodu tak vznikají rodiny neúplné, v níž chybí některý z rodičů a dítěti se tak nedostává důležitého vzoru. Dítě, které nemá adekvátní mužský vzor, se chová agresivněji, hůře se orientuje v okolí rodiny a při volbě povolání. Matka zase pro dítě představuje citovou jistotu a bezpečí a její role je nezastupitelná především v prvních letech života. Častěji dětem chybí zastoupení mužského principu, který postrádají především chlapci, neboť v případě rozvodu jsou děti obvykle svěřovány do péče matek (Vykopalová, 2002).

Neúplné rodiny jsou také častěji ohroženy nezaměstnaností rodiče, horším přístupem k adekvátnímu bydlení, chudobou nebo sociálním vyloučením. Osamocení rodič musí skloubit ekonomické zajištění rodiny a vedení domácnosti s péčí a výchovou dětí, což pro něj představuje velkou zátěž. Osamocení otcové se častěji potýkají se skloubením nároků práce a péče o děti. Matky zase s finančním zajištěním rodiny (Matoušek a kol., 2005).

Také rodina doplněná skýtá jistá nebezpečí, neboť nikdy nemůže plně nahradit rodinu úplnou. Vazba nového partnera k cizím dětem se buduje postupně, stejně jako dětí k novému partneru matky či otce, což si rodiče často neuvědomují a jejich vzájemný vztah přeceňují. V případě nepokrevních vztahů je také mnohem častější vzájemná žárlivost (Novák, 2007).

V nových rodinách se proto často vyskytují problémy. Ve většině případů mají děti i biologického rodiče, který s nimi sice nežije v jedné domácnosti, ale může mít na děti i nadále značný vliv. Vzájemná komunikace mezi rozvedenými rodiči je také často konfliktní, zvláště pokud jeden nebo oba žijí v novém partnerství. Pravděpodobnost střetů zvyšují i odlišné návyky a představy o správném chování, které byly dětem předávány jejich biologickými rodiči (Giddens, 1999). Nový partner navíc nemusí znamenat stabilizaci rodiny, ale může situaci ještě zhoršit. Děti po příchodu nového partnera, zejména pokud jej vnímají jako ohrožení, často jednájí zkratkovitě a provokativně (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

V poslední době ale dochází k nárůstu delikvence u mládeže pocházející z úplných rodin. Může jít o důsledek skryté patologie rodiny nebo o projev klesajícího vlivu rodičů na dospívající, které jsou stále více odkázány na výchovu jiných institucí (Matoušek, 1996).

Opakem velmi mladých a nezralých rodičů jsou pak rodiče ve vyšším věku, zejména pokud se jedná o jejich první dítě. Takoví rodiče jsou často hyperprotektivní, o dítě se nadměrně starají, což vede k rozmazlování, nepřipravenosti dítěte na samostatný život a nerespektování druhých (Dunovký a kol., 1999).

Další z možností, jak může rodina negativně ovlivnit dítě, je strádání v oblasti upokojujání potřeb. Může se jednat o deprivaci, kdy nejsou dlouhodobě a v dostatečné míře uspokojovány základní potřeby dítěte nebo o subdeprivaci, kdy rodiče zanedbávají dítě jen v určité oblasti, nejčastěji citové (Vágnerová, 1999). Subdeprivovaným dětem často chybí ze strany rodičů láskyplné porozumění a přiměřené hranice odpovědnosti (Matoušek, 1996). V poslední době je citová subdeprivace čím dál častější, a to zejména z důvodu velkého pracovního vytížení obou rodičů. Současná společnost je orientovaná na výkon a budování kariéry, v důsledku čehož pak není pro rodiče jednoduché skloubit vysoké pracovní nasazení s péčí o dítě. Dítě sice může být maximálně materiálně zajištěno, strádá ale emočně. Rodiče také mohou na své děti vyvíjet nepřiměřený tlak týkající se jejich výkonu.

Vyskytují se také případy, kdy rodiče dítě týrají a zneužívají. V takovém případě se mluví o syndromu CAN⁴, který je definován jako *"jakékoliv nenáhodné, preventabilní, vědomé (případně i nevědomé) jednání rodiče, vychovatele nebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozují tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt"* (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 24). Jde o širokou škálu projevů, kdy rodiče dětem vědomě i nevědomě ubližují, zanedbávají je, týrají a zneužívají, a to včetně sexuálních praktik. K dětem mají hostilní, nepřátelský vztah a jejich jednání může v krajním případě vést až ke smrti dítěte (Špeciánová, 2003). Řazeno zde bývá i domácí násilí, kterému je dítě přítomno. To je pak považováno za jednu z forem psychického týrání.

S delikvencí souvisí i míra dohledu rodičů nad dětmi. Delikventní děti tráví většinu času mimo rodinu, aniž by rodiče věděli, co dítě ve volném čase dělá, kde se pohybuje, s jakými kamarády, kdy se vrací domů apod. (Matoušek, Kroftová, 2003).

Dalším faktorem je uplatňování disciplíny v rodině. Rodiče delikventních dětí mají dost často nekonzistentní výchovný styl. Za totéž provinění dítě jednou nepřiměřeně potrestají, ale jindy je přejdou bez povšimnutí. Pro rodiče delikventních dětí je rovněž typičtější tvrdá disciplína. Časté a nepřiměřené tresty jsou ale málo účinné, dítě pak ve snaze vyhnout se trestu, raději lže a manipuluje (Matoušek, Kroftová, 2003). Stejně i nadměrně liberální výchovný styl je vysoce rizikový, dítě má v takovém případě přemíru volnosti, se kterou neumí zacházet a vymyká se postupně kontrole (Helus, 2007).

Socioekonomická úroveň rodiny sehrává také důležitou roli. Stísněné bytové podmínky, kde dítě nemá ani základní prostor (vlastní postel, místo pro přípravu do školy, hru a minimální soukromí) mohou být jedním z důvodů, proč dítě hledá únik z domova, nejčastěji do party vrstevníků (Matoušek, 1996). Na druhé straně existuje skupina delikventní mládeže vyrůstající ve velmi dobře situovaných rodinách. V takových případech může být delik-

⁴ Problematika syndromu CAN je velice rozsáhlá, podrobně k tomuto tématu např. DUNOVSKÝ, J.; DYTRYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě* nebo ŠPECIÁNOVÁ, Š. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*.

vence zapříčiněna jejich životním postojem, často se u nich objevuje pocit nestátnosti, nudy a hledání rozptýlení (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

Rizikové rodinné prostředí představují také rodiče, kteří se sami dopouštějí asociálního chování (Fischer, Škoda, 2008). Dalšími zátěžovými situacemi pro dítě je také alkoholismus rodičů nebo jiné závislosti, promiskuitní chování apod. (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

Zcela odlišnou a zvláštní kategorii tvoří delikventní děti, které rodinné prostředí vůbec nepoznaly, neboť vyrostly v ústavním zařízení. Dítě nikdy svými rodiči nezažije plné přijetí a nevytvoří si k němu ani vazbu, kterou pak zobecňuje i na ostatní lidi. Vzhledem k této zkušenosti mají tito lidé oslabenou schopnost navazovat vztahy a nalézat v nich uspokojení (Matoušek, Kroftová, 2003).

Velké riziko patologického rodinného prostředí spočívá nejen v tom, že poškozuje dítě samotné, ale přenáší se následně i do rodiny, kterou si jedinec sám založí. Rodiče tedy nepoškozují nejen osobnost svých dětí, ale i další generace (Vykopalová, 2002).

4.2 Vrstevnické skupiny

Dalším významným faktorem je vliv vrstevnických skupin a part. Stejně jako rodina mají i vrstevnické skupiny v životě člověka své nezastupitelné místo a souvisí především s obdobím dospívání. Asi od 10 let vliv rodiny postupně slábne a na významu nebývají vrstevnické skupiny. Prohlubují se přátelství, pro něž jsou charakteristické společné zájmy, důvěra a porozumění. Dospívající se již neidentifikuje s rodinou, ale s vrstevníky, postupně se osamostatňuje, vytváří si vlastní identitu, uvědomuje si příslušnost k vlastní generaci a má snahu se vymezit vůči generaci svých rodičů (Dunovský, 1999).

To se také odráží ve vztahu k autoritám a zvyšuje se i riziko experimentování v oblasti chování. Pokud rodina dítěti už dříve neposkytovala uspokojení jeho potřeb, zejména citových, dochází v tomto období k definitivnímu odpoutání dospívajícího, rodina pro něj nepředstavuje žádnou autoritu a nemá tedy ani důvod rodiče respektovat. Dospívající se tak může začít chovat zcela bez zábran či dle norem vrstevnické skupiny, která mu dá pocit sounáležitosti a seberealizace. K delikventním partám totiž tíhnou převážně jedinci pocházející z rodin, které selhávají v oblasti uspokojování potřeb dospívajícího. Rodina pak nemá žádný prostředek jak jeho chování ovlivnit (Vágnerová, 1999).

Pro delikvenci mládeže je typické její páchaní ve skupině. Většinou se nejedná o hierarchicky uspořádané organizované party, ale právě o běžné skupiny vrstevníků. Ve skupině totiž snáze padají zábrany, pod tlakem ostatních jedinec uskuteční impulzivní nápady, svou roli také může sehrát snaha zalíbit se (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

V období dospívání také mezi vrstevníky dochází k citovým sblížením a intimním vztahům. To ovšem předpokládá určitou zralost a vyspělost. U delikventních jedinců je obvyklé předčasné zahájení sexuálního života a promiskuitní životní styl. Děti a dospívající se také stále častěji podílejí na prostituci a výrobě pornografie (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

V prostředí part také dochází k vytvoření nevhodných návyků jako je kouření, požívání alkoholických nápojů a experimenty s dalšími návykovými látkami (Dunovský, 1999).

Zvláštním typem jsou pak extremistické skupiny orientované fašisticky, neonacionalisticky, rasisticky, anarchisticky nebo nábožensky (Dunovský, 1999).

4.3 Způsob trávení volného času

S působením rodiny a vrstevnických skupin přímo souvisí i způsob trávení volného času. Volnočasové aktivity jsou ovlivněny zejména zráním jedince a jeho hodnotovou orientací (Kraus a kol., 2001).

Delikventní jedinci mají obecně mnohem více volného času než jejich nedelikventní vrstevníci. Ten ale zpravidla neumí smysluplně a hodnotně využít. Z nudy jej pak nevhodně naplňují aktivitami, které jsou výsledkem momentálního nápadu, intelektově nenáročnými, které přinášejí dobrodružství a okamžité uspokojení (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

Většina organizací zabývajících se volnočasovými aktivitami mládeže je zaměřena na motivované, zejména v nějaké oblasti nadané děti. Problém je u dětí, které nějakým způsobem vybočují z normy. Je potřeba, aby rodiče prostor volného času svých dětí nepodcenili a vedli je k jeho smysluplnému využití (Novotný, Zapletal a kol., 2004). S tím ale souvisí finanční problémy některých rodin, které pak rodičům neumožňují uhradit dětem náklady na volnočasové aktivity (Kraus a kol., 2001).

Pro děti i dospívající je potřeba vytvářet zajímavé a smysluplné programy přiměřené jejich věku a schopnostem. Ty by měly nejen uspokojovat zájmy dětí a dospívajících, ale nau-

čit je také novým sociálním zkušenostem, posilovat u nich zodpovědnosti a kultivovat emoce (Kraus a kol., 2001).

Vhodnou formou pro rizikové skupiny mohou být různé sportovní a outdoorové aktivity, neboť umožňují odreagování, vybití přebytečné energie a agresivity a přináší i změnu emočního ladění (Fischer, Škoda, 2008). Pro neorganizovanou mládež mohou být východiskem z nudy nízkoprahová zařízení, která nabízejí různé aktivity, ale případně také odbornou pomoc. Delikventní jedinci se totiž zpravidla nepotýkají jen s porušováním zákona, ale mají i mnoho dalších problémů. Vzhledem k principům práce v takových zařízeních to je také způsob, jak tyto mladé lidi podchytit a začít s nimi nenásilnou formou pracovat.

Na druhé straně jsou také děti, které jsou přetěžovány. Pro množství kroužků a zájmových aktivit vlastně nemají na nic jiného čas. V období dospívání pak u nich může dojít ke vzdochu, nepřiměřené snaze se osamostatnit a rozhodovat o svém životě zcela sám. Je proto důležité, aby rodiče našli správnou míru. Ideální by bylo, pokud by část volného času trávila rodina společnými aktivitami, dítě by také mělo nějakou vlastní zájmovou činnost a zároveň mělo i svůj vlastní čas a prostor pro sebe a své kamarády, to vše přiměřeně věku.

4.4 Vzdělání a školní úspěšnost

Další sociální příčinou je dosažená úroveň vzdělání a následné postavení ve společnosti. S tímto faktorem také přímo souvisí míra pracovních dovedností, zkušeností a návyků, která je u delikventů často velmi nízká až žádná. Pro tyto lidi je proto typická opakovaná a dlouhodobá nezaměstnanost (Fischer, Škoda, 2008).

Totéž se týká i rodičů mladých delikventů. Velká část z nich dosahuje pouze základního vzdělání a chybí jim jakákoliv další kvalifikace. Vykonávají nekvalifikované manuální práce nebo jsou nezaměstnaní. Z části proto, že nemohou vzhledem ke své kvalifikaci práci najít, dost často ale ani pracovat nechtějí a volí dobrovolnou nezaměstnanost. V takových rodinách je pak význam vzdělání podceňován, což se zákonitě odráží i na postojích dítěte ke škole (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

Škola je nejen vzdělávací institucí, ale také důležitým socializačním činitelem. Mnohdy od ní ale společnost očekává víc, než je skutečně možné. Jsou na ni kladeny požadavky týkající se nejen přípravy na budoucí povolání, ale také výchovy směrem k hodnotám a zájmům společnosti. Toho je ale možné dosáhnout jen za předpokladu, že rodina bude se školou

spolupracovat a jejich hodnotové preference budou ve vzájemném souladu, neboť škola v žádném případě nemůže působení rodičů nahradit (Matoušek, Kroftová, 2003).

Vstup do školy je v životě dítěte významným mezníkem. Musí se přizpůsobit novým požadavkům a přijmout novou roli. Do té doby je pod přímým vlivem své rodiny, která mu zprostředkovává hodnoty a normy společnosti. Ve školském zařízení se ale s těmito hodnotami a normami setkává přímo a konfrontuje je s dosavadními poznatky (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

Klíčovou osobou je v tomto období pro dítě učitel. Dítě jím je hodnoceno a tím získává pocit důležitosti. Postupně se ale učitel stává autoritou a na významu nabývají vztahy se spolužáky. Vedle hodnocení učitele se tak pro dítě stává velmi důležitým i přijetí a postavení mezi spolužáky, které s dopíváním nabývá stále více na významu (Matoušek, Kroftová, 2003).

Co se týče budoucího delikventního chování, je rizikové rovněž dítě, které není v důsledku špatného nebo nedostatečného působení rodičů na školní docházku připraveno, nemá vytvořeny základní hygienické návyky, dostatečnou slovní zásobu, je neukázněné, netolerantní ke spolužákům, apod. V důsledku toho pak bývá takové dítě učitelem podvědomě považováno za zlé, obtížné a je zařazeno do skupiny žáků s negativními charakteristikami. Špatnými známkami bývá klasifikováno nejen z chování, ale také z výukových předmětů. Dítě je stigmatizováno a zažívá neúspěch. To vše má za následek vytvoření bariéry mezi učitelem a žákem, případně také mezi žákem a třídním kolektivem. Tyto problémy pak mohou vést až k záškoláctví. A právě záškoláctví se významně váže na začátek delikventní kariéry. Obzvláště závažné je pak ve spojení s útekem z domova (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

Výše uvedené opět souvisí s dnešní výkonovou společností, neboť očekávání školy i rodičů je zaměřeno na dosažení co nejlepšího výsledku, zejména ve znalostech. Dítě, které nesplňuje tyto požadavky pak od svého dětství zažívá neúspěch a školní prostředí je pro něj značně frustrující.

4.5 Závislosti

Na delikventní chování má také vliv zneužívání a závislost na alkoholu nebo jiných psychoaktivních látkách⁵, která může být i primární příčinou takového jednání (Fischer, Škoda, 2008).

„Syndrom závislosti lze definovat jako soubor psychických (emočních, kognitivních a behaviorálních) a somatických změn, které se vytvoří jako důsledek opakovaného užívání psychoaktivní látky“ (Vágnerová, 1999, s. 289).

Ačkoliv každá psychoaktivní látka má svá specifika, různé účinky, vyvolává jiný typ závislosti a má jinou míru nebezpečnosti, jedno mají přece jen společné. Dlouhodobé užívání takových látek může vést ke změnám osobnosti, hodnotového systému, člověk není schopen plnit základní sociální role, nerespektuje běžné normy a devastuje sebe i své okolí (Vágnerová, 1999).

Obzvláště u pachatelů z řad mládeže se nemusí ihned jednat o závislost, ale postačí pouhé experimentování s takovými látkami. Je potřeba také zmínit, že některé návykové látky jsou společností tolerované, v našem případě se jedná zejména o alkohol. Přitom množství delikventních činů spáchaných pod vlivem alkoholu několikanásobně převyšuje množství činů spáchaných pod vlivem nealkoholových drog (Matoušek, Kroftová, 2003).

Snadná dostupnost alkoholu pro děti a dospívající pramení ze značné tolerance společnosti k této látce a následnému nedodržování zákazu podávání alkoholických nápojů osobám mladším osmnáct let, a to nejen ze stran prodejců, ale také rodičů, což je obzvláště alarmující (Novotný, Zapletal a kol., 2004).

Alkohol i nealkoholové drogy jsou v případě mládeže konzumovány zejména v partě. Mládež je také nejvíce ohroženou skupinou, a to zejména proto, že závislost na návykových látkách se u nich vytváří rychleji, mají vůči nim nižší toleranci, malé zkušenosti a sklon k riskování, čímž se u nich zvyšuje riziko těžkých otrav. Zároveň mají také tendenci zneužívat více látek současně nebo přecházet od jedné k druhé. Zneužívání návykových látek mládeží se odráží v mnoha oblastech jejich života, jak je uvedeno výše mohou být důvo-

⁵ V trestním právu je častěji užíván termín omamné a psychotropní látky (OPL).

dem k delikventnímu jednání, ale vedou také k selhávání ve škole, problémům v rodině, apod. (Nešpor, 2000).

V souvislosti s problematikou závislostí je potřeba zmínit i návykové a impulzivní poruchy, jako je patologické hráčství, pyromanie či kleptomanie. Jsou sice dle MKN-10 řazeny do jiné kategorie, mají ale se závislostmi mnoho společných rysů (Nešpor, 2000). Mohou pak vést k delikventnímu chování buďto jako primární příčina nebo důsledek.

4.6 Prostředí

Prostředí, ze kterého jedinec pochází, sehrává rovněž důležitou roli. Každé prostředí zahrnuje vždy dvě oblasti – materiální, tedy prostorové vymezení a osobnostně vztahovou, danou lidmi, kteří se zde nacházejí, jejich strukturou a vzájemnými vztahy. Nejproblematictější je prostředí, které je už svou podstatou a skladbou podnětů nějakým směrem závadové. Takové prostředí totiž nezaručuje žádoucí rozvoj osobnosti jedince (Kraus a kol, 2001).

V západoevropských společnostech žije většina lidí ve městech a je zaměstnána v průmyslu nebo ve službách. Život ve stále se rozrůstajících moderních velkoměstech je čím dál víc anonymní, lidé se potkávají spíše s cizími jedinci než s osobami, které by osobně znali (Giddens, 1999).

Je proto zcela logické, že vyšší počet delikventů se rekrutuje z městského prostředí, zvláště pak z velkých sídlišť, z měst průmyslového charakteru a s vyšší migrací obyvatel. (Fischer, Škoda, 2008). Sídliště jsou specifickým prostředím, jsou to bydliště bez tradic, někdy bez dostatečné sítě služeb a nedostatkem hřišť nebo parků (Kraus a kol., 2001).

To vše pak přispívá k menší míře sociální kontroly a z toho vyplývajícího porušování sociálních norem, tedy i k delikventnímu chování.

4.7 Média

Masová média jsou většinou považována za zábavu. To ovšem není tak docela pravda, média jsou významným socializačním činitelem, ovlivňují sociální chování jedinců, jejich postoje, veřejné mínění a jsou také zdrojem informací (Giddens, 1999).

Nejvýznamnější postavení má zřejmě televize. Prakticky každá současná domácnost má televizor a děti věnují sledování televize více času než všem ostatním volnočasovým akti-

vitám. Tento trend má přitom vzestupnou tendenci (Matoušek, Kroftová, 2003). Děti tak dávají přednost pasivní aktivitě před jinými aktivnějšími formami trávení volného času.

Dalším nepříznivým vlivem sledování televize je zejména v oblasti zvyšování nabídky násilí. V pořadech je často násilí zobrazováno samoučelně, vytržené z kontextu, kdy se stírají rozdíly mezi dobrem a zlem, mezi tím, co je přijatelné a co už ne. To s sebou přináší zejména riziko přivyknutí si, násilí je pak považováno za normální a běžné. Děti pak mohou nabýt dojmu, že takový způsob prosazování svých zájmů je naprosto oprávněný a účelný (Vágnerová, 1999).

Negativní vliv má přitom jak násilí fiktivní, tak reálné, které je naturalisticky popisováno, s nejasnou hranicí mezi skutečností a tím, co si nadsadili autoři pořadu. Již školou povinné dítě je schopné zaujmout kritický postoj a distancovat se od prezentovaného násilí. Tuto schopnost je ale možné do jisté míry ovlivnit zábavným podáním násilných scén (Matoušek, Kroftová, 2003).

Z hlediska prezentovaného násilí sehrávají obdobou roli jako televize i počítačové hry a videohry, filmy a reklama (Giddens, 1999).

Je ale nutné zmínit, že osoby se zvýšenou agresivitou samy cíleně vyhledávají programy či produkty, kde se prvky násilí objevují. Typickým příkladem může být sledování tzv. akčních filmů. Násilné scény v nich zobrazené pak u těchto jedinců zpětně posilují tendenci k agresivnímu chování a sebeprosazování (Vesecká, Chromý, 2009).

Od konce 20. století se také masově rozšířilo používání internetu a elektronická komunikace. Fenomémem poslední doby se staly tzv. sociální sítě. Jedinci mohou v kybernetickém prostoru získat novou identitu, z běžných uživatelů ve skutečnosti nikdo nemusí vědět, kým ostatní jsou a kde se nacházejí. Kontakt v kybernetickém prostoru ale nemůže nahradit přímou komunikaci mezi lidmi (Giddens, 1999). U některých osob také může dojít k problémům spojeným s návykovým chováním a závislostmi⁶. Internet je rovněž prostředkem k šíření násilí a pornografie, lze zde také získat nejrůznější návody, i ke způsobům páchaní trestné činnosti (Nešpor, 2000).

⁶ Blíže popsáno v podkapitole 4.5 Závislosti.

Působení masmédií ale nelze vnímat pouze negativně, neboť mají také své pozitivní účinky. Záleží ale na příjemci, jak s tím kterým médiem naloží a jaké programy či produkty si vybere (Vesecká, Chromý, 2009). Do učebních osnov by proto měla být zařazena i mediální výchova, která dětem zajistí mediální gramotnost a naučí je masmédiá využívat ke svému prospěchu (Matoušek, Kroftová, 2003).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

5.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zmapovat co největší počet rizikových faktorů a zkušeností delikventní mládeže, které mohou být do jisté míry příčinou jejich asociálního chování.

Výsledky výzkumu by měly sloužit především sociálním pedagogům, sociálním pracovníkům a dalším odborníkům pracujícím s delikventní mládeží, a to zejména v oblasti prevence.

5.2 Dílčí cíle výzkumu

V souladu s výzkumnými otázkami a na základě dostupných písemných dokumentů zmapovat biologické, osobnostní a sociální rizikové faktory zkoumaných delikventních jedinců.

Dále pak zjistit subjektivní názory zkoumaných jedinců na jejich delikvenci.

Provést analýzu zjištěných dat a popsat možné příčiny, které u zkoumaných jedinců mohly k delikventnímu chování vést.

5.3 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky vycházejí z výzkumného problému, kterým jsou příčiny delikventního chování mládeže.

Výzkumné otázky:

- 1) Jaké biologické rizikové faktory mohly být u zkoumaných osob příčinou delikventního chování?
- 2) Jaké osobnostní rizikové faktory mohly být u zkoumaných osob příčinou delikventního chování?
- 3) Jaké sociální rizikové faktory mohly být u zkoumaných osob příčinou delikventního chování?

5.4 Výzkumný soubor a výběr souboru

Při výběru osob byla použita metoda záměrného výběru, kdy jsou účastníci výzkumu vybráni podle určitých kritérií, musí mít tedy vlastnosti, které jsou pro výzkum relevantní (Švaříček, Šed'ová a kol., 2007).

Vzhledem k tomu, že výzkum se zabývá příčinami delikventního chování mládeže, byla stanovena tato výběrová kritéria:

- osoba se dopustila registrovaného delikventního jednání (provinění, přestupek nebo čin jinak trestný),
- spáchala takový čin opakovaně (minimálně dvakrát),
- v období před dosažením zletilosti (do 18. roku věku) a
- má trvalý pobyt ve správním obvodu obecního úřadu obce s rozšířenou působností Městského úřadu Valašské Meziříčí.

Kritéria byla stanovena tak, aby účastníci výzkumu vyhovovali výzkumnému záměru. Podmínka opakovaného delikventního jednání zajistila vyloučení osob, u kterých se může jednat sice o závažné, ale jednorázové vybočení z normality. Počet jednotlivých spáchaných registrovaných činů přitom může být oproti vedeným řízením vyšší, neboť se může jednat o souběh několika delikventních činů nebo o sérii po sobě jdoucích delikventních činů. U recidivujících delikventních osob bylo zároveň možné využít více zdrojů informací (zprávy psychologů a etopedů, případně dalších odborníků), neboť práce s nimi je dlouhodobá. Lze také předpokládat, že se u nich bude vyskytovat širší spektrum rizikových faktorů, které mohly jejich delikventní chování zapříčinit. Podmínka trvalého pobytu byla stanovena zejména z důvodu dostupnosti účastníků výzkumu a informačních zdrojů.

Na základě stanovených výběrových kritérií bylo vybráno celkem dvanáct potenciálních účastníků výzkumu, deset chlapců a dvě dívky. V době konání výzkumu bylo z tohoto souboru dostupných pouze šest chlapců, kterým byla nabídnuta možnost se výzkumu účastnit. Bylo pak na jejich zvážení, zda se na výzkumu budou podílet či nikoli. Účast na výzkumu byla zcela dobrovolná a účastníci vyjádřili svůj souhlas i písemně. V případě nezletilých osob bylo nutné získat i souhlas alespoň jednoho ze zákonných zástupců. Jeden z chlapců účast na výzkumu odmítl. Výzkumný soubor tedy tvořilo pět účastníků. Vzhledem

k ochraně osobních údajů jsou účastníci výzkumu označováni pouze písmeny A, B, C, D a E.

5.5 Metody sběru dat

Pro výzkum byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, konkrétně případová studie. Případová studie je jedním z nejrozšířenějších typů kvalitativního výzkumu. Zdůrazňuje komplexnost případu, umožňuje hledání a popis různých příčin, které mohou k určitým jevům vést (Mioviský, 2006).

Případová studie neboli kasuistika zpravidla obsahuje osobní a rodinnou anamnézu, popis současného stavu sledovaného jevu, určení pravděpodobných příčin a prognózu s doporučeními a opatřeními (Musilová, 2003).

Validita výzkumu byla zajištěna triangulací. V praxi je možné použít několik způsobů triangulace – použití více zdrojů informací, použití více metod sběru údajů, triangulace výzkumníků a použití více teoretických přístupů (Gavora, 2000).

V případě tohoto výzkumu byla triangulace zajištěna použitím více zdrojů informací – spisová dokumentace Om⁷ vedená oddělením sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Valašské Meziříčí, zprávy dalších odborníků (zejména psychologické a etopedické zprávy, případně zprávy dalších odborníků) a informace zjištěné během rozhovoru se zkoumanými osobami.

Z technik sběru dat byla použita technika nestandardizovaného narativního rozhovoru a analýza dokumentů (Švaříček, Šed'ová, 2007).

⁷ Spisová dokumentace orgánů sociálně-právní ochrany dětí se označuje spisovou značkou Om a je součástí základní evidence. Tvoří ji spisový obal, sociální záznam a jednotlivé písemnosti týkající se dítěte, popřípadě společně evidovaných sourozenců. Spisová dokumentace obsahuje zejména osobní údaje dětí, jejich rodičů, údaje o výchovných poměrech dětí, záznamy o výsledcích šetření v rodině, záznamy o jednání s rodiči nebo jinými osobami, podání soudům a jiným státním orgánům, písemná vyhotovení rozhodnutí soudů, orgánů činných v trestním řízení a správních orgánů (instrukce Ministerstva práce a sociálních věcí č.j. 21-12242/2000 ze dne 15. 3. 2000).

Data z dokumentů (spisová dokumentace Om a zprávy dalších odborníků), umožnily u zkoumaných jedinců do hloubky sledovat biologické, osobnostní a sociální rizikové faktory, které u nich mohly být příčinou delikventního chování. Data z narativního rozhovoru pak umožnily získat subjektivní pohled respondentů na jejich vlastní život a delikvenci a případně některé zpřesňující informace týkající se jejich života, které se v dostupných písemných dokumentech neobjevily.

Narativní rozhovor je specifickým nestandardizovaným interview. V první fázi se výzkumník snaží nastolit atmosféru vzájemné důvěry, pak uvede narativní impuls (otázku). Poté ustupuje do pozadí a přenechává vypravěči hlavní slovo. Do rozhovoru vstupuje jen tehdy, když vypravěč ztratil nit. Hlavním výstupem je analýza. Analyzují se různé činitele, kteří způsobili obraty v životě respondenta. Zkoumají se také klíčové osoby, které vstoupily do života jedince a ovlivnily jej (Gavora, 2000).

Při všech realizovaných narativních rozhovorech byla použita stejná technika. Na úvod byl respondentům vysvětlen důvod rozhovoru a byli ujištěni, že všechna sdělení jsou důvěrná a objeví se jen ve zprávě z výzkumu. Rozhovor začínal vždy stejnou startovací otázkou – „Řekni mi, prosím, něco o svém životě“. Další průběh rozhovoru se odvíjel od dané situace.

Rozhovory proběhly v prostředí, které si účastníci sami určili. Pouze v případě respondentů umístěných v ústavním zařízení jim nemohla být dána možnost výběru a rozhovor proběhl v příslušném zařízení, neboť by bylo obtížné rozhovor realizovat jinde. Účastníci mne znali, neboť pracuji jako kurátorka pro mládež Městského úřadu Valašské Meziříčí a všichni respondenti jsou nebo byli dlouhodobými klienty kurátorů pro mládež.

Rozhovory byly se souhlasem respondentů zaznamenávány na diktafon a následně převedeny do textové podoby (viz. přílohy).

6 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Kasuistika A

Otec respondenta (nar. 1971) je příslušníkem romského etnika a občan Slovenské republiky. Je dlouhodobě nezaměstnaný a nikdy neměl trvalé zaměstnání. Je podruhé ženatý, se současnou manželkou vychovává pět dětí (nar. 1996, 1997, 1998, 2005 a 2007). Z předchozího manželství má další tři děti.

Matka (nar. 1974) patří rovněž k romskému etniku, je svobodná, dlouhodobě nezaměstnaná, taktéž nikdy neměla trvalé zaměstnání. Dříve se živila i jako prostitutka, v současné době se prostituje příležitostně. Dosáhla pouze základního vzdělání. Několikrát byla pro majetkovou trestnou činnost soudně trestána, a to i nepodmíněným trestem odnětí svobody.

Respondent se narodil mimo manželství v roce 1991. Jednalo se o druhé, neplánované těhotenství matky (syn pocházející z prvního těhotenství matky byl po porodu dán k osvojení). Těhotenství i porod proběhly bez komplikací.

Rodiče spolu nikdy nevedli společnou domácnost. Otce dítěte matka při porodu nevedla, takže otcovství bylo určeno rozsudkem soudu až v roce 2005. Otec syna nikdy neviděl, nemá o něm téměř žádné informace.

V roce 1992 bylo vydáno soudem předběžné opatření a respondent byl umístěn do kojeneckého ústavu. Důvodem byla nedostatečná péče o dítě a nezájem matky o výchovu syna. Následně byla u respondenta nařízena ústavní výchova.

Jelikož si v roce 1994 matka své rodinné poměry upravila, soud ústavní výchovu zrušil a stanovil nad výchovou dohled. V roce 1996 byl respondent svěřen do výchovy své babičky (matka matky), neboť matka byla v té době ve výkonu trestu odnětí svobody.

V roce 1998 byla u respondenta rozsudkem soudu opět nařízena ústavní výchova. Důvodem byly nevhodné bytové podmínky babičky a nepodnětné výchovné prostředí. Matka se v té době o syna žádným způsobem nezajímala a zdržovala se na neznámém místě. Tentokrát již byl respondent umístěn do dětského domova.

Matka o syna začala projevovat zájem až v roce 2000. Ten ji pravidelně navštěvoval, trávil u ní některé víkendy a prázdniny. V roce 2002 byla u respondenta ústavní výchova zrušena, byl svěřen do péče matky a nad výchovou byl stanoven dohled.

Matka s respondentem obývala ve Valašském Meziříčí městský byt o velikosti 2+kk, domácnost byla při opakovaných návštěvách shledána zpravidla v pořádku. Společnou domácnost matka vedla se svým druhem (nar. 1975). Na výchovné problémy si matka v té době nestěžovala, na výchově syna se podílel i druh matky.

Předškolní zařízení respondent nikdy nenavštěvoval. Povinnou školní docházku zahájil v sedmi letech. Prospěchově patřil mezi průměrné žáky. Docházka do školy byla zpočátku bezproblémová, domácí příprava na vyučování pravidelná. Vzhledem k tomu, že respondent měl dost impulsivní povahu, v kolektivu dětí proto nebyl příliš oblíben. Matka se na syna ve škole pravidelně informovala.

Postupně se ale začalo chování respondenta zhoršovat, doma ani ve škole se nejednalo o závažné problémy, nicméně problematické bylo zejména jeho chování ve volném čase (první krádeže, nevhodní kamarádi, potulování, požívání alkoholických nápojů). Z těchto důvodů byl respondent v roce 2005 umístěn na diagnosticko-výchovný pobyt ve středisku výchovné péče. Po návratu zpět do rodiny došlo na nějaký čas ke zlepšení.

V osmé třídě se u něj ale objevily výrazné problémy. Zhoršil se jeho prospěch i chování. Do školy chodil neupravený, špinavý a páchnoucí po nikotinu a alkoholu, nenosil si žádné pomůcky. Ve vyučování nespolupracoval, byl nesoustředěný, ospalý a nepozorný. Neuznával autoritu vyučujících, byl drzý, arogantní, konfliktní a nepřístupný jakékoli domluvě. Ke slabším spolužákům se choval agresivně, slovně i fyzicky. Objevila se taktéž neomluvená absence.

V druhé polovině roku 2007 se chování respondenta zhoršilo i doma, postupně přestal matku respektovat, začal se toulat s partou stejně problémových kamarádů, zneužíval alkohol, několikrát utekl z domu. V té době se ze společné domácnosti odstěhoval druh matky. Matka začala mít značné problémy s konzumací alkoholu a nebyla dále schopna zajistit nejen řádnou výchovu syna, ale ani jeho základní potřeby. Vzhledem k tomu, že delší dobu neplatila nájem, bylo rozhodnuto o vystěhování rodiny z městského bytu. Od té doby bydlí v různých ubytovnách ve Valašském Meziříčí.

To vše vedlo k tomu, že Městský úřad Valašské Meziříčí podal soudu návrh na vydání předběžného opatření. Na základě usnesení soudu byl respondent umístěn do dětského diagnostického ústavu. Matka s umístěním syna do zařízení pro výkon ústavní výchovy souhlasila. Po provedení diagnostiky byl respondent přemístěn do výchovného ústavu a dět-

ského domova se školou. Vzhledem k ukončení povinné školní docházky a problémům v jeho chování byl respondent přemístěn do výchovného ústavu, kde se připravoval na budoucí povolání v učebním oboru zednické práce. V roce 2008 u něj byla rozsudkem soudu nařízena ústavní výchova. Respondent ve výchovném ústavu zůstal ještě nějaký čas po nabytí zletilosti, aby mohl dokončit učební obor. Vzhledem ke spáchání dalšího trestného činu mu byl tento pobyt ukončen. Respondent se tedy vrátil zpět ke své matce a učební obor nedokončil.

Ve volném čase se respondent nikdy nevěnoval žádné organizované zájmové činnosti. Většinu volného času trávil mimo rodinu, venku s partou stejně problémových dětí.

Z omamných a psychotropních látek má respondent zkušenosti s alkoholem, marihuanou a pervitinem. Hraje také na výherních automatech.

Rozumové schopnosti respondenta se pohybují v pásmu lehké mentální retardace. Osobnostně je spíše introvertovaný. Má oslabené volní vlastnosti, jsou u něj více zvýrazněny tendence k vyšší míře iritability a snazšího podráždění. Nemá dostatečně zvnitřněná pravidla chování a společenské normy. V zátěži má sklony jednat agresivně. V osobnosti se objevuje neurotický terén (sklony k úzkostnějšímu vnímání a prožívání). Emočně je nevyzrálý, méně sociálně obratný, spíše plachý. Nedokáže adekvátně a konstruktivně řešit konflikty a stresové situace. Chtěl by se prosadit, touží po pozornosti. Orientovaný je spíše na přítomnost a okamžité uspokojení svých potřeb. Na rodinu příliš fixován není. Vztahy mezi matkou a synem jsou oboustranně ambivalentní. Ze strany matky chybělo přijetí, porozumění a zázemí. Respondent strádal zejména citově, nejkladnější emocionální vazbu měl k druhovi matky, který po určitou dobu suploval roli otce. Během pobytu ve výchovném ústavu také pravidelně navštěvoval hostitelskou rodinu. Zde také poprvé zažil pocit domova a funkčního rodinného prostředí. Tyto návštěvy byly ukončeny, jelikož respondent spáchal další závažný trestný čin a experimentoval s návykovými látkami (ze strany hostitelské rodiny proto došlo k přerušení kontaktu). Respondent sám se domnívá, že by pro něj bylo lepší, kdyby zůstal v dětském domově a matce nikdy nebyl svěřen do péče.

Výchovné působení matky byla velmi nepravidelné a benevolentní. Jako nejčastější výchovný prostředek používala fyzické tresty a nadávky. S přibývajícím problémy respondenta již byly tresty na denním pořádku. Chyběly přiměřené povinnosti a dodržování jejich plnění. Sama matka je velmi nespolehlivá, k povinnostem má laxní přístup, takže synovi

svým chováním nemohla poskytnout adekvátní vzor v dodržování pravidel chování a společenských norem.

Prvního registrovaného delikventního jednání se respondent dopustil v roce 2005 a jednalo se o krádež hliníkových profilů. Ve skutečnosti se delikventního jednání dopouštěl mnohem dříve, asi od jedenácti let, tyto skutky ale zůstaly skryty.

Proti respondentovi bylo postupně vedeno dvanáct řízení⁸ pro delikventní chování, a to jak pro činy jinak trestné, tak pro provinění a přestupky. Jednalo se o krádeže, krádeže vloupáním, ublížení na zdraví, krádež na osobě, neoprávněné užívání cizí věci, loupež, podílnictví, nepřekažení trestného činu. Těchto skutků se dopustil jednak sám, ale ve většině případů formou spolupachatelství.

Respondent spáchaných činů lituje, je mu líto i některých poškozených, kterým svým jednáním ublížil nebo je jinak poškodil. Skutky páchal zejména pod vlivem momentálních okolností (nuda, nedostatek finančních prostředků, neschopnost konstruktivně vyřešit situaci) a kamarádů. Chtěl by žít „normálním“ způsobem života, touží po funkční rodině, otázkou ale zůstává, zda je toho vůbec schopen.

Příčinou selhávání je kombinace nevhodných osobnostních dispozic, zejména ale vliv zcela nefunkčního rodinného prostředí. Je ale také vzít v úvahu skutečnost, že k delikventnímu jednání u respondenta došlo v nízkém věku, a v současné době je již velmi závažného rázu, páchá pravidelně jak majetkovou tak násilnou trestnou činnost. Dalo by se říci, že je již polymorfně kriminální. Od našeho rozhovoru se respondent dopustil dalšího trestného činu a v současné době je ve výkonu trestu odnětí svobody. Vzhledem k tomu lze předpokládat, že delikventní chování u něj bude přetrvávat i v budoucnosti.

⁸ Skutečný počet spáchaných činů je vyšší, neboť respondent spáchal i činy, které nebyly nikdy orgány činnými v trestním řízení vyšetřovány a u registrovaných skutků se mnohdy jedná o sérii po sobě jdoucích činů, které jsou ale vedeny v jednom řízení.

Možné příčiny delikventního chování:

- nefunkční rodinné zázemí, opakovaně nařizovaná ústavní výchova, zanedbání v nejranějším období,
- nesprávné výchovné vedení, nekonzistentní výchovný styl, bez přiměřených povinností, s častými fyzickými tresty,
- nevhodné výchovné vzory, matka nadměrně požívala alkohol, živila se prostitucí, několikrát trestána pro majetkovou trestnou činnost,
- velmi nízký socioekonomický status rodiny,
- nepodnětné prostředí,
- deprivace v oblasti uspokojování základních potřeb, zejména v oblasti citové,
- nevhodné trávení volného času, mimo rodinu, bez dohledu, v partě stejně problémových jedinců,
- nedostatečně zvnitřněná pravidla chování a společenské normy,
- orientace na přítomnost a aktuální uspokojení svých potřeb,
- oslabené volní vlastnosti, vyšší míra iritability a snazšího podráždění,
- neschopnost adekvátně a konstruktivně řešit zátěžové situace, v zátěži agresivita,
- snížené rozumové schopnosti,
- selhávání ve škole, záškoláctví, chybějící pocit úspěchu,
- experimenty s návykovými látkami, hra na výherních automatech.

Kasuistika B

Otec respondenta (nar. 1970) je příslušníkem romského etnika, je rozvedený a dosáhl základního vzdělání. V současné době je ve výkonu trestu odnětí svobody, v minulosti byl několikrát trestán nepodmíněným trestem odnětí svobody, zejména pro násilnou a majetkovou trestnou činnost. S dětmi se několik let nestýká ani o ně neprojevuje zájem, stanovené výživné nehradí. V roce 2008 byl zbaven rodičovské zodpovědnosti.

Matka (nar. 1969) patří rovněž k romskému etniku (ke své etnické příslušnosti se však nehlásí), je rozvedená, vyučená a v současné době je zaměstnána jako dělnice.

Respondent má tři sourozence, sestru a dva polorodé bratry. Bratři (nar. 1988 a 1989) pocházejí z matčina prvního manželství. Po rozvodu rodičů byli oba bratři svěřeni do péče matky. Starší z bratrů má ukončený učební obor a je zaměstnaný jako dělník. V minulosti s ním nebyly výchovné problémy ani nepáchal trestnou činnost či přestupky. Mladší z bratrů dosáhl základního vzdělání a nyní je nezaměstnaný. V minulosti s ním byly výchovné problémy (neomluvená absence, agresivita). Žije s družkou a vychovávají spolu syna.

Sestra (nar. 1993) pochází stejně jako respondent z matčina druhovského soužití. Byl u ní diagnostikován syndrom ADHD s hyperkinetickým syndromem a lehká mentální retardace. Je proto v péči pedopsychiatra a užívá psychofarmaka. Sestra má ukončenou povinnou školní docházku a nyní dochází do denního centra pro zdravotně postiženou mládež.

Respondent se narodil v roce 1992 mimo manželství, jednalo se o třetí, neplánované těhotenství matky. Těhotenství i porod proběhly bez komplikací. V době, kdy se respondent narodil, nebylo předchozí manželství matky pravomocně rozvedeno a tak byl do rodného listu zapsán manžel matky. Muselo tedy nejprve dojít k popření otcovství a následnému uznání otcovství biologickým otcem.

Soužití rodičů ovšem bylo konfliktní. Otec nadměrně požíval alkoholické nápoje, byl agresivní, matku fyzicky napadal, a to i v průběhu těhotenství. Na výchově dětí se nikdy nepodílel. Po narození sestry respondenta nastoupil do výkonu trestu odnětí svobody.

Po nástupu otce do výkonu trestu se babička dětí (matka otce) soudní cestou domáhala svěřeni vnoučat do své péče, a to z důvodu nedostatečné péče ze strany matky. Žádné nedostatky ale nebyly shledány, takže děti byly ponechány i nadále v péči matky. Návrh na svě-

ření dětí do péče podala babička dětí ještě jednou, i v tomto případě byly děti ponechány v péči matky.

Od roku 2001 vede matka společnou domácnost s druhem (nar. 1974). Z tohoto vztahu nepocházejí žádné děti. Druh matky je zaměstnán jako dělník. Vztahy mezi druhy jsou dobré. Také děti matky s ním vycházejí dobře, podílí se na jejich výchově. Během soužití došlo k jednomu problému, a to v květnu 2003, kdy druh matky pobil sestru respondenta. Za toto jednání byl potrestán v přestupkovém řízení peněžitou pokutou ve výši 1.000,-- Kč.

Rodina bydlí v rodinném domě o velikosti 4 + 1, který je v osobním vlastnictví druha matky. Dům je situován na malé vesnici vzdálené od Valašského Meziříčí asi 10 km. Bytové podmínky jsou vyhovující, domácnost je standardně vybavena, hygienická úroveň je nižší. Celková socioekonomická úroveň rodiny je nižší.

Respondent nenavštěvoval mateřskou školu. Povinnou školní docházku zahájil v šesti letech. Na druhém stupni se u něj začaly objevovat první výraznější problémy. Prospěchově patřil mezi podprůměrné žáky, ačkoliv jeho intelektové schopnosti odpovídaly požadavkům základní školy. Respondent se ovšem na vyučování nepřipravoval, neplnil si domácí úkoly, o učení nejevila sebemenší zájem. Jeho postoj ke škole byl negativní. V hodinách byl nepozorný, neustále vyrušoval. Vyžadoval neustálý dohled a vedení. Používal vulgarismy a při vyprovokování spolužáky byl agresivní. Na druhé straně byl ochotný pomáhat a plnit drobné úkoly pro kolektiv. V písemném projevu u něj byly shledány závažné dysgrafické a dysortografické vady. Spolupráce matky se školou byla vždy dobrá.

Chování respondenta se ovšem postupem doby velmi zhoršovalo. Objevila se neomluvená absence, útěk z domova, krádeže v rodině, nedodržování příchodů domů, nerespektování matky ani jejího druha, požívání alkoholických nápojů. Agresivita se obrátila i proti sestře. Z těchto důvodů byl respondent umístěn na diagnosticko-výchovný pobyt do střediska výchovné péče. Po návratu zpět do rodiny ovšem nedošlo k očekávanému zlepšení chování doma ani ve škole. Městský úřad Valašské Meziříčí proto podal soudu podnět na zahájení řízení o výchovném opatření.

V roce 2006 byla u respondenta soudem nařízena ústavní výchova. Na základě rozsudku byl pak respondent umístěn do dětského diagnostického ústavu. Po provedení diagnostiky byl přemístěn do dětského domova se školou. Po ukončení povinné školní docházky byl přemístěn do výchovného ústavu, kde se připravoval na budoucí povolání v učebním oboru

kuchařské práce. Ve všech typech zařízení byly s respondentem řešeny značné problémy v chování (porušování vnitřního řádu zařízení, útky, lhaní, agresivita, šikana, ničení majetku). Vzhledem k nabytí zletilosti byl z výchovného ústavu propuštěn a učební obor nedokončil. Vrátil se zpět do své původní rodiny a je veden v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání.

Ve volném čase se respondent nikdy nevěnoval žádné organizované zájmové činnosti. Většinu volného času trávil venku s partou stejně problémových dětí, případně hrál počítačové hry. Nad způsobem trávení volného času chyběl ze strany rodiny adekvátní dohled.

Z omamných a psychotropních látek má respondent mnoho zkušeností s alkoholem a marihuanou. Další látky nebyly zjištěny.

Rozumové schopnosti respondenta se pohybují v pásmu průměru. Osobnostně je spíše introvertovaný, impulzivní a nestálý. Má oslabené volní vlastnosti, slabou sebekontrolu a nemá dostatečně osvojenou morálku. Frustrační tolerance se také jeví jako nízká. Není ochotný se podřizovat normám a společenským pravidlům. Konflikty řeší především silou a v druhých se snaží vzbudit strach. Přitahuje jej životní styl v závadové skupině, kde nemusí dodržovat žádná pravidla. Jeho aktivita značně podléhá momentální náladě, s tím souvisí i jeho motivace. Je výrazně orientován na přítomnost a upřednostňuje okamžité uspokojení svých potřeb. Sociálně je obratný. Vzhledem k méně hlubokým vazbám na rodinu inklinuje k vrstevníkům, zejména problémovým jedincům.

Výchovný tlak matky i jejího druha nebyl vyvíjen s dostatečnou intenzitou, nebyly také dostatečně stanoveny hranice. Chybělo dlouhodobější vedení k plnění povinností a kontrola jejich dodržování.

Prvním registrovaným delikventním činem respondenta bylo v roce 2005 vniknutí do domu sousedky, kde následně odcizil finanční hotovost ve výši 200,-- Kč. Předtím byl ale podezřelý z několika krádeží v prostorách školy, což ovšem v té době nebylo věrohodně prokázáno. Později se ale respondent k tomuto jednání přiznal.

Proti respondentovi bylo postupně vedeno deset řízení⁹ pro delikventní chování, a to jak pro činy jinak trestné, tak pro provinění. Jednalo se o krádeže, krádeže vloupáním, porušování domovní svobody, poškozování cizí věci, maření výkonu úředního rozhodnutí. Těchto skutků se dopustil jak sám, tak formou spolupachatelství. Několikrát byl soudně trestán. Všechna trestní řízení ovšem zatím nejsou pravomocně skončena. V současné době si odpracovává trest obecně prospěšných prací.

Respondent se skutků dopouštěl zejména v důsledku nudy a touhy po zábavě, pod vlivem kamarádů a momentálních okolností. Spáchaných činů lituje, ale jen některých. Zejména těch, kterých se dopustil právě pod vlivem kamarádů nebo návykových látek. Skutků spáchané během útěků, které mu sloužily k uspokojení jeho potřeb, nelituje. Závadnost svého chování si ale uvědomuje až nyní. Chtěl by žít „normálním“ způsobem života, zda toho bude schopen je ovšem nejasné.

Příčinou selhávání respondenta je kombinace vlivu dědičnosti, nevhodných osobnostních dispozic a slabého výchovného působení. K delikventnímu jednání u něj došlo v relativně nízkém věku a od té doby spáchal velké množství skutků. Vzhledem k tomu lze předpokládat, že problémy s porušováním zákona u něj budou v nějaké míře přetrvávat i v nadále. Záležet také bude na volbě životního partnera, který je pro něj velmi důležitý.

Možné příčiny delikventního chování:

- vliv dědičnosti, otec měl také sklony reagovat agresivně, dopouštěl se jak majetkové tak násilné trestné činnosti, několikrát byl ve výkonu trestu odnětí svobody,
- výchovná zanedbanost, slabé výchovné působení bez jasně stanovených hranic,
- méně hluboké vazby na rodinu,
- nevhodný způsob trávení volného času, neorganizovaně, mimo rodinu, je přitahován životním stylem v závadové partě, kde nemusí dodržovat žádná pravidla,

⁹ Skutečný počet spáchaných činů je vyšší, neboť respondent spáchal i činy, které nebyly nikdy orgány činnými v trestním řízení vyšetřovány a u registrovaných skutků se mnohdy jedná o sérii po sobě jdoucích činů, které jsou ale vedeny v jenom řízení.

-
- neochota podřizovat se normám a společenským pravidlům,
 - sklon k impulzivité a agresivitě,
 - orientace na přítomnost a okamžité uspokojení svých potřeb, zábavu,
 - oslabená volní složka, slabá sebekontrola, nedostatečně osvojená morálka, nízká frustrační tolerance,
 - školní neúspěšnost, negativní postoj ke škole, záškoláctví,
 - nižší socioekonomická úroveň rodiny,
 - značné zkušenosti s alkoholem a marihuanou.

Kasuistika C

Otec respondenta (nar. 1964) je rozvedený, vyučený, dlouhodobě nezaměstnaný.

Matka (nar. 1970) je ovdovělá, vyučená, v současné době žije v Německu. V minulosti poskytovala erotické služby.

Respondent se narodil v roce 1993 jako nejmladší dítě v manželství svých rodičů. Těhotenství i porod proběhly bez komplikací. Z manželství rodičů dále pochází starší sestra (nar. 1991) a nejstarší bratr (nar. 1989). Manželství rodiče uzavřeli v roce 1989 asi po dvouleté známosti, zejména ale z důvodu těhotenství matky. Matka rodinu opustila, když byl respondentovi asi jeden a půl roku. Manželství rodičů bylo následně v roce 1996 rozsudkem soudu rozvedeno. Děti byly svěřeny do výchovy otci a matce bylo stanoveno přiměřené výživné. Již v době rozvodu manželství měla matka vztah se svým druhým manželem (německý státní příslušník), se kterým později uzavřela sňatek a odstěhovala se do Španělska. Z tohoto manželství pocházejí tři děti (nar. 2000, 2002 a 2003), v roce 2004 matka ovdověla a po úmrtí manžela se odstěhovala do Německa.

Chod domácnosti a výchovu dětí zajišťoval s pomocí babičky (matka otce) otec. Otec byl ale výchovně velmi slabý, nedůsledný, bezradný, u dětí neměl žádný respekt. Celkově bylo výchovné prostředí méně podnětné. Otec zůstal k doporučením odborníků ke změně výchovy netečný, s přibývajícími problémy zcela rezignoval. Absence matky v rodině byla zjevná. Matka nejeví o děti již několik let žádný zájem, neplatí ani stanovené výživné. V roce 2009 matka přijela na tři dny do Valašského Meziříčí, přičemž odmítla zkontaktovat jak děti, tak i jejich otce.

Sestra respondenta v současné době žije s druhem a společně vychovávají syna. Ve třinácti letech se u ní objevily závažné výchovné problémy a krádeže. Nejprve byla umístěna na diagnosticko-výchovný pobyt ve středisku výchovné péče. Jelikož u ní nedošlo k pozitivní změně v chování, byla v roce 2005 umístěna do zařízení pro výkon ústavní výchovy. Problémy v chování postupně vymizely. Dosáhla pouze základního vzdělání.

Bratr respondenta dosáhl taktéž pouze základního vzdělání. V šestnácti letech se i u něj objevily výchovné problémy, přidala se neomluvená absence a krádeže. Vzhledem k blížící se zletilosti byl nad jeho výchovou stanoven rozsudkem soudu dohled. Krátce po nabytí zletilosti odjel do Německa za svou matkou. Podařilo se mu ji najít, nicméně brzy si našel

práci a od matky se odstěhoval. V Německu žil asi dva roky, poté se vrátil zpět k otci a je zaměstnán jako dělník.

Rodina žije ve Valašském Meziříčí v městském bytě o velikosti 3 + 1. Bytové podmínky jsou vyhovující, celková socioekonomická úroveň rodiny je nízká.

Respondent od tří let navštěvoval mateřskou školu, povinnou školní docházku zahájil v šesti letech. Ve škole od počátku dosahoval velmi slabých výsledků. V hodinách byl nesoustředěný a nepozorný, o učivo nejevil zájem. Příprava do školy byla nedostatečná, úkoly psal nepravidelně a nedbale, nenosil si potřebné pomůcky. Celkem dvakrát opakoval ročník. V kolektivu nebyl příliš oblíbený, většinou se ostatních dětí stranil. Často se u něj objevovaly lži, které obratně kombinoval. Docházka do školy byla zpočátku pravidelná, bez neomluvených absencí. Otec se třídních schůzek neúčastnil, dostavil se většinou až na písemnou žádost třídní učitelky.

První závažnější výchovné problémy a delikventní chování (drobné krádeže) se u respondenta začaly objevovat v roce 2002. Z těchto důvodů byl respondent v roce 2002 a 2003 umístěn na diagnosticko-výchovný pobyt ve středisku výchovné péče. Vzhledem k přetrvávajícím problémům po návratu respondenta zpět do rodiny, začal otec s respondentem navštěvovat pedopsychiatrickou ambulanci. Na základě lékařského doporučení byl respondent v roce 2005 a 2006 hospitalizován v psychoterapeutickém centru pro děti. Byl u něj diagnostikován sy ADHD, bez potřeby medikace.

V roce 2005 se u respondenta začaly objevovat i závažnější problémy v chování, svého otce přestal zcela respektovat a přidala se také neomluvená absence. Drobné krádeže přetrvávaly. Vzhledem ke stále narůstajícím problémům podal Městský úřad Valašské Meziříčí soudu podnět na zahájení řízení o výchovném opatření. Respondent také opětovně začal navštěvovat ambulanci střediska výchovné péče.

V roce 2007 respondent opět absolvoval diagnosticko-výchovný pobyt ve středisku výchovné péče. Psycholog i etoped zařízení se přiklonili k nařízení ústavní výchovy jako nejvhodnějšímu opatření, neboť otec výchovně zcela selhal a problémy respondenta stále narůstaly. V zařízeních, kde byl dříve umístěn, vždy došlo ke zklidnění chování, respondent byl schopen plnit zadané úkoly, neporušoval daná pravidla. Pod vedením si také značně zlepšil prospěch. Problémy se ale opět objevily po návratu zpět do rodiny, neboť otec nebyl schopen postupovat podle daných doporučení. Naopak sám by potřeboval pomoc a vedení.

V roce 2007 tedy soud u respondenta nařídil ústavní výchovu a respondent byl přijat na diagnostický pobyt do dětského diagnostického ústavu. Po provedené diagnostice byl přemístěn do dětského domova. Zde ukončil povinnou školní docházku a nastoupil do učebního oboru zámečnické práce. Během týdne je ubytován na domově mládeže, víkendy tráví v dětském domově nebo u svého otce. Během pobytů u otce je jeho chování většinou v normě, otec ale na svou výchovnou roli již zcela rezignoval. Chování v dětském domově je většinou bez vážnějších kázeňských přestupků. V poslední době se ale jeho chování zhoršilo, je drzý, odmítá se připravovat na vyučování a respektovat pokyny vychovatele. Ve škole je hodnocen kladně, ve výuce patří k lepším žákům. Má dobré předpoklady k tomu, aby učební obor úspěšně dokončil. Vyžaduje ale citlivý přístup, bez nátlaku. Problematická je ovšem docházka do školy. V prvním i druhém ročníku učebního oboru měl vysokou neomluvenou absenci. V tomto školním roce byl dokonce podmíněčně vyloučen ze studia. Respondent ale sám uvádí, že učební obor jej baví a přeje si jej dokončit.

Ve volném čase se respondent nikdy nevěnoval žádné organizované zájmové činnosti. Většinu volného času trávil venku, nejčastěji se bezcílně potuloval po městě, buďto sám nebo s vrstevníky. Otec na trávení volného času svého syna žádným způsobem nedohlížel.

Z omamných a psychotropních látek má respondent několik zkušeností s alkoholem. Další látky nebyly zjištěny. Příležitostně ale hraje na výherních automatech.

Rozumové schopnosti respondenta se pohybují v pásmu horšího průměru. Osobnostně je spíše introvertovaný, orientovaný na svůj vnitřní svět, samota mu nevádí. Je schopen respektovat autority, otec pro něj ale autoritou není. Je deprivovaný, zejména citově. V osobnosti se objevuje neurotický terén (zvýrazněná potřeba opory a zázemí). Charakteristickým rysem jeho osobnosti je spontánnost, snadná ovlivnitelnost, nedomyšlení důsledků vlastních činů a náladovost. Seberegulační mechanismy jsou na dobré úrovni, stejně jako volní vlastnosti. Neumí ale odkládat okamžité uspokojení svých potřeb a řešit zátěžové situace. Potřebuje pochvalu, motivaci, podporu, citlivé vedení, přiměřenou náročnost a vymezení hranic.

Prvním registrovaným delikventním činem respondenta byla v roce 2002 krádež finanční částky ve výši 4.200,- Kč. Peníze odcizil své matce, která věc oznámila orgánům činným v trestním řízení. Již v osmi letech se dopustil nezjištěného přestupku, a to krádeže pivních přepravků.

Proti respondentovi bylo postupně vedeno pět řízení¹⁰ pro delikventní chování, a to pro přestupky proti majetku. Těchto skutků se dopustil vždy sám. Soudně trestán nebyl.

Respondent spáchaných činů lituje, vadí mu ale zejména následné problémy, které si tímto způsobil a to, že ublížil svému otci. Skutky páchal zejména pod vlivem momentálních okolností, v touze po okamžitém uspokojení své potřeby a bez toho, aniž by domyslel následky svého jednání. Uvědomuje si, že to co dělal, není správné a pokud by mohl, své chování by změnil. V současné době je rozhodnut další delikventní skutky nepáchat.

Příčinou selhávání respondenta je kombinace nevhodných biologických a osobnostních dispozic, zejména ale insuficientní výchova. Je ale také potřeba vzít v úvahu skutečnost, že k delikventnímu jednání u něj došlo ve velmi nízkém věku. Vzhledem k tomu je prognóza jeho dalšího vývoje nejistá, což si uvědomuje i sám respondent.

Možné příčiny delikventního chování:

- insuficientní výchova, značná výchovná zanedbanost,
- málo podnětné výchovné prostředí, citová subdeprivace,
- absence ženského i mužského vzoru, matka rodinu záhy opustila, otec výchovně velmi slabý, nedůsledný, bezradný, u dětí neměl žádný respekt, s přibývajícími problémy na výchovu zcela rezignoval,
- nízká socioekonomická úroveň rodiny,
- neúčelně trávený volný čas, mimo rodinu, bez jakékoli kontroly,
- selhávání ve škole,
- neschopnost dostatečně odložit uspokojení svých potřeb,
- neschopnost řešit zátěžové situace,
- syndrom ADHD,

¹⁰ Skutečný počet spáchaných činů je vyšší, neboť respondent spáchal i činy, které nebyly nikdy orgány činnými v trestním řízení vyšetřovány (zejména krádeže v rodině).

- spontánnost, snadná ovlivnitelnost, náladovost,
- nedomyšlení důsledků vlastních činů,
- hra na výherních automatech.

Kasuistika D

Otec respondenta (nar. 1967) je rozvedený, vyučený, v současné době nezaměstnaný.

Matka (nar. 1970) je rozvedená, vyučená, zaměstnaná jako kuchařka.

Respondent se narodil v roce 1993 jako třetí dítě v manželství svých rodičů. těhotenství proběhlo bez komplikací, porod byl komplikovaný, klešťový, kříšen nebyl. Z manželství rodičů dále pochází starší sestra (nar. 1991) a nejstarší bratr (nar. 1990). Manželství rodiče uzavřeli v roce 1989 asi po dvouleté známosti. Postupně začalo mezi rodiči docházet k neshodám, hádkám, otec začal nadměrně požívat alkoholické nápoje, pod jejich vlivem pak byl agresivní a několikrát matku fyzicky napadl. Našel si také přítelkyni a v roce 1994 rodinu opustil. V té době byl respondentovi asi jeden rok. Manželství rodičů bylo v roce 1996 rozsudkem soudu rozvedeno, děti byly svěřeny do péče matky a otci bylo stanoveno přiměřené výživné. Otec se s od doby, kdy rodinu opustil, s dětmi nestýká, neprojevuje o ně žádný zájem, stanovené výživné platí.

Od roku 1996 žije matka se ve společné domácnosti se svým druhem (nar. 1972). Z tohoto vztahu nepocházejí žádné děti. Druh matky je zaměstnán jako řidič. Vztahy mezi druhy jsou dobré. Také děti s ním vycházejí.

Bratr respondenta dosáhl pouze základního vzdělání a nyní je zaměstnán jako dělník. V minulosti s ním byly řešeny méně závažné výchovné problémy, byl také trestně stíhán (řízení bez řidičského oprávnění, neoprávněné užívání cizí věci). Sestra je studentkou střední školy a nikdy s ní nebyly výchovné problémy ani nepáchala trestnou činnost.

Rodina bydlí na malém městě vzdáleném od Valašského Meziříčí asi 15 km v družstevním bytě o velikosti 3 + 1, sourozenci mají k dispozici společný pokoj. Bytové podmínky jsou dobré, byt je standardně vybaven, udržován v čistotě a pořádku. Socioekonomická úroveň rodiny je dobrá.

Respondent od tří let navštěvoval mateřskou školu, v šesti letech zahájil povinnou školní docházku. Ve škole dosahoval podprůměrných výsledků, docházka do školy byla zpočátku pravidelná. Na druhém stupni základní školy se u něj začaly objevovat kázeňské problémy (účelové lhaní, vyrušování v hodinách, absence přípravy na vyučování, nerespektování autorit a pravidel chování). Několikrát mu byl udělen snížený stupeň z chování. Se školou pravidelně spolupracovala matka, spolupráce s ní byla vždy dobrá.

Vzhledem k těmto problémům byl respondent v roce 2006 umístěn na dvouměsíční diagnosticko-výchovný pobyt ve středisku výchovné péče. Pobyt ale nepřinesl očekávané zlepšení. V devátém ročníku se objevily i závažnější problémy v rodině (nerespektování autorit, odmítání povinností, lhaní, krátkodobé útoky), objevila se také i první registrovaná trestná činnost. Ke škole měl jednoznačně negativní postoj, hledal z ní úniky, což vedlo k neomluvené absenci. Na přelomu roku 2007 a 2008 tedy respondent absolvoval opakovaný diagnosticko-výchovný pobyt ve středisku výchovné péče. Po návratu respondenta zpět do rodiny došlo ke zlepšení jeho chování. Po určité době bylo ale jeho chování opět stejné jako před nástupem na pobyt. Z tohoto důvodu podal v roce 2008 Městský úřad Valašské Meziříčí soudu podnět na zahájení řízení o výchovném opatření. Poté došlo opět k určitému zlepšení, ale následně se situace opět zhoršila. V chování respondenta byly značné výkyvy. Střídala se u něj období, kdy bylo jeho chování v mezích normy s obdobími, kdy rodiče nerespektoval, toulal se, páchal trestnou činností apod.

Po ukončení povinné školní docházky byl respondent přijat k dalšímu vzdělávání do učebního oboru automechanik. V listopadu 2009 ale přestoupil do učebního oboru zedník. Z důvodu neomluvené absence bylo studium v lednu 2009 ukončeno. Respondent byl tedy veden v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání.

Výchovné problémy vyvrcholily v červenci 2009, kdy respondent matce odcizil zlaté šperky a utekl z domova. Jelikož se tímto ocitl bez jakékoli péče a jeho život nebo příznivý vývoj tak mohl být ohrožen nebo narušen, podal Městský úřad Valašské Meziříčí dne 16. 7. 2009 soudu návrh na nařízení předběžného opatření dle § 76 a o.s.ř. Soud podanému návrhu vyhověl a respondent byl dne 21. 7. 2009 přijat na pobyt do diagnostického ústavu pro mládež. Respondent se poměrně brzy po přijetí začal projevovat výrazně opozičně vůči dospělým. Měl problémy s přijímáním autority, neustále měl tendenci dospělé kritizovat, dokazovat jim, že jsou nespravedliví. Objevily se krátkodobé útoky.

Po provedení diagnostiky byl respondent umístěn do výchovného ústavu, kde se připravuje na budoucí povolání v učebním oboru opravářské práce. Ve výchovném ústavu bylo zpočátku respondentovo chování také problematické, měl konflikty s ostatními chlapci, vychovateli a zejména s mistrem odborného výcviku. Neplnil si řádně své povinnosti, byl vzdorovitý a dopustil se také jednoho útoku. Pro pokus o suicidium (předávkování léky) byl krátkodobě hospitalizován na dětském oddělení. V poslední době se ale jeho chování pod-

statně zlepšilo a patří k chlapcům s nejlepším hodnocením. Zvolený učební obor respondenta dle jeho sdělení baví a chtěl by jej řádně dokončit. Má proto všechny předpoklady.

V průběhu pobytu v diagnostickém ústavu v kontaktu s rodinou nebyl a zcela jej odmítal. Od doby umístění ve výchovném ústavu je respondent v pravidelném kontaktu se svou rodinou. Začal také jezdit domů na víkendové a prázdninové pobyty. Doposud při nich nedošlo k žádným problémům.

Rozsudkem soudu byla u respondenta v roce 2009 nařízena ústavní výchova.

Ve volném čase se respondent nikdy nevěnoval žádné organizované zájmové činnosti. Většinu volného času trávil venku, nejčastěji s vrstevníky.

Z omamných a psychotropních látek má respondent několik zkušeností s alkoholem a marihuanou. Další látky nebyly zjištěny.

Rozumové schopnosti respondenta se pohybují v pásmu horšího průměru. Osobnostně je spíše extravertovaný, volní vlastnosti jsou slabší. Je sociálně zdatný. Má sklon k manipulaci s okolím a projevuje zálibu v provokacích ostatních dětí, zvláště slabších jedinců. S tendencí k manipulaci a se škodolibostí vůči ostatním lidem jako charakterovými vlastnostmi se bude zřejmě potýkat celý život. Má velké potíže s přijetím kritiky, není schopen hlubší sebereflexe a vinu hledá především v druhých. Je snadno ovlivnitelný svým okolím. Diagnostikován byl také syndrom ADHD, což je spojeno s vyšší impulzivitou a sníženou schopností odložit upokojení svých potřeb. Často nedomyšlí následky svého chování. Potřebuje nad sebou cítit stabilní tlak, pak je schopen fungovat v rámci pevně stanovených hranic dobře.

Potřeby respondenta byly ze strany rodiny vždy naplňovány, chybělo ale dostatečně intenzivní výchovné působení jak matky tak i jejího druha, kteří mu nestanovili dostatečné hranice. Chybělo dlouhodobější vedení k plnění povinností a zejména kontrola jejich dodržování.

První registrovaný delikventní čin respondenta byl zaznamenán v roce 2007, kdy se dopustil řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění a neoprávněného užívání cizí věci. Ve skutečnosti se delikventního jednání dopouštěl mnohem dříve, asi od jedenácti let, tyto skutky ale zůstaly skryty. Přiznal se k nim až později.

Proti respondentovi byla postupně vedena čtyři řízení¹¹ pro delikventní chování, a to pro činy jinak trestné a provinění. Jednalo se o řízení bez řidičského oprávnění, neoprávněné učívání cizí věci, krádeže vloupáním, loupež, porušování domovní svobody. Těchto skutků se dopustil jednak sám, ale i formou spolupachatelství. Všechny tyto skutky respondent spáchal ještě před umístěním v ústavním zařízení, od té doby se žádného protiprávního jednání nedopustil.

Respondent většiny spáchaných činů lituje, vadí mu ale zejména následné problémy, které si tímto způsobil, méně už to, že ublížil druhým lidem. Skutky páchal zejména pod vlivem momentálních okolností, neboť chtěl okamžitě dosáhnout uspokojení svých potřeb. Chtěl by žít „normálním“ způsobem života, porušování zákona již považuje za minulost.

Příčinou selhávání respondenta je kombinace vlivu dědičnosti, nevhodných osobnostních dispozic a slabšího výchovného působení. Také u něj došlo k delikventnímu jednání v relativně nízkém věku a od té doby spáchal velké množství skutků. Je ovšem pravdou, že po dobu posledních deseti měsíců nebylo žádné delikventní jednání zjištěno.

Možné příčiny delikventního chování:

- vliv dědičnosti, otec měl také sklony reagovat agresivně, požíval alkoholické nápoje,
- slabší výchovné působení, bez dlouhodobějšího vedení k plnění povinností a zejména absence kontroly jejich dodržování,
- snížená schopnost odložit upokojení svých potřeb, neschopnost adekvátně domyslet následky svého chování
- potíže s přijetím kritiky, chybí schopnost hlubší sebereflexe,
- problémy s přijetím autority,

¹¹ Skutečný počet spáchaných činů je vyšší, neboť respondent spáchal i činy, které nebyly nikdy orgány činnými v trestním řízení vyšetřovány a u registrovaných skutků se mnohdy jedná o sérii po sobě jdoucích činů, které jsou ale vedeny v jednom řízení.

- snadná ovlivnitelnost okolím,
- neúčelně trávený volný čas mimo rodinu,
- selhávání ve škole, negativní postoj ke školnímu prostředí, záškoláctví,
- mírně snížené rozumové schopnosti,
- syndrom ADHD, impulzivita.

Kasuistika E

Otec respondenta (nar. 1970) je příslušníkem romského etnika, bližší informace k jeho osobě nebylo možné z žádných dostupných zdrojů zjistit (zjednodušeně bylo se dalo říci, že k synovi pouze uznal otcovství a tím jeho role skončila).

Matka (nar. 1972) je svobodná, vyučená, v současné době vedena v evidenci úřadu práce jako uchazečka o zaměstnání.

Respondent se narodil v roce 1993 mimo manželství. Jednalo se o první neplánované těhotenství matky. Těhotenství i porod proběhly bez komplikací. Rodiče nikdy nevedli společnou domácnost. Otec se synem nikdy nestýkal, ani jej jinak nekontaktoval, viděl jej pouze jednou, a to hned po porodu. Rozsudkem soudu byl respondent svěřen do péče matky a otcí bylo stanoveno přiměřené výživné. To ale nikdy hrazeno nebylo.

Matka od roku 2000 do roku 2008 vedla společnou domácnost s druhem. Z tohoto vzatu pocházejí sourozenci respondenta, bratr (nar. 2001) a sestra (nar. 2002). Po rozchodu partnerů zůstal bratr v péči svého otce a sestra v péči matky. Rodiče se na tomto vzájemně dohodli a soud jejich dohodu schválil.

Respondent se svou matkou nejprve bydlel v podnájmu, v roce 2000 se přestěhovali do domu, který patřil matčinu druhovi. Poté, co partneři ukončili společnou domácnost se matka s dětmi nastěhovala ke svému otci. Všechna tato bydliště byla ve Valašském Meziříčí. V současné době má matka pronajatu část rodinného domu o velikosti 1 + 1 v malé vesnici vzdálené od Valašského Meziříčí asi 5 km. Bytové podmínky byly vždy dobré, domácnost byla udržována v čistotě a pořádku. Socioekonomická úroveň rodiny je nižší.

Respondent od tří let navštěvoval mateřskou školu, v šesti letech zahájil povinnou školní docházku. Od počátku školní docházky patřil prospěchově ke slabším žákům, problémy s chováním ani neomluvená absence se u něj neobjevovala. V roce 2007 se u něj objevily kázeňské problémy jako ničení školního majetku, ubližování spolužákům, lhaní, neplnění školních povinností, apod. Matka se situaci pokusila mimo jiné vyřešit i přestupem na jinou základní školu. Po přestupu došlo na určitou dobu ke zklidnění situace, problémy přetrvávaly pouze v přípravě na vyučování a vzhledem k respondentovu i tak velmi slabému prospěchu došlo k tomu, že musel opakovat ročník. V následujícím školním roce se problémy objevily opět, ale s daleko větší intenzitou. Přidala se neomluvená absence, jeho

postoj ke škole byl jednoznačně negativní. Začaly se objevovat problémy i doma, a to krádeže matce a dědečkovi.

Vzhledem k narůstajícím problémům respondent absolvoval diagnosticko-výchovný pobyt ve středisku výchovné péče. Pobyt byl ale kvůli problematickému chování respondenta předčasně ukončen. Vzhledem k závěrům odborníků střediska podal Městský úřad Valašské Meziříčí v únoru 2009 soudu návrh na nařízení předběžného opatření, s čímž matka souhlasila. Soud poté vydal usnesení, na základě kterého respondent později nastoupil do dětského diagnostického ústavu.

Vzhledem k naplněné kapacitě zařízení respondent do zařízení nastoupil až v dubnu roku 2009. Během pobytu se jeho problémové chování potvrdilo, měl značné problémy s dodržováním pravidel, ze zařízení se dopustil tří útěků. Po provedené diagnostice byl respondent přemístěn do výchovného ústavu, kde se připravuje na budoucí povolání v oboru stavební výroba. S učebním oborem je spokojen a rád by jej řádně dokončil a má proto všechny předpoklady. Zejména v odborném výcviku je úspěšný, manuálně velmi zručný. I z tohoto zařízení se ale dopouští útěků. Jinak je ovšem hodnocen kladně, autoritu výchovných pracovníků respektuje, zadané úkoly si plní. Není konfliktní, je ale snadno ovlivnitelný ostatními chlapci. Na dovolenky jezdí respondent k matce, ty ale nejsou pravidelné. Matka o syna neprojevuje příliš zájmu.

V roce 2010 byla u respondenta rozsudkem soudu nařízena ústavní výchova.

Ve volném čase se respondent nikdy nevěnoval žádné organizované zájmové činnosti. Většinu volného času trávil venku, nejčastěji se skupinou stejně problémových vrstevníků. Matka o volný čas syna nikdy nezajímala.

Z omamných a psychotropních látek má respondent několik zkušeností s alkoholem a pervitinem. Pravidelně kouří marihuanu. V tomto směru není motivován k žádné změně, je spíše otevřený k experimentování.

Rozumové schopnosti respondenta se pohybují v pásmu lehké mentální retardace. Osobnostně je spíše introvertovaný, nekomplikovaný a nevyzrálý. Sociálně také není příliš zdatný. Celkově pracuje se simplexní mentální výbavou, což se odráží i v jeho velmi snadné ovlivnitelnosti. Není schopný regulace, problémy řeší spíše pudově, nedomyšlí následky svého chování. Má tendence k fantazijním představám, sebehodnocení je nevyvážené, spíše převládá snížené sebevědomí, touží po uznání. Volní i mravní složka osobnosti je slabá. Na

zátěžové situace reaguje nevhodně, agresivitou nebo únikem. Orientovaný je spíše na přítomnost a okamžité uspokojení svých potřeb. Touží po volnosti a bezstarostném životě v kruhu party. Citově je deprivovaný. Na rodinu příliš fixován není. Otce nezná. Matka je citově chladná, ve svých projevech razantní. Vzájemný vztah matky a syna je oboustranně ambivalentní.

Výchovné působení matky bylo nepravidelné a benevolentní, pokud už se matka rozhodla syna vychovávat, činila tak pomocí zákazů a fyzických trestů, odměny naprosto absentovaly. Chyběly rovněž přiměřené povinnosti a dodržování jejich plnění. Respondent si tedy vytvořil vlastní normy chování a žebříček hodnot. Ke škole má negativní vztah, chybí mu pracovní návyky.

Prvním registrovaným delikventním činem respondenta byl v roce 2007 přestupek na úseku ochrany před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, kterého se dopustil tím, že u sebe ve škole přechovával a zdarma poskytl ke kouření marihuany.

Proti respondentovi bylo postupně vedeno pět řízení¹² pro delikventní chování, a to pro provinění a přestupky. Jednalo se o porušování domovní svobody, krádeže vloupáním, neoprávněné užívání cizí věci a přestupky na úseku ochrany před alkoholismem a jinými toxikomaniemi.

Respondent některých spáchaných činů lituje, jiných nikoli. Přestupků spáchaných v souvislosti s užíváním, přechováváním a poskytováním marihuany nelituje a ani nehodlá v tomto směru nic měnit. Nevidí na svém postoji nic špatného. Vzhledem k tomu je prognóza jeho dalšího vývoje nejistá.

Příčinou selhávání respondenta je kombinace nevhodných biologických a osobnostních dispozic, zejména ale selhávající výchovy.

¹² Skutečný počet spáchaných činů je vyšší, neboť respondent spáchal i činy, které nebyly nikdy orgány činnými v trestním řízení vyšetřovány (zejména krádeže v rodině) a u registrovaných skutků se mnohdy jedná o sérii po sobě jdoucích činů, které jsou ale vedeny v jednom řízení.

Možné příčiny delikventního chování:

- zcela nevhodný výchovný styl matky, benevolentní, případně s pomocí fyzických trestů, bez odměn,
- absence adekvátních mužských vzorů,
- nízká fixace na rodinu, matka citově chladná,
- omezený a zkreslený žebříček hodnot,
- slabá volní i mravní složka osobnosti,
- orientace na přítomnost a okamžité uspokojení potřeb,
- agresivita v zátěžových situacích,
- nevhodný způsob trávení volného času, v partě, se stejně problémovými kamarády, touha po volnosti a bezstarostném životě,
- školní selhávání, negativní postoj ke škole,
- nižší socioekonomická úroveň rodiny,
- snížené rozumové schopnosti, simplexní mentální výbava,
- pravidelná konzumace marihuany, experimenty i s jinými návykovými látkami.

7 SHRUTÍ VÝSLEDKŮ

Výzkumem byla získána data, která obohatila teoretickou část práce a také umožnila odpovědět na stanovené výzkumné otázky.

1) Jaké biologické rizikové faktory mohly být u zkoumaných osob příčinou delikventního chování?

Vzhledem k tomu, že zkoumaní jedinci byli pouze chlapci, kteří se delikventního chování opakovaně dopustili před nabytím zletilosti, byly tyto faktory nepřímo potvrzeny již v okamžiku ustanovení výzkumného vzorku.

Co se týče etnické příslušnosti, všichni respondenti jsou českými státními občany, etnicky se ale o homogenní skupinu nejednalo. Dva respondenti jsou příslušníky romského etnika (oba jejich rodiče jsou Romové) a dva respondenti jsou příslušníky majoritního etnika. Jeden respondent má otce romského etnického původu a matku patřící k majoritnímu etniku.

U dvou respondentů byl prokázán syndrom hyperaktivity.

Rozumové schopnosti respondentů se pohybovaly v pásmu lehké mentální retardace a průměru. Nadprůměrná inteligence se neobjevila ani u jednoho z respondentů.

2) Jaké osobnostní rizikové faktory mohly být u zkoumaných osob příčinou delikventního chování?

Co se týče temperamentových vlastností, jsou čtyři respondenti spíše introvertně orientovaní, extrovertně orientovaný je pouze jeden respondent. U všech se objevuje zvýšená dráždivost, vyšší impulzivita nebo nižší míra frustrační tolerance. Emočně jsou nestabilní, snadno ovlivnitelní, se sklony ke spontánním reakcím. Dostatečně nedomyšlejí následky svého jednání.

Čtyři respondenti mají oslabené volní vlastnosti. Dobré seberegulační a volní vlastnosti má pouze jeden respondent. Všichni respondenti ovšem nejsou schopni dostatečně odložit uspokojení svých potřeb. Problémy se objevují zejména v zátěžových situacích.

Respondenti neumí vhodným způsobem řešit situace, které pro ně znamenají konflikt a zátěž. Tři respondenti na ně reagují agresivitou.

Všichni zkoumaní jedinci byli od dětství ve svém chování nějakým způsobem nápadní. K prvním delikventním činům u nich docházelo relativně brzy a postupně se u nich objevily i celkem závažné delikty.

Pocit viny respondenti zažívají. U tří respondentů se objevuje selektivnost, některých činů litují, jiných ne. Následků svých činů litují zejména ve vztahu k vlastní osobě, neboť jim jejich jednání následně přineslo problémy, méně už z důvodu, že ublížili jiným lidem. To ukazuje na sníženou schopnost empatie a soucitu s druhými.

3) Jaké sociální rizikové faktory mohly být u zkoumaných osob příčinou delikventního chování?

Všichni respondenti pocházejí z neúplných nebo doplněných rodin. Ve všech případech jeden z rodičů rodinu opustil velmi záhy nebo se v rodině nevyskytoval vůbec. V rodinách tím pádem alespoň po určitou dobu absentovaly důležité výchovné vzory. Doplněná rodina nikdy nemůže nahradit funkční úplnou rodinu.

Dva respondenti mají jednoho z rodičů s kriminální minulostí. U dvou respondentů je patrný vliv dědičnosti, neboť oba tito chlapci mají otce s problémovým chováním, ačkoliv ani jeden z nich se na výchově v podstatě nikdy nepodílel.

Socioekonomický status rodin respondentů je nízký nebo nižší, pouze v jednom případě je dobrý.

U všech respondentů se objevuje v určité míře výchovná zanedbanost. Výchovné vedení rodičů nebo dalších osob podílejících se na jejich výchově bylo nějakým způsobem nevhodné, slabé, bez přiměřených povinností a kontroly jejich plnění. Dva respondenti byli svými rodiči (matkami) často fyzicky trestáni. Ve dvou případech rodiče jako vychovatelé zcela selhali a na výchovu postupně rezignovali.

U respondentů se objevuje citová subdeprivace. Rodiče nejsou schopni svým dětem zajistit přiměřené naplnění jejich citových potřeb, chybí jim láskyplné porozumění. Subdeprivace ovšem není způsobena pracovní vyčerpáním nebo nedostatkem času rodičů z jiných důvodů, ale spíše jejich malým zájmem o emoční potřeby dítěte.

S tím souvisí i nízká fixace respondentů na rodinu. Ta vede mimo jiné k tomu, že respondenti postupně začali trávit většinu svého volného času mimo rodinu, venku s partou vrstevníků, většinou stejně problémových jedinců.

Ve volném čase se respondenti nikdy nevěnovali žádné organizované zájmové činnosti. Chybí delší dobu trvající zájem nebo koníček.

Ve škole byli respondenti málo úspěšní, ke škole a vzdělávání měli negativní postoj, ze školy hledali úniky formou záškoláctví.

Z omamných a psychotropních látek mají respondenti zkušenosti s alkoholem, marihuanou a pervitinem. Dva z nich také hrají na výherních automatech. Ani v jednom případě se ale nejedná o závislost v pravém slova smyslu.

Poznatky získané výzkumem sice nelze generalizovat, neboť výzkumný vzorek tvořilo pouze pět účastníků, i tak je ale patrné, že delikvenci je nutné pojímat jako multifaktoriální a polykauzální jev, na jehož vzniku se podílejí jak biologické, tak osobnostní a sociální faktory.

Závěry výzkumu by měly sloužit především sociálním pedagogům, sociálním pracovníkům a dalším odborníkům pracujícím s delikventní mládeží, a to zejména v oblasti prevence. Ta je totiž v případě této věkové kategorie nejperspektivnější. Je ovšem potřeba ji pojmut komplexně.

Biologické dispozice vzhledem ke své povaze změnit nelze, neboť jsou člověku dané. Osobnostní vývoj jedince ale není v tomto období ještě zcela dokončen a v každém případě lze zcela zásadně ovlivnit faktory sociální, což jsou oblasti, ve kterých sociální pedagogové a sociální pracovníci působí.

Zejména je potřeba působit na rodinu, a to jako na homogenní celek. Rodina má totiž na jedince zásadní vliv, který nemůže být plně nahrazen ničím jiným. V jakém prostředí dítě žije, jaké má hodnoty, jak pevné má postoje, jakým způsobem tráví volný čas, s kým se stýká, to vše patří do primární odpovědnosti rodičů.

Výzkum zcela jednoznačně prokázal problematické rodinné prostředí u všech zkoumaných osob. Dále se u všech objevila výchovná zanedbanost a ve větší či menší míře i citová subdeprivace. Bylo také jednoznačně prokázáno, že delikventní mládež neumí smysluplně trávit volný čas. Pokud k tomu přidáme nízkou fixaci na rodinu, logicky nám z toho vyplyne orientace jedince na život v partě, kde není potřeba se řídit normami většinové společnosti a je jim umožněno si své nenaplněné potřeby alespoň částečně saturovat.

Cestou může být sanace rodiny, jejíž cílem je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku. Jde tedy komplexní práci, která vychází z potřeb jednotlivých členů rodiny, zejména pak dětí.

Další oblastí, kde mohou být sociální pedagogové a sociální pracovníci činní, je vzdělávání a smysluplné trávení volného času. Pro děti a mládež je potřeba vytvářet zajímavé a smysluplné programy, které odpovídají jejich věku i možnostem. Vhodnou formou pro rizikové skupiny mohou být zejména nízkoprahová zařízení, která nabízejí nejen různé aktivity, ale případně také odbornou pomoc. V mnoha městech, zejména těch větších, již tato zařízení fungují. Ve Valašském Meziříčí stále schází, ačkoliv odborná veřejnost o jejich potřebnosti mluví již několik let. Zde se otvírá prostor nejen pro neziskové organizace, ale i města samotná, která by měla mít na jejich zřízení zájem a finančně je podporovat.

Tím se dostáváme k úloze společnosti jako takové. Problematika delikvence mládeže se totiž týká celé společnosti, nejen delikventních jedinců a jejich rodin. Záleží zejména na společnosti, jaké hodnoty jsou pro ni důležité, které bude preferovat a podporovat. Prevence delikvence mládeže je totiž úkol obtížný a dlouhodobý, vyžadující nejen odbornost, ale i vytvoření podmínek pro takovou činnost.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo zmapovat některé společné charakteristiky a zkušenosti delikventní mládeže, které do jisté míry předurčují jejich asociální vývoj. Práce tedy byla rozdělena do dvou částí. V teoretické části práce byly na základě relevantní odborné literatury sumarizovány dostupné teoretické poznatky, od vymezení výchozích pojmů a seznámení se základními přístupy při zkoumání příčin delikventního chování, po biologické, osobnostní a sociální faktory.

V praktické části práce bylo popsáno výzkumné šetření, analýza získaných dat a závěry. Výzkumem bylo prokázáno, že příčiny delikventního chování mládeže jsou polykauzální a podílí se tedy na nich jak biologické, tak osobnostní a sociální faktory. Jde tedy o problém interdisciplinární a z toho je potřeba vycházet i při práci s delikventními jedinci.

Závěry diplomové práce by měly sloužit především sociálním pedagogům, sociálním pracovníkům a dalším odborníkům pracujícím s delikventní mládeží, a to zejména v oblasti prevence. Je ovšem potřeba ji pojmout komplexně. Biologické dispozice sice vzhledem ke své povaze změnit nelze, ale osobnostní vývoj jedince není v tomto období ještě zcela dokončen a v každém případě lze zcela zásadně ovlivnit faktory sociální, zejména pokud se jedná o rodinu, smysluplné trávení volného času, vzdělávání, ale i širší společenské prostředí, a to tak, aby nedocházelo k nepříznivým situacím a kompenzaci nevhodně působících socializačních činitelů.

Největší podíl samozřejmě zůstává na rodině, ale významná je také role vzdělávacích a volnočasových organizací jako i společnosti obecně. Rodina má na jedince zásadní vliv, který nemůže být plně nahrazen ničím jiným. V jakém prostředí dítě žije, jaké má hodnoty, jak pevné má postoje, jakým způsobem tráví volný čas, s kým se stýká, to vše patří do primární odpovědnosti rodičů. Záleží ale i na společnosti, jaké hodnoty jsou pro ni důležité, které bude preferovat a podporovat. Vzdělávací a zájmové instituce mohou posloužit jako další nástroj k jejich předávání, a to zejména prostřednictvím zajímavých a smysluplných programů. Důležité je také dětem a dospívajícím poskytnout adekvátní osobní vzor pravidel chování a společenských norem.

Nároky na jedince jsou stále vyšší a skloubit vše dohromady není v současné společnosti jednoduché. Pro ty, kteří jsou nějakým způsobem znevýhodněni, je těžké uspět a možná i proto volí asociální způsoby sebeprosazení.

Prevence delikvence mládeže je samozřejmě úkol obtížný a dlouhodobý, vyžadující nejen odbornost, ale i podmínky pro takovou činnost.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ČERVENÝ, Z.; ŠLAUF, V.; TAUBER, M. *Přestupkové právo: komentář k zákonu o pře-
stupcích včetně textu souvisejících předpisů*. 16. aktualizované vyd. Praha: Linde, 2009.
ISBN 978-80-7201-768-3.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. 1. vyd. Praha: EUROUNION, 1998. ISBN 80-
85858-70-3.
- DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha: Grada, 1999.
ISBN 80-7169-254-9.
- DUNOVSKÝ, J.; DYTRYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbá-
vané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.
- FAFEJTA, M. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. 1. vyd. Věrovany: Jan Piszkiwicz,
2004. ISBN 80-86768-06-6.
- FISCHER, S.; ŠKODA, J. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým,
psychickým a sociálním znevýhodněním*. 1. vyd. Praha: TRITON, 2008. ISBN 978-80-
7387-014-0.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-
85931-79-6.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- HARTL, P.; HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN
80-7178-303-X.
- HAVLÍK, R.; KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-
80-7367-327-7.
- HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-
247-1168-3.
- KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. 7. rozšířené a doplněné vyd. Praha: SPN, 2005. ISBN 978-
80-7235-272-5.
- KOMENDA, A. *Sociální deviace: historická východiska a základní teoretické přístupy*. 1.
vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-244-0019-7.

KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-022-6.

KOUKOLÍK, F.; DRTILOVÁ, J. *Vzpouora deprivantů: o špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci*. 1. vyd. Praha: Makropulos, 1996. ISBN 80-901776-8-9.

KRAUS, B. a kol. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

MATOUŠEK, O. a kol. *Práce s rizikovou mládeží: projekt LATA a další alternativy věznění mládeže*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-064-2.

MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. aktualizované vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. upravené vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. 2008. ISBN 978-80-86429-87-8.

MUNKOVÁ, G. *Sociální deviace: přehled sociologických teorií*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0279-2.

MUSILOVÁ, A. *Případová studie jako součást pedagogické praxe*. 2. upravené vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-2440749-3.

NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-432-X.

NOVÁK, T. *Sourozenecké vztahy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2057-3.

NOVOTNÝ, O.; ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 2. přepracované vyd. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-026-2.

ONDREJKOVIČ, P. a kol. *Sociálna patológia*. 1. vyd. Bratislava: Veda, 2000. ISBN 80-224-0616-3.

ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H.; SOTOLÁŘ, A.; HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-829-0.

ŠPECIÁNOVÁ, Š. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. 1. vyd. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86131-44-0.

ŠVARŤÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978 -80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. rozšířené vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 978-80-7367-414-4.

VESECKÁ, R.; CHROMÝ, J. *Kriminalita, veřejnost a média: problémy, o nichž se příliš (ne)mluví*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-772-0.

VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0337-4.

ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. 1. vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-08-2.

10. revize Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN-10)

sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte

instrukce Ministerstva práce a sociálních věcí č.j. 21-12242/2000 ze dne 15. 3. 2000 (změněna směrnicí MPSV č.j. 21-42246/2002 ze dne 29. 10. 2002)

zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zák. č. 200/1900 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

SEZNAM PŘÍLOH

P I: Rozhovor s respondentem A

P II: Rozhovor s respondentem B

P III: Rozhovor s respondentem C

P IV: Rozhovor s respondentem D

P V: Rozhovor s respondentem E

PŘÍLOHA P I: ROZHOVOR S RESPONDENTEM A

rozhovor proběhl dne 3. 3. 2010 ve Valašském Meziříčí

Řekni mi, prosím, něco o svém životě.

Je mi osmnáct let, teďka. Jak jsem byl malý, tak jsem žil dřív s babičkou, kvůli tomu, že mamka seděla. Měla výkon trestu. Asi, u babičky jsem byl asi do čtyř let. Pak mě vzala sociálka. No a dali mě do dětského domova do Valašského Meziříčí. Tam jsem vlastně byl, tam jsem chodil do školy, že, všechno. Pak ve dvanácti letech si mě mamka vzala domů, jako tak na návštěvy. No a asi po roce už jsem vlastně u mamky byl doma napořád. Pak jsem se. A pak jsem se vyvíjel divně, že jsem dělal problémy.

A jaké problémy to byly, čeho se to týkalo?

No, krádeží, podvodů. To je všechno.

A co se dělo po tom?

Po tom jsem skončil vlastně v Olomouci, na Svatém Kopečku. Tam jsem byl tři měsíce. Pak mě dali do Šumperka do výchovného ústavu. Tam jsem byl sedm měsíců. No a z tamad' mě vlastně dali, kvůli tomu, že jsem tam dělal, jako že bordel, prostě normálně binec jsem tam dělal, tak mě dali do Nového Jičína. Tam jsem byl čtrnáct měsíců. No a teď 5. 2. vlastně mě propustili. No a jsem teď u mamky. No a teď čekám jenom co bude se mnou dál, no. Asi budu mít nástup trestu a tak doufám, že to vydržím.

Vydržíš, co?

Ten nástup trestu.

Myslíš tím, že zvládneš výkon toho trestu?

Jo, ano.

A mohl bys mi říct něco bližšího k té trestné činnosti? Myslím tak obecně. Kdy došlo k prvním trestným činům? Od kdy trestnou činnost pácháš? Kdy došlo k těm prvním problémům, kolik ti bylo let?

Od čtvrté třídy.

Od čtvrté třídy?

Hm.

Takže od čtvrté třídy pravidelně až do teď?

Ano.

A poslední trestný čin jsi spáchal kdy asi?

3. 2.

Takže teď nedávno.

Ano, ve Frýdku-Místku.

A co myslíš, že na to mělo takový nejzásadnější vliv? Na to, že jsi začal páchat trestnou činnost nebo jak jsi říkal, že jsi začal dělat problémy?

Hm. Já jsem třeba věděl, že to někdo dělá. Jsem byl ještě mladý, že. No a vlastně jak jsem s tím začal, tak už nevím. Někdy se třeba naskytla situace, taková že jsem se neměl jak dostat, nevěděl jsem co mám dělat, nevěděl jsem jak mám získat peníze, tak jsem třeba udělal el paso. Abych měl na cestu zpátky, nebo něco.

Ale máš pocit, že ty začátky, tenkrát ve čtvrté třídě, když to začalo, tak že to bylo hodně ovlivněno tím, že jsi to viděl u druhých lidí? Že jsi opakoval to samé chování?

Dá se říct, že jo.

Jo, a potom později?

Už sám, už jsem vlezl do obchodu, třeba. Aj třeba já už jsem někoho navedl, třeba už.

Ale věděl jsi, že to, co děláš není správné.

No, věděl jsem to. To jsem věděl, no.

A věděl jsi, že z toho budeš mít nějaké potrestání nebo že se to bude někde projednávat.

Já jsem vždycky tušil. Jenom ať mě nechytí. Třeba.

Takže jsi spoléhal i na to, že se to nikdo nedozví.

Nejen to, ale že třeba, jak jsem tu věc dělal, tak prostě jsem si říkal, ty vogo, doufám, že mě nechytí nebo něco. A když jsem to udělal třeba, a tak furt jsem od té doby říkal, ty vogo. Ale to už jsem udělal, že, tak to už bylo pozdě vždycky. Říkal jsem si, ty vogo, proč jsem to udělal a takové věci, že. Ale uvědomil jsem si to pozdě. To jak jsem to udělal, tak jsem si to uvědomil. Jsem si to uvědomil a pak třeba dva tři měsíce, jako že byl klid, jako

že jsem nic neudělal. Však sama víte, že jsem třeba aj někdy sliboval, že dobře strávím léto, prostě v pořádku a pak jsem udělal, co jsem udělal. Od čtvrté třídy.

No a když jsi říkal, že jsi vždycky věděl, že jsi udělal něco špatně a že už to nebudeš opakovat, takže jsi sám sobě slíbil, že už to bylo naposledy. Tak co se stalo, že po té určité době jsi znovu udělal něco takového.

Já jsem asi půl roku vlastně přestal krást. Tak to nějak bylo, asi půl roku, ano. No a mě pak dali vlastně dali do toho Nového Jičína, že. Tam jsem byl asi měsíc. No a vlastně tam jsem začal vlastně aj hulit trávu, že. V tom Novém Jičíně. No já nevím, to já nevím, tož ti špatní kamarádi, asi špatný kamarády jsem měl. Asi tím. Já jsem bydlel půl roku v tom Šumperku, jak jsem byl v Šumperku, tak tam byla jedna pracovnice sociální, Blanka Štenclová, no a potom jak mě dali do toho Jičína vlastně, tak ona si mě brala na víkendy domů, každých čtrnáct dní. No já jsem třeba k ní přišel, ona měla rodinný barák, že všechno prostě, třeba nezvládala s penězma, ale jako snažila se, prostě. No a kamarády, ty vogo, jaké jsem tam měl, sice taky jsem tam hulil trávu, ale nemusel jsem tam prostě krást, nic. Potom už jsem věděl, že když budu chtít, tak budu mít, prostě.

A když jsi byl doma, tak jsi nevěděl nebo když jsi byl doma ještě u mamky tenkrát, tak jsi tady tuhle jistotu neměl?

Nikdy.

Takže mamka neměla, z mamčiny strany byl problém s penězma.

O to nešlo.

A o co šlo?

Mamka moc pila, předtím. Teďkom taky jako vypije si někdy, ale je to lepší než předtím. A třeba aj ona dostala peníze nebo něco, tak. Já nevím, já když jsem byl u ní, třeba měl jsem narozeniny nebo něco. Každá matka třeba něco koupí ne svému synovi, ne, když je malý nebo něco. No a já jsem viděl, třeba že já jsem měl narozeniny nebo něco a ona mi nekoupila nic, jo a dejme tomu, že druhý den po mojich narozeninách a přijde dejme tomu od mojeho strýce malá holčička, jo a ona ju křtila, jo a koupí jí, třeba zlaté náušnice jí koupila. Jako mě o to nejde, já jí to nevyčítám, že jí to koupila, ale neviděl jsem jakoby v mamce tu lásku prostě nebo takové věci a doteďka to nevidím. Ona je taková jaká je a nezmění se.

Takže to ti chybělo ze strany mamky odmalička.

Určitě.

Nebo od té doby co jsi se vrátil k ní.

Spíš od malička. Já si myslím, že tam byla ta chyba, že. Vlastně, že já, prostě, že mamka měla, v té době měla též kolik, sedmnáct osmnáct.

Takže si myslíš, že kdybys vyrůstal v jiné rodině, třeba jako u té paní Štenclové, kdyby ta vaše rodina byla takto funkční, takže bys neměl potřebu tady tyhle věci dělat, že by se to nestalo?

No já si myslím, že určitě ne.

A myslíš si, že by jsi se i stýkal s jinýma kamarádama?

Určitě jo. Aj když jsem teď třeba teďka tady, teďka už mě pár kamarádů chtělo navést, jo, ale já jsem si jako že uvědomil, říkám teďka jdu na čtyři měsíce. To, já říkám udělám, jo, nechytí mě, udělám další, nechytí mě, jo, pak udělám další, já nastoupím, když se to dozví, odsedím si dejme tomu tři měsíce, pak mě vezmou na soud a dají mi třeba další dva roky. Teďka, to nechci, no, teď mám strach hlavně z tam toho.

Z toho výkonu trestu?

Ne, ne, z toho vůbec. Tam aspoň poznám, jaké to je, ale.

Tak z čeho?

Z toho teďka ve Frýdku-Místku.

Z toho posledního trestního stíhání?

Si myslím, že tam bude určitě soud. Už mě dvakrát vyslychali. Teď bych měl vlastně 5., teďka vlastně toho 5. 3. tam mám jít. Na, asi, nevím jak se tomu říká, prostudování spisu, jo, tak. No nevím jestli půjdu. Asi bych tam měl jít.

A byl někdo jiný v rodině, kdo by když jsi necítil tu podporu ze strany maminky nebo tu lásku a to přijetí, tak byl někdo jiný v rodině?

Ne.

Nikdo?

Vůbec nikdo.

A ve škole to vypadalo jak? Protože ty jsi měl ještě když jsi chodil na základní školu problémy i ve škole.

Hm. Tam to vlastně začalo, no. V šatně jsem kradl telefony, peníze z bund. Jsem vyšel ze školy a měl jsem třeba tisícovku, tři telefony, tak různě, no.

Takže to začalo jakoby tady téma drobnějšíma krádežema a postupně se to nabalovalo až to došlo k těm loupežným přepadením.

Hm. No v každém případě moje první bylo vlastně tady ve Valmezu, asi jo, no. A to měl ten pán Ovečka dvacetčtyři tisíc. A to bylo to samé, nebyly peníze, byl pátek, neměli jsme kam jít, neměli jsme co dělat.

Jako s klukama?

No.

A když jsi, že se ještě vrátím k tomu, ty jsi říkal, že když jsi udělal něco špatného, tak to vždycky přišlo jakoby takové výčitky až potom co jsi něco provedl, až když se na to přišlo nebo i když se na to nepřišlo?

Tak třeba když se na to nepřišlo, tak jsem na to vlastně jakoby na to zapomněl.

Takže ty výčitky se začaly potom dostavovat až když to začala šetřit policie?

Ne, třeba, někdy třeba když jsem udělal něco velkýho, jako tak. Tak jsem si říkal, ty vo-go, teďka jsem to udělal, teď budu čekat dva tři dny a policajti za mnou přijdou domů, že a to. No a nic, tak se to fakt stalo. Když jsem si to fakt řekl, neudělal jsem to. Prodal jsem to a byl jsem z toho, byl jsem na koni dejme tomu dva dny, jo a co z toho. Akorát policajti, problémy.

A bylo tam někdy kromě tady toho strachu, že jsi udělal něco špatného, že budeš mít z toho problémy, že to bude vyšetřovat policie, měl jsi i výčitky v tom smyslu, že jsi ublížil někomu jinému, že jsi okradl nějakého druhého člověka?

Někdy jo. To bylo v Jičíně, tam jsme taky udělali el paso, jsem byl spolupachatel. No a vlastně jak jsem to udělal, no a měl jsem z toho jakože výčitky, proč jsem to udělal a takové věci jsem si říkal. Chtěl jsem jít vrátit peníze té paní, ale.

Takže ti bylo líto té paní, kterou jste okradli nebo přepadli.

Jo, no. Stará, osmdesát dva let.

A šels tam a omluvil ses?

To bylo na soudě, šel jsem za ní, jsem se jí omluvil, to. A ona že jo, že to bere a tady to. Říkám jí, fakt paní, mě to je fakt líto. Říkám, nevím jak klukům, ale mě to je fakt líto. Říkám jí, kdybych mohl nebo jestli můžu, můžu vám nějak pomoci nebo tak, no a ta paní se mnou jakože moc nemluvila, spíš její dcera. No a ona říkala, prosím tě, běž. Tak jsem šel si sednout na soud a tak.

A mělo na páchání té trestné činnosti třeba vliv to, že jsi začal hulit trávu nebo nějaké jiné návykové látky?

Já si myslím, že ne. Třeba hulím doteďka. Odteďka jsem tu skoro měsíc z toho ústavu a trávu hulím pořád a nestalo třeba, že bych něco dělal nebo tak.

A teď máš teda představu o budoucnosti jakou nebo nějaké plány do budoucna?

Mám plány, ale to až podle situace, že, všechno.

A jaké plány?

Tak nejdůležitější bude až vyjdu, tak. Co, ať mám kde bydlet, to je hlavní a hlavně práci, ta je to nejvíc. Víc nechcu. A šetřit si peníze. Zaplatit byt, koupit si jídlo. Nechat si třeba dva tisíce na jídlo, tři tisíce třeba na knížku si dát. Našetřím si na řidičák, udělám si ho. Pak si třeba, dejme tomu že budu pracovat jako šest let, až mi bude třeba dvacet šest, tak si najdu nějakou přítelkyni, děcko. Ale budu žít už takový normální život. Teď ještě nechcu, je čas, zbytečně tady to ještě. Nebudu se umět ani o to ani postarat, ani snad teďka o sebe se nemůžu postarat, tak o děcko, kdybych měl, se vůbec nepostarám.

A když se ještě vrátím k té rodině a k mamince, tak mamka na to reagovala jak, na tu tvoji trestnou činnost?

Agresivně.

Jakože tě zbila?

Každý den.

Takže každý den tě fyzicky trestala?

Hm.

A jakým způsobem to probíhalo?

No, rukama, čímkoliv. Když jsem byl na tom dětském domově, tady ve Valmezu, já jsem jim řekl, že mamka mě šikanuje. Jsem to tak jakoby bral.

Jako že to tak má být.

Jako, jak jako?

Nebo co jsi bral?

Jako, že mě prostě. Ne, že jsem si myslel nebo já si myslím si, že to tak bylo. Mě to tak připadalo. Prostě i já když jsem někoho šikanoval, tak mě to připadalo prostě tak stejný. Třeba ani si ode mě nebrala nic. Každý den. Poslouchat sprostý slova, nadávky.

Jako že nadávala tobě, vulgárně?

No.

Takže to bití, nadávání a tady takové nějaké ubližování ze strany mamky bylo u vás denně, probíhalo denně, ať už jsi něco provedl nebo neprovedl.

Hm.

A když jsi něco provedl, tak se to stupňovalo nebo to bylo víceméně stejné pořád?

Spíš stupňovalo, no.

Stupňovalo?

Hm. To já bych teďka radši chtěl bydlet sám. To je hrůza.

Hrůza v čem? Jako že bydlíte s mamkou spolu?

Přijdu domů večer a hned mi nadává, vyřídil sis to, vyřídil sis to. Přitom ví, že všechno si vyřídím, mám pořád čas. Ona si myslí, že když mi něco řekne nebo tak, že mi tím pomáhá. Ona mluví, jo, já sedím doma a mluví jenom ona a já jsem ticho, poslouchám to. A každý den, přijdu dom, co přijdu dom, tak pořád, aj teď. Furt. Vyčítá mi všechno. Nebo mi říká. Já se třeba chcu fakt jako osprchovat nebo to. Mi řekne, můj ručník si nepučuj, běž si koupit. Jako vím z jakých důvodu. Jo jako já jsem jako tady dostal dvakrát pět set a já jsem to prohrál, no.

V automatech?

Hm. Ale tak dobré, hrál jsem, prohrál jsem. Kdyby věděla, tak věřím tomu, že reaguje úplně jinak. To víte, že tam je s náma ten Lad'a.

Hm.

No. Tak, ona mluví, mluví, jo, ona mi říká, pořád mi říká. On celý den doma leží, jo ten Lad'a, nic nedělá, fakt nic. Jenom pije pivo a pivo, celý den. Sleduje televizi, leží a pije pivo, chodí na záchod, nic víc, fakt. Někdy sem tam připraví věci na praní, to je všechno. A teď já, starej se. Přijdu domů, chodím do Alberta, přijdu zpátky, ježišmaria já jsem zapomněla, dojdi zpátky, podruhé, přijdu domů, zajdi Láďovi pro piva, do Albetra zase. No. A já jí nemůžu říct nic, vezmu a jdu. Protože kdybych nešel, tak já vím jaká je. Já třeba dejme tomu je pátek, jo, přes týden vůbec nepiju, nic jo. A tak třeba už mám osmnáct, že, tak si můžu vypít prostě, jo. Přijdu večer pozdě, no a hned mi řekne, vypadni z mého pokoje a takové věci. To jsem zvědavý, jak přijdu domů, no, co mi řekne. Protože dneska vlastně šla ona tady k paní Novotné. No. Tak mamka jí, já si myslím, že jim aj určitě řekla, že jsem prohrál ty peníze. Jsem přišel za paní Novotnou a řekl jsem jako, že jsem to ztratil, jo. Protože jsem to nechtěl říct, že jsem to prohrál.

A na automatech hraješ jak dlouho?

Od čtrnácti.

Od čtrnácti pravidelně?

Když jsou peníze.

Takže když jsi měl nějaké peníze z té trestné činnosti, tak

to ne, zase.

Takže nepoužíval jsi to jako

jsem třeba za to koupil trávu, jídlo si na past'ák, třeba. Prostě to co jsem potřeboval. Sice to nebylo důležité, ale to co jsem potřeboval, no.

Takže když jsi něco chtěl, ačkoliv to nebylo důležité nebo nějak

no šak jasně, pro mě jako

nutně potřebné, tak tys to chtěl, ty věci a nenašel jsi jiný způsob jak se dopracovat k těm penězům, tak jsi prostě spáchal nějakou trestnou činnost, něco jsi někde ukradl, abys ty peníze dostal a mohl si pořádit ty věci, které jsi chtěl.

Hm.

Jo?

Mě se zdá, že teď dvacátého šestého, ty vogo. Ted'ka udělala sociálka, já jsem myslel asi dva tisíce šest set, já jsem myslel, asi tak nějak přibližně, jo, oni mi z toho zase strhli asi pět set dvacet korun, no a dva tisíce sto bylo moje, že. Ale o to nejde, tak ať je co jest, tak dejme tomu dal bych tisíc korun na jídlo, že aspoň. No a tisícovku jsem si z toho chtěl nechat, že si koupím třeba ten ručník, ty ponožky, jo, nějaké ty trenky a takové blbosti. Nemohl jsem, nedostal jsem nic. Jako fakt někdy třeba ten Lad'a, když má fakt drobné, tak na tu máš dvacku třeba, na pivo, kup si někde pivo nebo něco. Nebo tu máš, já nevím, třeba drobných šedesát korun, vem si to a mamce neříkej nic. Chtěl bych bydlet sám, no, dostávat svoje peníze. To je tak na houby udělaný. Třeba dneska. Chtěl jsem si udělat aktivní kroky s Pepou Balogem, jenom tam, jak je to, ta ulice jenom, tak jsem šel jenom po těch firmách, se mi nechtělo nikam daleko. No a pak vlastně už jsem jenom, šel jsem vlastně na poštu, tam jsem si vybral, co jsem měl, od soudu z Nového Jičína. No a pak už jsem vlastně, asi tak od půl desáté, no od desíti, seděl tady, bez peněz, čekal jsem jenom jestli někdo přijde, že mi dá třeba stovku. Jak my to děláme kluci, že hodím třeba, že vyhraju. Nic. A mám můj život odmalička, už. Nebo ona si mě neměla brát mamka z domova, měla mě tam nechat. Bych se vyučil, všechno. Aspoň si myslím.

Takže myslíš si, že kdybys zůstal v tom dětském domově a nešel bys zpátky do péče mamky, tak by se toto všechno nemuselo stát.

Já myslím, že jo. Když jsem byl ve třetí třídě, tak mi bylo kolik. Já jsem šel od sedmi do první. No, sedum, osum, devět, no, deset. Tak jsem tam byl. Od dvanácti za mnou chodila, nejdřív s jedním chlapem nějakým a pak vlastně měla toho Milana Moskala z Frýdku-Místku. Ty vogo, toho jsem měl fakt rád, ještě víc než mamku. Protože on fakt už dokázal věci. Přišel jsem domů, měl jsem třeba připravené už jídlo jo na stole, jenom jsem si to ohřál, bylo úplně čisto, uklizeno, prostě, vyprané věci. Všechno on ale udělal. Ona s Natašou chlastala. Přijdu tam, ona brečí, ráno vstanu, přijdu ze školy, nadává, zase večer, zase brečí. Pořád.

Takže s tím přítelem od mamky, s tím Milanem, jsi měl lepší vztah než s mamkou.

Určitě. Ty nejhezčí Vánoce, fakt úplně. Dostali jsme třeba ty přídavky moje, on jí to hned vzal, že, třeba. No on mi dal třeba pět set a řekl běž si kupit to, co chceš ty, ne prostě. On mi říká, dvě stovky aspoň chcu vidět, že doneseš zpátky, ať máš třeba na zítra. Já ti nebudu dávat každý den peníze, prostě normálně mi to řekl. Já jsem šel, koupil jsem si to co jsem

chtěl, prostě, donesl jsem dvě stovky, dal jsem mu je. A on mi je dal zítra, jako tak jako, na druhý den mi je dal, na tu máš ty dvě stovky. Teď třeba jako fakt jakože nebyly peníze, tak já už jsem šel, třeba, už jsem se třeba postaral, šel jsem tam za tou paní, pučil jsem, sice jsem nevrátil, ale. Šel jsem, třeba jsem donesl dva tisíce, donesl jsem domů, nechtěl jsem z toho nic.

Takže Milan se k tobě choval hezky, kdybys to měl takto zhodnotit nebo

jo

takže kdyby se takhle k tobě chovala mamka, tak by to bylo všechno v pořádku.

To určitě jo, ale to asi už těžko půjde, teď když už mám osmnáct.

A když se potom Milan odstěhoval, tak se to zhoršilo.

No, právě odešel, no. Protože vlastně on furt uklízel, že, vařil, že a tady ty věci, ona furt pila. On ji zbil, třeba, aby třeba jako fakt, aby přestala už, protože jí to říct nešlo. Ona ještě nadávala jemu. Ty sprosté slova, radši ani nemluvím. Se jeden den sebral, se mnou rozloučil a šel pryč. Ona byla na chodbě, přide domů, kde je Milan? Jsem jí řekl, že je pryč. Pak asi patnáct dní, se vrátil, vzal si občanku a odešel zpátky. Kdyby neodešel, kdyby ona nepila, tak věřím tomu, že doteďka bydlíme tu na Zašovské pořad. Jenomže. Právě teď ani do práce nechcu chodit, když bydlím u té mamky.

A to z jakého důvodu?

Protože vím jaká je. Dejme tomu dostal bych deset tisíc výplatu, jo. A ona by mi říkala, dej mi sedum, ty si nech tři nebo dej mi osum, ty si nech dva.

Takže teď vlastně čekáš, jak to dopadne s tím výkonem trestu a s tím dalším trestním stíháním.

Hm.

Pak by ses chtěl osamostatnit a jak jsi říkal vést normální život.

Určitě. Nechcu bydlet tady, hlavně nechcu bydlet tady, tady nechcu bydlet.

Takže se chceš odstěhovat úplně z města pryč.

Jo. Úplně někam, někam daleko půjdu.

A tam si myslíš, že to bude lepší.

Uvidím.

V čem si myslíš, že to tam bude lepší.

Tak to nevím, to všechno samo přijde. Když mi bude přát štěstí, tak to dokážu. Jestli ne, tak skončím jak jeden kluk někde na ulici, vlastně. Možná aj jo, no, podle toho, v případě, že bych třeba vyšel, tak třeba nedokázal bych se fakt postarat, nic a mamka by mě nevzala a třeba bych skončil na té ulici. Třeba bych byl tady ve Valmezu a spal bych na chodbě tady na Zašovské, dejme tomu, pořád. To už jsem fakt jako spal, dva měsíce v kuse. Já jsem musel utíkat z okna, abych mohl jít ven.

Jako že tě mamka nechtěla pouštět?

No.

Tak jsi utekl přes balkon?

Hm.

A na té chodbě jsi spal z jakého důvodu?

Mamka mě vyhodila. S Patrikem a s Máriem jsem tam spal. U topení, zima.

No a když to bylo u vás doma takové špatné, tak jsi trávil čas tady s těma kamarádama?

No.

A ti taky páchali trestnou činnost?

Hm.

Jo?

No právě proto jsme kradli.

Jako že jste vlastně

protože jsem se vlastně musel o sebe postarat.

Takže jste kradli většinou v té partě?

No spíš, aj někdy sám, spíš.

Takže jak kdy.

Hm.

Hm. Takové to přijetí nebo to co jsi neměl doma, tu lásku, tak nebo že by tě měl někdo rád, že by ti nenadával. Tak to třeba bylo v té partě, to jsi tam našel, mezi těma klukama, jako že by ti tam bylo dobře s nima, že bys tam našel to, co jsi doma neměl?

Jako to zas úplně ne. Ale jako, jsou zas třeba dobří kamarádi. Dušan, Pavel. Jak jsem třeba přijel tady z ústavu, jak jsem tam byl v tom Jičíně, na dovolenku. Třeba byl pátek, že, vlastně vždycky byl pátek. No a já jsem třeba neměl ani korunu, nic jo. Ted' třeba chtěl jsem jít jako, tak normálně. Třeba já ted' nikam nechodím, že, protože to je na pytel. Všichni mají peníze a já ted'ka, tam stůj a čekej až ti někdo něco koupí nebo pros se někoho. Jako z kamarádů, tak myslím. Ale oni vždycky pod', vydrž, nebudeš doma nebo nebudeš čekat na někoho, a tak. Říkám, dobré. Jsem šel s nima, oni mě pozívali, všechno. Ale furt jsem se cítil tak špatně, špatně jsem se cítil. Já si myslím, že nejsem chytrý moc, ještě moc o životě nevím. Já mám třeba fakt tu pětistovku a třeba ted' hulím tu trávu, že a koupím si za dvě sta sáček, že. To je tři sta, že. A co to je v dnešní době pět set korun, nic. To je jak stovka.

Máš ještě něco takového důležitého, co myslíš, že by jsi mě měl říct nebo co by bylo dobré vědět ještě?

Asi nic.

Takže myslíš, že takové ty důležité věci jsi shrnul.

Asi jo.

Které tě formovaly v tom životě nějakým způsobem nebo tě ovlivnily. Takže to tu všechno padlo.

Asi jo.

Ano?

Hm.

Tak jo, já ti strašně moc děkuju.

Za málo.

PŘÍLOHA P II: ROZHOVOR S RESPONDENTEM B

rozhovor proběhl dne 1. 3. 2010 ve Valašském Meziříčí

Řekni mi, prosím, něco o svém životě.

Jo.

Tak můžeš.

Tak začnu tím, že jsem se narodil. Narodil jsem se v Brně. Bydlel jsem s otcem, ze začátku, no a potom mě mama si vysoudila, tak jsem byl s mamou, protože tata šel sedět. Rozešli se spolu. Našla si potom přítele, s kterým chvíli žila, no a on potom koupil barák ve Valmezu. Tak jsme se z Brna přestěhovali do Valmezu. No a tady jsem začal chodit do základní školy. Potkal jsem nové lidi. No a pak začly problémy, nechodil jsem do školy, kradl a tak. Byl jsem v past'áku. No. Co mám říct víc?

Co myslíš, že bylo tak jako důležité.

Zábava, hlavně, kterou jsem nepoznal, ne, když jsem byl v Brně. Jsem tam měl blbé kamarády, poznal jsem to tady, ve Valmezu.

Takže ty problémy, které jsi popisoval vznikly tím, že ses chtěl bavit a tím, že jsi se dostal do nějaké party?

No.

Můžeš pokračovat.

No. Co?

Ještě něco víc mi k tomu řekni.

Co? Srandu, zábavu, ne.

A to bylo všechno?

No.

Takže jenom zábava a ti kamarádi?

No. Tak co jsem měl dělat. Doma to bylo o ničem.

A v čem to bylo doma o ničem?

Nuda. Nic. Furt doma zavřený, to, v také d'ouře. Co.

V díře, jakože na malé vesnici?

No.

Takže tam ta zábava a možnosti nebyly.

Hm.

No a co rodiče na to?

Hm. Co by měli říkat, nic neříkali. Jsem byl v past'áku, ne, to už jsem se vychovával sám.

V past'áku ses vychovával sám?

No, jsem se přizpůsobil, ne, jinačímu životu.

Přizpůsobil v čem?

Všemu.

To je čemu všemu?

Tak styl života jinačí, ne. Prostě jsem poznal úplně zas něco jinačího, tam jsou jinačí lidi úplně, tam se více koumá a tak, ne, úplně v něčem jinačí.

Ale ty problémy přece přetrvávaly v diagnostickém ústavu a potom i ve výchovném ústavu.

No. Co vám mám k tomu říct, nic, prostě nějaké skraty.

Ale u tebe to bylo opakované jednání.

No, já vím. Když jsem na všechno sral. Nic mě nečekalo, no. Holku jsem neměl, domů se mi nechtělo, tak co, jsem se takhle bavil.

Takže to bylo vyplnění volného času.

No, pro mě to byla zábava.

Takže i ta trestná činnost byla zábava.

No, až pozděj jsem to pochopil, až teď, když už mám osmnáct, že to byla všechno chyba. Teď už mám spokojený život, jsem doma, s matkou jak takž vycházím, holku mám dobrou, tak už mi nic nechybí, jenom práce, ale tak.

A předtím to bylo v té rodině z jakého důvodu špatné nebo co se změnilo, že teď už je to dobré s mamkou?

Já nevím, možná moje chování k nim a tak. Už jsou aj starší, že každý si žije svůj život.

No a to poznání, že to bylo špatné, přišlo asi kdy?

Ted'.

Ted' až ve zletilosti?

No, tak jsem si to začal uvědomovat všechno, přemýšlet o tom a tak. Aj holka mě pak změnila hodně. A všechno.

Takže si myslíš, kdybys měl už tenkrát slečnu a doma to fungovalo líp, takže by se to nestávalo?

Asi jo, no.

A s otcem se nějakým způsobem vídáš?

Ne.

A máš o něm nějaké informace?

Ne.

Vůbec žádné?

Ne. Protože on taky se nezajímal o mě, ne. A už se aj zbavil všech práv na mě. To je jeho věc.

A s nevlastním otce?

A jo. V pohodě. Dá se s ním mluvit.

Takže vycházíte spolu jak?

Normálně, v pohodě.

A se sourozenci?

Jo, taky.

A s ostatními příbuznými?

My se nějak nestýkáme, hodně jenom s tetou a se strýcem, u nich jsem furt. Jinak zbytek rodiny se nějak už nestýkáme, každý má svoje problémy a všechno možné.

Takže kdybys měl shrnout nějaké důležité momenty svého života, tak by to bylo co? Jestli jsou takové nějaké.

Tak jak jsem poznal tu holku, asi. Když jsem se poprvé ocitl v pasťáku. Pak když mě pustili ven, na svobodu.

A ani to když ses poprvé ocitl v pasťáku tak tě nějakým způsobem nemotivovalo ke změně toho chování?

Právě že k horšímu.

Ještě k horšímu?

No, to už je pak jedno z druhým, jiní lidi. Zkusíte nějaký, trávu nebo něco takovýho, všechno je jinačí pak.

A kdyby jsi to teď mohl vzít zpátky, tak co by jsi změnil?

Nevím, tak to je těžko. To by bylo furt stejný.

Takže nelituješ toho co se stalo?

Něčeho jo.

Čeho třeba?

Tak nějakých vykrádaček a takových, co jsem měl, co byly úplně zbytečný.

Zbytečné v čem?

Tak třeba že jsem se opil nebo to, nic jsem nevěděl, zůstal jsem na útěku, tam jsem se sešel s nějakou partou a tam jsem hulil a kdesi cosi a pak jsme něco vykradli. To bylo třeba zbytečný, to jsem mohl třeba odjet.

A co nebylo zbytečné?

Co nebylo zbytečné? Já nevím. To jak jsem třeba utekl z pasťáku, nechtěl jsem tam být. A byl jsem na útěku, tak jsem potřeboval třeba na jídlo, na cigarety a tak. Tak jsem to udělal. Asi v tom to bylo.

I když víš, že jsis tím přiděla další trestní stíhání, další problémy?

No jo, no.

Že jsi ublížil spoustě lidem?

Tak, když jste venku tak přemýšlíte jinak. Vykrást obchody ještě není nic.

Ale teď už bys to neudělal?

Ted' už ne, no. Jsem doma tři měsíce a nemám na to ani myšlenky, na takové věci.

Takže ted' máš plány do budoucna jaké?

Plány? Tak hlavně abych si udělal co mám a našel práci, odstěhoval se z domu. A už bydlel na svojem baráku, jinde, tam v Brodě u tety.

A to už budeš spokojený?

No.

Ještě něco co bys mi chtěl říct k tomu?

Asi ne.

Tak já děkuju.

Jo.

PŘÍLOHA P III: ROZHOVOR S RESPONDENTEM C

rozhovor proběhl dne 15. 3. 2010 ve Valašském Meziříčí

Řekni mi, prosím, něco o svém životě.

Jo, Jo. Tak o svojí rodině bych řekl, že mamku mám ve Španělsku, žije tam se svými třemi dětmi. Vlastně teďka už v Německu. A můj otec bydlí ve Valmezu. Já bydlím s ním, můj brácha. A segra teďka bydlí v Semetíně se svým přítelem a s malým synem. Já teďka žiju v dětském domově. Přes týden jsem na učilišti a někdy víkendy jsem doma s otcem a někdy na dětském domově v Liptále. A jinak nevím, co dál už mám říkat.

A z jakého důvodu jsi se octl v dětském domově?

Tak já jsem měl nějaké problémy s policajty. No já nevím, krádeže nějaké, podvody a tak.

A to se stalo asi kdy?

Tak začalo to už od malička pomalu. Od osmi roků už jsem byl v SVP v Kelči, ne nejdřív ve Valašském Meziříčí, to bylo kvůli nějakým krádežím a tak. Potom v Kleči, to bylo to samé. A potom jsem tam byl ještě jednou v Kelči, to byly těž nějaké problémy a tak. Potom už jsem byl v diagnostickém ústavu.

A ty pobyty v tom středisku výchovné péče nějak nepomohly nebo nezabránilo ti to v páchání té trestné činnosti další?

To spíš naopak, tam se naučíte věci, které si ani nemyslíte, že by jste někdy udělala. No a potom jsem se dostal do dětského domova nebo jsem v tom diagnostickém ústavu měl dobré chování celkem, tak mě dali tam. Teďka už jsem tam dva roky a celkem to jde.

A ta poslední trestná činnost nebo přestupek?

Hm. To jsem měl vlastně svíčky a prodával jsem po náměstí, jsem udělal podvod. Jsem vybíral na handicapované děti a přitom to bylo pro mě.

Takže tu trestnou činnost nebo přestupky pácháš zhruba od těch osmi let až v podstatě do teďka.

Hm.

A co si myslíš, že je tou hlavním příčinou nebo co tě k tomu vede?

Tak problémy, nemám peníze teďka.

A dřív?

No dřív, tož to bylo, abych pozval kámoše třeba někam a tak. To nebylo přímo třeba, že bych potřeboval peníze nebo tak. Jenže jsem to nějak potřeboval, ty peníze.

A od tatky jsi nedostal nebo od někoho, nějaké kapesné?

Jo, určitě jsem dostal něco. Já jsem chtěl furt čím dál víc. Tak nějak to potom šlo už do větších částek.

A neponaučil ses z toho předchozího chování.

Ale tak jo, teďka už ani nekradu, nic.

A tatka, co na to říká?

Jako teďka?

Nebo i dřív?

Tak mrzelo ho to určitě, ale. Nějak to nezvládal.

Co myslíš, že nezvládal?

Tak nebyl šťastný z toho, no, právě.

A když tatku to mrzelo, tak tebe to třeba taky mrzelo, když jsi něco provedl?

Jo, určitě jo, určitě jo. Ale to si člověk někdy ani v té chvíli ani neuvědomí, no.

Jako když něco tedy provede, tak nad tím nepřemýšlí, nad těmi následky.

Hm. No nad těma následkama.

A pak když se to stane, tak co. A chytanou ho.

Pak když se to už stane, tak mu to třeba dojde, že třeba už, třeba už, že to nemělo cenu.

Ale ty ses z toho moc neponaučil, když u tebe to je dlouhodobá záležitost.

Tak to ne, no, ale jsou to problémy.

Hm. Takže kdyby jsi měl říct, co bylo tou příčinou nebo hlavním motivem k tomu tvému jednání, tak to, že jsi něco chtěl a neměls to?

No, nějak tak.

Bez ohledu na ty následky, které tě čekají?

Jo, jo.

A myslíš si, že ta ústavní výchova měla nějaký smysl nebo má nějaký smysl v tvém případě?

Má to smysl v tom, že se spíš člověk stane horším než dřív. Že to není tak, prostě narazíte tam na lidi, kteří tam nejsou určitě nějak hodní nebo jak bych to řekl, ale naučíte se aj horší věci. Někomu to pomůže a někomu ne.

A tobě?

Tak mě to trošku pomohlo, ale v nějakých případech aj horší.

A v čem si myslíš, že to bylo lepší a v čem horší?

Tak v čem lepší, tak že jsem tam poznal nové lidi, v pohodě. Některé dobré děcka, s některýma jsem hůř vycházel. Ta špatná, že se tam člověk všelicos přiučí. Poznává tam nové lidi, kteří jsou ještě horší jak já. Ale tak to nemyslím jenom v dětském domově, ale v tom diagnostáku a tak. Tež byli horší případy jak já, to už byly vykrádačky a tak. Kámoš tam byl se mnou, ten okradl rodiče o sto padesát tisíc a tak.

Takže kdyby jsi teď mohl zpětně něco změnit, změnil by jsi něco?

Tak určitě odmalička to chování, no.

Takže by ses snažil choval líp, abys ty problémy neměl a abys do žádného takového zařízení nemusel?

Jo, jo.

A do budoucna to vidíš jak?

Do budoucna to vidím. Ještě ani nevím, jak to všechno dopadne. Možná k lepšímu, možná k horšímu.

A s mamkou se vídáš?

Ne, matku jsem neviděl od osmi let, co jsme byli ve Španělsku, já, brácha a ségra. Už je to devět let, no.

Ani jsi někdy nezkoušel od té doby ji nějakým způsobem zkontaktovat?

Jo tak určitě, psal jsem jí dopisy, aspoň k narozeninám a tak, žádná odpověď, nic. Tak už jsem se na to potom vykašlal.

Takže tě vychoval jenom tatka.

No dalo by se říct, že otec a babička, no.

A babička, co na to říká.

Jako na ty problémy?

Hm.

Tak.

Když tě babička vychovávala taky společně s tatkou, tak na tebe asi měla nějaký vliv.

No, tak určitě, ale. Něco jak otec, těž to těžce nesla, ale tak to je, no.

Napadá tě ještě něco, co by bylo potřeba říci?

Už asi ne.

Takže je to všechno?

Jo.

Tak já ti strašně moc děkuju.

Není zač.

PŘÍLOHA P IV: ROZHOVOR S RESPONDENTEM D

rozhovor proběhl dne 7. 4. 2010 v Olešnici

Řekni mi, prosím, něco o svém životě.

Tak narodil jsem se v roce 1993. Mám staršího brácha Marka a ségru Lenku. Rodiče se rozvedli, když jsem byl ještě malý. Mamka si pak našla přítele, který se k nám pak nastěhoval a mamka s ním je doteď. No a pak jsem začal chodit na základní školu a tam pak začly ty moje problémy. Ve škole jsem dělal binec, neučil jsem se, měl jsem neomluvené hodiny a tak. Byl jsem i ve středisku výchovné péče. Pak jsem spáchal i nějakou trestnou činnost. Nakonec jsem utekl z domu a na útěku jsem ještě s jednou holkou kradl a tak. No a pak jsem šel do diagnostiku v Brně. No a z tama mě pak přemístili sem. Tady je to docela v pohodě, trestnou činnost už nemám, chodím na učiliště, chování mám taky dobré. Tak asi tak.

A kdy asi ty první problémy na základní škole začaly a čeho se týkaly?

No, to bylo, to mi mohlo být tak jedenáct. Ve škole jsem dělal bordel, protože mě to tam nebavilo a taky jsem ukradl v šatně nějaké peníze. Tenkrát se na to ale nepřišlo. Pak jsem ještě ukradl jedné holce peníze na lyžáku a tam mě chytli. Moc se to ale neřešilo. Jenom zavolali mamce a poslali mě domů. Ani nevím, proč jsem to tenkrát udělal.

A jak na to mamka reagovala?

Zuřila, nadávala, asi jsem měl i nějaký trest. Pak mě vzala do střediska výchovné péče a tam jsem pak nastoupil i na pobyt a pak vlastně ještě na jeden.

Ale ani ty pobyty nevedly ke zlepšení tvého chování.

No, to ne, no. Postupně to se mnou bylo čím dál horší. Začal jsem si dělat co jsem chtěl, dostal jsem se k soudu a tak. Pak jsem s Markétou utekl z domu. Toulali jsme se kolem Kelče, ona měla auto, občas jsme přespali u kámošů. Neměli jsme peníze, tak jsme i kradli různé věci. Teda hlavně Markéta. Já jenom někdy. A Markéta je pak prodala.

A co tě vedlo k tomu útěku s Markétou?

Tak prostě už jsem nechtěl být doma. Chtěl jsem volnost. A Markéta v té době měla taky nějaké problémy, tak jsem šel s ní. Moc jsem ani nepřemýšlel, co všechno z toho budu mít. Ale teďka už to vím.

A z jakého důvodu jsi nechtěl být doma?

Moc jsem nevycházel s taťkou, teda nevlastním, s mamkou ani bráchou. Vlastně ani s Lenkou moc ne. Tak nějak mi bylo všechno jedno. Nejdřív jsem ani nechtěl jezdit domů na dovolenky. Teď už je to ale dobré. Domů jezdím na prázdniny a někdy i na víkendy. S taťkou jsme si to vyříkali. S bráchou taky. S mamkou je to úplně v pohodě. Když jsem doma, tak si spolu pokecáme, s Lenkou jdu třeba na diskotéku a tak.

Takže si myslíš, že pokud bys vycházel lépe s rodiči, tak bys z domu neutekl?

No, tak to nevím, těch problémů se mnou bylo fakt hodně. A nějak se to všechno nakupilo. Ale možná, že ne. Kdybych ale předtím věděl, jaké všechny problémy z toho budu mít, tak bych to asi nedělal, ale těžko říct.

Takže lituješ toho, co se stalo?

Vadí mi co jsem všechno udělal, hlavně ta trestná činnost. Bylo to zbytečné, nemusel jsem mít tolik problémů. Nemusel bych k soudu.

A lítost nad tím, že jsi ublížil druhým lidem?

No, tak vadí mi to. I kvůli mamce.

Máš nějakou zkušenost s návykovými látkami?

No, tak nějaký alkohol a tráva, ale moc ne. Pervitin nebo, tak to jsem ani nezkoušel. Markéta teda fetovala. A když jsem to viděl, co pak dělala, jak vypadala, tak jsem věděl, že to teda nechci.

A jak to vidíš do budoucnosti?

Tak teď už nic nedělám, od té doby, co jsem byl v diagnostice, tak nic. Už ani nic dělat nebudu, nestojí to za to. Chtěl bych se vrátit domů, doučit se, najít si práci, koupit si auto. Prostě jako všichni ostatní, normální život.

Takže si myslíš, že pobyt v ústavních zařízeních ti v tomto směru pomohl?

Tak, asi jo. V něčem. Sám od sebe bych s tím asi nepřestal. Ale taky jsem tady potkal kluky, kteří dělali ještě horší věci než já.

Ještě něco co bys mi chtěl říct ?

Asi ne. To je asi tak všechno.

Tak já ti moc děkuju.

Není zač.

PŘÍLOHA P V: ROZHOVOR S RESPONDENTEM E

rozhovor proběh dne 7. 4. 2010 ve Střílkách

Řekni mi, prosím, něco o svém životě.

Tak kvůli čemu jsem tady vlatně, tak kvůli marihuaně. A taky problémům. Hm.

Kvůli kterým problémům?

Tak kvůli trestné činnosti. Kvůli vlastně té marihuaně. Kvůli záškoláctví.

A ty problémy se objevily asi kdy?

Hm. V osmé třídě.

A čím to začalo?

Kvůli marihuaně a pak jsem začal chodit za školu. A pak jsem vlastně začal dělat trestnou činnost.

A co tě k tomu vedlo?

Jak co mě k tomu vedlo?

K tomu tvému chování.

Nevím, asi ta marihuana.

Takže máš pocit, že to všechno začlo tím, že jsi začal kouřit trávu a všechny ty problémy se potom nabalovaly kvůli tady tomu, jo?

Hm.

No a věděl jsi, že děláš něco špatného?

Jo.

A asi ti to říkalo i okolí.

Hm.

A to tě nemotivovalo k nějaké změně nebo k nějakému jinému postoji?

Ne.

Ani to, když jsi se dostal už do nějakého zařízení?

Ne.

A i to záškoláctví bylo kvůli té marihuaně?

Jo.

A i ta poslední trestná činnost, co jsi teďkom měl, tak byla taky kvůli tomu?

Ne.

To ne? To bylo z jakého důvodu?

To bylo jako, že jsem. Jako ty chaty?

Hm.

To kvůli tomu, že jsem vlastně neměl kde spát. A prostě, jsem chtěl, prostě nějaké věci, abych to mohl prodat.

Abys měl peníze?

Hm.

A to byl jediný způsob na který jsi přišel? Jak si ty peníze opatřit?

Hm.

Takže tě nenapadlo ani nic jiného?

Ne.

Takže tys potřeboval peníze, takže jsi prostě šel a udělal chatu.

Hm. Takže jsi zvolil nejjednodušší způsob, jak se dopracovat k těm penězům. Ale věděl jsi, že za to bude nějaký postih.

Jo.

A to ti nevadilo?

Ne, to jsem nad, to jsem nepřemýšlel nad tím, když jsem to dělal.

Takže jsi nedomýšlel následky, které tě potom budou čekat.

Ne.

No a ty jsi tu trestnou činnost spáchal několikrát po sobě.

Hm.

Takže už jsi věděl, že se na to s největší pravděpodobností přijde, že to bude vyšetřovat policie, bude následovat nějaký postih za to a ani to tě nepřimělo k tomu, abys zvolil jiný způsob.

Ne.

A mamka na to reaguje jak?

Nevím. Tak určitě z toho nemá radost.

Takže mamka ti k tomu nic neřekne?

Tak jako řekne, ale prostě, neposlechnu ji, že. To už nejde jinak, to nejde spravit, prostě.

No a když něco takového teda uděláš, tak následuje potom nějaká lítost nebo že by jsi měl třeba špatné svědomí z toho?

Tak někdy jo, záleží co je to za problém.

Takže kdybys to měl rozlišit, jestli to jde, kdy ta lítost se u tebe objeví a kdy ne nebo to špatné svědomí.

Jako u kterého nebo?

Hm.

Tak třeba u tych chat.

U těch chat ti to bylo líto?

Hm.

A kdy ti to nebylo líto?

Nevím, třeba, marihuanu, že jsem prodával.

Hm. A když ti to teda bylo líto, tak co ti bylo líto, konkrétně, jestli můžeš.

Tak, že jsem vlastně vlezl do, že to nebyly moje chaty vlastně, že jsem do nich prostě vlezl.

Že jsi ublížil druhému člověku?

Jo.

A do budoucna to vidíš jak?

Tak jak z tadyma vylezu, tak půjdu někde pracovat, budu si vydělávat.

Takže když si budeš vydělávat, tak předpokládám, že budeš mít nějaké peníze, tak myslíš, že budeš mít ještě potřebu krást?

Ne.

Takže si myslíš, že tady ta trestná činnost, dejme tomu majetková, že se teda už opakovat nebude?

Ne.

A co se týká těch návykových látek nebo té marihuany?

To jo, to budu, to budu furt hulit.

Takže s tím nehodláš přestat?

Ne.

I když víš, že ti to do budoucna může přinést problémy?

Ne.

Takže na tom nevidíš nic špatného.

Ne.

Ještě něco by jsi mi k tomu chtěl říct?

Ne.

Takže je to všechno?

Hm.

Tak já ti moc děkuju.

Jo.